

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut mezinárodních studií
Katedra evropských studií

Diplomová práce

2024

Bc. Anna Kaletová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

Odraz teroristického útoku v politické satíře
Charlie Hebdo

Diplomová práce

Autor práce: Anna Kaletová

Studijní program: Teritoriální studia - spec. Západoevropská studia

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. července 2024

Anna Kaletová

Bibliografický záznam

KALETOVÁ, Anna. *Odras teroristického útoku v politické satíře Charlie Hebdo*. Praha, 2024. 87 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra evropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.

Rozsah práce: 119 319 znaků

Abstrakt

Tématem diplomové práce je francouzský satirický týdeník *Charlie Hebdo* a odkaz, jež v něm zanechal teroristický útok, který byl na jeho sídlo spáchán 7. ledna 2015. Časopis *Charlie Hebdo*, jehož kořeny sahají do roku 1970, je společně s několika dalšími magazíny (*Le Canard enchaîné*, *Le Figaro* apod.) jedním z nejméně výraznějších francouzských satirických periodik. Do jeho obsahu se řadí zejména zprávy o aktuální situaci ve světě, náboženství, politice a pop kultuře. Nejcharakterističtější rysem týdeníku jsou však jeho karikatury, které za dobu existence časopisu vyvolaly u určitých skupin velice silné reakce. Mezi nejzávažnější konflikty vyvolané kontroverzním obsahem časopisu patří jeho rozepře s muslimskou komunitou. Nejproblematictějšími tématy se staly zejména karikatury proroka Mohameda. Tyto konflikty vedly k výhrůžným dopisům, žhářskému útoku na sídlo *Charlie Hebdo* v roce 2011 a vyústily v teroristický atentát na jeho redakci 7. ledna 2015. Diplomová práce mapuje pojmy karikatury, politické kresby a satiry a jejich role v dnešním světě. Navazuje historie a filozofie časopisu *Charlie Hebdo* a jeho konflikty s radikálními muslimy. Cílem práce je zjistit, zda se v období po teroristickém útoku ze 7. ledna 2015 nějakým způsobem proměnil obsah týdeníku. Za využití kvalitativní obsahové a sémiotické analýzy a skrze rozbor vybraných karikatur je zodpovězena výzkumná otázka. Závěrem práce je zjištění, že se nábožensky laděný obsah *Charlie Hebdo* po teroristickém útoku na jeho redakci ze 7. ledna 2015 příliš nezměnil a atentát tak na jeho činnost neměl větší vliv. Naopak autory utvrdil v častější propagaci svobody slova a projevu.

Abstract

The topic of this thesis is the French satirical weekly *Charlie Hebdo* and the impact left on it by the terrorist attack on its headquarters on January 7, 2015. Founded in 1970, *Charlie Hebdo* stands alongside several other magazines (such as *Le Canard Enchaîné* and *Le Figaro*) as one of the most prominent French satirical periodicals. Its content primarily includes news on current global events, religion, politics, and pop culture. However, the magazine is most characterized by its cartoons, which have elicited strong reactions from certain groups over the years. Among the most serious conflicts sparked by the magazine's controversial content are its disputes with the Muslim community, with the most contentious topic being the caricatures of the Prophet Muhammad. These conflicts led to threatening letters, an arson attack on *Charlie Hebdo's* offices in 2011, and culminated in the terrorist attack on its editorial team on January 7, 2015. This thesis explores the concepts of caricature, political cartoons, and satire, and their

roles in today's world. It follows with the history and philosophy of *Charlie Hebdo* and its conflicts with radical Muslims. The aim of the thesis is to determine whether the content of the weekly has changed in any way following the terrorist attack on January 7, 2015. By utilizing qualitative content and semiotic analysis and through the examination of selected cartoons, the research question is addressed. The conclusion of the thesis is that the religiously themed content of *Charlie Hebdo* has not significantly changed after the terrorist attack on January 7, 2015, and thus the attack did not have a major impact on its operations. On the contrary, it reinforced the authors' commitment to the frequent promotion of freedom of speech and expression.

Klíčová slova

Charlie Hebdo, politická satira, karikatura, sémiotika, terorismus, útok, náboženství, islám, křesťanství, judaismus.

Key words

Charlie Hebdo, political satire, caricature, semiotics, terrorism, attack, religion, islam, christianity, judaism.

Title

Consequences of terrorist attack on political satire in *Charlie Hebdo*.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce PhDr. Ondřeji Matějkovi, Ph.D. za jeho ochotu, cenné rady a odborné vedení, které mi v průběhu zpracování diplomové práce poskytl. Mé poděkování náleží také vedoucí diplomového semináře PhDr. Zuzaně Kasákové, Ph.D. za věcné připomínky a podnětné rady. Zvláštní poděkování patří zaměstnancům kulturního centra a galerie moderního umění Centre Georges Pompidou za jejich ochotu a laskavost v poskytování nezbytných pramenů, které byly klíčové pro úspěšné dokončení této práce.

Obsah

Úvod	1
Přehled akademické debaty a literatury	1
1 Historie a vývoj týdeníku <i>Charlie Hebdo</i>	7
1.1 Filozofie, ideologie a satirické principy <i>Charlie Hebdo</i>	9
1.2 Vizuální a obsahové prvky <i>Charlie Hebdo</i>	9
1.3 Ideologické spory	10
1.4 Teroristický atentát na redakční tým týdeníku <i>Charlie Hebdo</i>	13
2 Výzkumný rámec	17
2.1 Karikatura, politická kresba a satira	17
2.2 Sémiotika	19
2.2.1 Charles Sanders Peirce	20
2.2.2 Roland Barthes	22
2.3 Cíl práce a výzkumná otázka	24
2.4 Metodologické východisko	25
2.4.1 Kvalitativní výzkum a kvalitativní obsahová analýza	25
2.4.2 Semióza a sémiotická analýza politických karikatur	27
3 Analýza karikatur <i>Charlie Hebdo</i>	30
3.1 Kategorie 1: Motivy obálek týdeníku <i>Charlie Hebdo</i>	32
3.2 Kategorie 2: Zobrazení náboženských stereotypů v karikaturách <i>Charlie Hebdo</i>	33
3.3 Kategorie 3: Náboženské postavy v karikaturách <i>Charlie Hedbo</i>	34
3.4 Výsledky kvalitativní obsahové analýzy	35
3.5 Sémiotická analýza karikatur <i>Charlie Hebdo</i>	36
3.5.1 Sémiotická analýza karikatury <i>Charlie Hebdo</i> z vydání č. 1177 7. ledna 2015	37
3.5.2 Sémiotická analýza karikatury <i>Charlie Hebdo</i> z vydání č. 1197 1. července 2015	40
3.5.3 Sémiotická analýza karikatury <i>Charlie Hebdo</i> z vydání č. 1299 14. června 2017	46
4 Diskuze	52
Závěr	56
Conclusion	58
Použitá literatura	60
Prameny	60
Knižní zdroje	60
Internetové zdroje	62
Seznam tabulek	77
Seznam obrázků	78
Seznam příloh	79

Úvod

Týdeník *Charlie Hebdo* je jedním z předních časopisů na poli francouzské politické satiry. Tento týdeník, jehož historie sahá až do roku 1970, se proslavil svým vysoce nekorektním obsahem, který zahrnuje články a karikatury zaměřené na aktuální politickou situaci ve světě, náboženství a kulturu. Právě provokativní kresby způsobily autorům týdeníku mnoho potíží, včetně kritických recenzí, výhružných dopisů, žhářského útoku na kanceláře *Charlie Hebdo* v listopadu 2011 a vyvrcholily teroristickým atentátem v lednu 2015. Teroristický útok na redakci časopisu je předmětem diplomové práce, která se zaměřuje na analýzu politické satiry *Charlie Hebdo* po této tragické události.

Téma teroristického útoku na sídlo *Charlie Hebdo* v lednu 2015 mě zaujalo již během gymnaziálních let a provázelo mne i během vysokoškolských studií. Z toho důvodu jsem se mu věnovala v řadě kratších prací a následně i v bakalářské práci, zaměřené na politickou satiru tohoto časopisu. Diplomová práce dále zkoumá, zda po teroristickém atentátu na redakci týdeníku došlo k nějaké změně v jeho obsahu, zejména v nábožensky laděných karikaturách, a jak se případné změny projeví. Pramenem analýzy jsou karikatury *Charlie Hebdo*. Časový úsek analýzy byl stanoven tak, aby pokryl co nejširší období od útoku až po současnost. Proto byly zvoleny tři symetrické časové sondy, kterými jsou kalendářní roky 2015, 2017 a 2019. Metodologické východisko čerpá z kvalitativní analýzy, kvalitativní obsahové analýzy a sémiotické analýzy karikatur *Charlie Hebdo*. Získaná data budou následně porovnána pomocí komparativní metody a dojde k zodpovězení výzkumné otázky.

Klíčovým momentem mého bádání byl studijní pobyt v Paříži na Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne a Sciences Po Paris v rámci programu Erasmus+, kde jsem měla přístup k potřebným pramenům dostupným v knihovně kulturního centra a galerii moderního umění Centre Georges Pompidou. Tato diplomová práce je výsledkem mého dlouhodobého zájmu o politickou satiru a zaměřuje se na analýzu dopadů teroristického útoku na tvorbu a vnímání časopisu *Charlie Hebdo* po roce 2015. Mým cílem je přispět k širší debatě o násilí, které je motivováno politickými a náboženskými faktory, a zároveň upozornit na klíčovou roli svobody projevu a tisku v současné společnosti.

Přehled akademické debaty a literatury

Tento text se věnuje představení akademické debaty v oblastech relevantních pro výzkum týkající se teroristického atentátu na redakci francouzského satirického týdeníku *Charlie Hebdo* a jeho dopadů na obsah časopisu. Jedná se především o debatu v oblasti

politické satiry, svobody projevu a tisku s čímž souvisí problematika odpovědnosti médií při zacházení s citlivými tématy a potenciálně urážlivým obsahem. Důležité téma tvoří také debaty o (auto) cenzuře s cílem zabránění podněcování nenávisti a násilí, versus zachování novinářské nezávislosti a nepodléhání zastrašování. Rozebírány jsou rovněž diskuse věnující se otázce sekularismu a multikulturalismu, a publikace věnující se islámu ve Francii a s ním spojenými kontroverzemi.

Literatura věnující se politické satíře odhaluje problematickou rovinu ve vnímání a interpretaci jejího obsahu. Přestože má politická satira ve Francii hluboké kořeny, Frédéric Lambert ve svém článku *La caricature comme objet de croyance* upozorňuje na proměnu v dosahu karikatury a rozšiřující se čtenářskou základnu. V důsledku globalizace a popularizace *Charlie Hebdo* po lednu 2015, nezůstává politická satira v úzkém kruhu pravidelných francouzských čtenářů. Obsah týdeníku je nově konzumován širším publikem, jehož metody výkladu se liší na základě sociálního, kulturního a politického zázemí každého jednotlivce a skupiny. Zatímco francouzské publikum sdílí společnou představivost, která čerpá z dějin Francouzské revoluce, sekularismu a demokracie a rozvíjí dovednost zesměšňovat veškeré instituce včetně té náboženské, to samé se nedá tvrdit o zahraniční veřejnosti.¹ Tak dochází k odlišným interpretacím významu karikatur. Toto stanovisko zastává i Philippe Lançon, novinář *Charlie Hebdo* a přeživší atentátu.² S rozšířením publika a dosahu časopisu souvisí i časté nepochopení karikatury jako takové. Podle Paula Arièse vytváří karikatura fikci dokonalé blízkosti jejíž politická efektivita má vysoký potenciál.³ Na to navazuje britský spisovatel a intelektuál Kenan Malik, který tvrdí, že povahou politických karikatur je dané téma úmyslně přehnat, čímž autor zasáhne a urazí širší publikum.⁴ Rozdíly ve „čtení“ karikatur *Charlie Hebdo* a jejich interpretaci jsou rozhodujícím prvkem diskuse o obsahu týdeníku a také v debatě o svobodě projevu a tisku.

V odborné debatě o svobodě projevu a tisku spolu soupeří dva hlavní proudy. Výše zmíněný Kenan Malik, zarytý příznivec neomezené svobody projevu je toho názoru, že svoboda projevu je základem otevřené demokratické společnosti a co víc, musí obsahovat právo a možnost napadnout cokoliv. Ve světle protestů vyvolaných karikaturami proroka Mohameda

¹ Frédéric Lambert. "La caricature comme objet de croyance." *Communication & Langages*, no. 187 (leden 2016): 23-25.

² Kateřina Šafaříková, "Přežil útok na Charlie Hebdo: Nelituju se. A děkuju za to Kafkovi," *Respekt*, 29. prosince 2019, staženo 14. června 2023, <https://www.respekt.cz/tydenik/2019/1/charlie-hebdo-nelituju-se-a-dekuju-za-to-kafkovi>.

³ Paul Ariès, "La caricature antimilitariste (1975-1990): Une dimension essentielle du combat pacifiste," *Ethnologie française* vol. 26, no. 3 (červenec–srpen 1996): 428.

⁴ Brian Terch, "'Charlie Hebdo', Islamophobia and Freedoms of the Press," *Studies: An Irish Quarterly Review*, vol. 105, no. 418 (léto 2016): 183.

zveřejněných v dánském deníku *Jyllands-Posten* v roce 2006 Malik podporuje jak právo na publikaci urážlivých karikatur, tak reakci muslimských demonstrantů vybavených transparenty vyzývajícími k setnutí hlav všem, kdo urážejí islám. Své stanovisko odůvodňuje tím, že žijeme v diversifikované, pluralitní společnosti, ve které je přirozené, nevyhnutelné a důležité, aby naše individuální, hluboce zakořeněná přesvědčení byla napadána a vedla k otevřenému dialogu.⁵ Odkazuje přitom na slova George Orwella: „Jestliže svoboda slova vůbec něco znamená, potom je to právo říkat lidem to, co nechtějí slyšet.“⁶ Britský právník Imran Khan zastává opačný názor a domnívá se, že debaty vedené ohledně svobody projevu a tisku jsou ve skutečnosti útokem na minority žijící v západní Evropě. Dle jeho názoru tyto debaty přispívají k potlačování práv menšinových skupin a šíření islamofobie. V důsledku by tak lidé ve znamení „vyššího dobra“ měli omezit některé citlivé a potenciálně urážlivé výroky.⁷ K problematice o svobodě projevu a tisku se vyjadřuje také Aude Surrat, která se zabývá intenzivní medializací *Charlie Hebdo* po teroristickém útoku a neuvěřitelné podpoře, které se týdeníku po atentátu dostalo. Číslo 1178, které redakce vydala přesně týden po útoku, je podle autorky důležitým milníkem v dějinách francouzského tisku, a to z toho důvodu, že distribuce přesáhla 7 milionů výtisků. Toto číslo nemá ve francouzském tisku obdoby. Konkrétně se jednalo o obálku, která byla přetištěna mnoha evropskými periodiky. *Charlie Hebdo*, jehož posláním je vybudovat otevřenější a tolerantnější společnost nemilosrdným útokem na tabu a emblém autority,⁸ se stalo symbolem svobody projevu a tisku.⁹ Naproti tomu byl časopis kritiky odsouzen jako islamofobní publikace, přičemž se objevovala i obvinění redakce z rasismu. V mnoha kruzích panoval názor, že autoři časopisu si za útok mohli sami.¹⁰ Podle francouzské etnologky Jeanne Favret-Saady, tyto konflikty s islámem vyústily ve vznik nové, modernizované náboženské cenzury, kterou do té doby věřící požadovali ve jménu lidských práv, nikoliv práv Božích. Společenská debata a konflikty v posledních letech změnily své měřítko a v důsledku i

⁵ Kenan Malik, “On the Right to Satire, Provoke, and Be Downright Offensive,” *Pandaemonium*, staženo 14. června 2023, <https://kenanmalik.com/2011/11/02/on-the-right-to-satirise-provoke-and-be-downright-offensive/?blogsub=confirming#subscribe-blog>.

⁶ George Orwell, “In 1945, George Orwell wrote an introduction to “Animal Farm.” It was not printed, and remained unknown till now,” *The New York Times*, zveřejněno 8. října 1972, staženo 14. června 2023, <https://www.nytimes.com/1972/10/08/archives/the-freedom-of-the-press-orwell.html>.

⁷ Kenan Malik, “Islam and Free Speech: An Old Debate,” *Pandaemonium*, staženo 14. června 2023, <https://kenanmalik.com/2013/07/07/islam-and-free-speech-an-old-debate/>.

⁸ Jacob Hamburger, “What Charlie Hebdo Taught Me About Freedom of Speech,” *LA Review of Books*, publikováno 7. ledna 2017, staženo 19. června 2023, <https://lareviewofbooks.org/article/what-charlie-hebdo-taught-me-about-freedom-of-speech/>.

⁹ Aude Surrat, “La « Une des survivants » de Charlie Hebdo. Hypermédiatisation et délibérations éditoriales,” *Communicatoin & Langages* no. 187 (leden 2016): 69-86.

¹⁰ Brian Terch, ““Charlie Hebdo”, Islamophobia and Freedoms of the Press,” *Studies: An Irish Quarterly Review*, vol. 105, no. 418 (léto 2016): 185.

podstatu, neboť se přesunuly z míst, kde mají své kořeny a ideologicko-politický základ do liberálnějších společností, které nesdílejí stejná přesvědčení.¹¹

V akademické debatě o francouzském sekularismu hraje velkou roli zákon o odluce z roku 1905, který od sebe stát a církev formálně oddělil.¹² Dalším důležitým termínem je tzv. „laicité“. Výraz postrádající doslovný překlad, lze nejlépe vysvětlit jako jedinečnou francouzskou formu kulturního a právního sekularismu.¹³ Přestože se většina akademiků včetně renomované francouzské socioložky Danièle Hervieu-Léger shoduje na tom, že v moderní společnosti náboženství postupně ztrácí na síle,¹⁴ Peter L. Berger, autor knihy *The Desecularization of the World* je opačného názoru. Odmítá názor, že by svět byl sekulárnější a věří, že náboženství je minimálně stejně tak populární jako bylo v minulosti, ne-li více. Tzv. sekularizační teorii považuje za chybnou, neboť obecně panující přesvědčení, že v důsledku modernizace vliv náboženství upadá, není pravdivé. Přestože připouští, že modernizace měla vliv na jisté sekularizační trendy, hovoří o tzv. kontra-sekularizaci, tedy „desekularizaci“, která odráží sekularizační tendence a aktivně na ně reaguje.¹⁵

Důležitou část akademické debaty představuje také multikulturalismus neboli stav, ve kterém ve společnosti existuje několik kulturních nebo etnických skupin. Vzhledem k tomu, že fungují v rámci své kulturní rozmanitosti, která je vnímaná jako přínosná pro společnost i pro stát, se jedná o opak asimilace.¹⁶ Přestože se tento stav stal běžnou součástí života většiny Evropanů, učinil jejich životy obtížnějšími, a to zejména proto, že tyto skupiny vedou život v rámci svých kulturních tradic, což způsobuje řadu problémů. Především po 11. září 2001 dochází v Evropě k zaměření diskurzu multikulturalismu pouze na náboženství a konkrétně na islám. V důsledku těchto událostí se začal uplatňovat tzv. redukcionistický přístup, jehož cílem je smazávat kulturní rozdíly, a to zejména v muslimských migrantských komunitách. Tento přístup má však negativní dopad na muslimské komunity v Evropě, které se začínají dobrovolně stahovat do malých uzavřených komunit, které bývají mnohem fundamentalističtější, a to i

¹¹ Philippe Gonzalez, Laurence Kaufmann, „La caricature sans blasphème ? Sémantique et pragmatiques du Prophète en Une de Charlie Hebdo,” *Communication & Langages* no. 187 (leden 2016): 47-48.

¹² Stephen M. Davis, „France’s 1905 Law of Separation of Church and State,” *World History Encycloedia*, zveřejněno 2. listopadu 2022, staženo 19. června 2023, <https://www.worldhistory.org/article/2094/frances-1905-law-of-separation-of-church-and-state/>.

¹³ Denis Pelletier, „Schools, the EU, and the Body: French Secularism and the Headscarf,” *Vingtième Siècle. Revue d’histoire* no. 87 (březen 2005): 1-18.

¹⁴ Danièle Hervieu-Léger, *Religion and Modernity in the French Context: For a New Approach to Secularization* (Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1990): 15.

¹⁵ Peter L. Berger, *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics* (Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company: 1999), 2-4.

¹⁶ „Multiculturalism,” European Commission, staženo 19. června 2023, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/multiculturalism_en.

v psychologickém slova smyslu, kdy jejich muslimská identita převáží nad kulturním dědictvím. V důsledku radikalizace se otázky, které by za normálních okolností zůstaly v soukromí, rozšířily do veřejného prostoru a staly se symboly netolerance. Evropské státy v reakci na tyto události směřují k politice asimilace a odmítají symboly náboženské rozmanitosti, viz. Francie a problematika nošení tradičních muslimských oděvů.¹⁷

Přestože se islám stal vlivem globalizace v druhé polovině 20. století druhým nejrozšířenějším náboženstvím v Evropě, muslimská kultura je stále předmětem společenské debaty.¹⁸ Kontroverze pokrývá témata od povolení či zákazu nošení typických muslimských oděvů ve veřejných prostorách, integrace muslimských menšin, hledání rovnováhy mezi multikulturalismem a národní identitou, přes mezináboženský dialog a toleranci, po debaty o politickém islámu, islámském extremismu, terorismu a islamofobii. Muslimové tvoří přibližně 10 % francouzské populace. Podle průzkumu společnosti IFOP zabývající se průzkumy veřejného mínění, jehož výsledky v roce 2019 zveřejnil francouzský týdeník *Le Journal du Dimanche*, se stále větší počet Francouzů staví k islámu odmítavě, přičemž 78 % věří, že zákon o odluce z roku 1905 je v ohrožení.¹⁹ Zároveň 61 % Francouzů považuje islám za neslučitelný s hodnotami francouzské veřejnosti. Ve srovnání s průzkumy z předchozích let negativní postoje vůči islámu narůstají, a to až do takové míry, že stále větší množství francouzských občanů souhlasí s nutností omezit náboženské symboly i mimo veřejný prostor.²⁰ Mezi zvlášť problematickou oblast v rámci zmíněné společenské debaty patří podle autora článku *Schools, the EU, and the Body: French Secularism and the Headscarf*, Denise Pelletiera nošení tradičních muslimských oděvů hidžábu či jiných forem muslimských šátků na středních a vysokých školách. Přestože je nošení náboženských symbolů podle zákona z roku 2003 ve francouzských školách zakázáno, neustále vyvolává vášnivé debaty.²¹ V roce 2016 byl zákon o zákazu nošení muslimských šátků rozšířen i na pracoviště.²² Aktuálně další vlnu kontroverze

¹⁷ Shireen M. Mazari, "Multiculturalism and Islam in Europe," *Policy Perspectives* vol. 7, no. 1 (leden–červen 2010): 91-93.

¹⁸ Hartmut Kaelble, *A Social History of Europe, 1945-2000: Recovery and Transformation after Two World Wars* (Oxford: Berghahn Books, 2013), 178-198.

¹⁹ Hervé Gattegno, "SONDAGE. Face à l'islam, les Français s'inquiètent," *Le Journal du Dimanche*, naposledy upraveno 26. ledna 2023, staženo 14. června 2023, <https://www.lejdd.fr/Politique/sondage-face-a-lislam-les-francais-sinquietent-3927720>.

²⁰ "Francouzi přitvrzují. 61 % považuje islám za neslučitelný s hodnotami francouzské společnosti," *Echo24*, staženo 14. června 2023, <https://echo24.cz/a/SAQ4S/francouzi-pritvrzují-61-povazuje-islam-za-neslucitelny-s-hodnotami-francouzske-spolecnosti>.

²¹ Denis Pelletier, "Schools, the EU, and the Body: French Secularism and the Headscarf," *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* no. 87 (březen 2005): 1-18.

²² "French Minister Says Muslim Prayers at School 'Intolerable'," *International Quran News Agency*, naposledy upraveno 18. června 2023, staženo 19. června 2023, <https://iqna.ir/en/news/3483992/french-minister-says-muslim-prayers-at-school-intolerable>.

vyvolali muslimští studenti modlící se jak na základních, tak na vysokých školách. Tato situace vyvolala novou vlnu nevole, ke které se vyjádřili akademické i politické kruhy s tím, že se jedná o nepřijatelné porušení zásad sekularismu. Odpůrci sekularismu naopak obviňují Macronovu administrativu z propagace islamofobie, a protimuslimské perzekuce pod záštitou sekularismu a boje proti terorismu. Vyhrocená situace pak byla ještě umocněna poté, co vláda zavřela řadu muslimských organizací od mešit po charitativní a neziskové organizace. Kritici v návaznosti argumentují, že tyto činy přispěly k narůstající islamofobii, přičemž svou roli sehrály také prezidentské kampaně Marine le Penové a Erica Zemmoura z roku 2022, ve kterých se oba kandidáti zaměřili na nebezpečí, které islám pro francouzskou společnost představuje.²³

Z nastíněné akademické debaty je zřejmé, že se týdeníku *Charlie Hebdo* po teroristickém atentátu dostalo větší pozornosti jak v akademických kruzích, tak ze strany médií a veřejnosti. Přesto v těchto diskusích chybí detailnější zaměření na dopad útoku na redakci a obsah časopisu. Z toho důvodu bude cílem diplomové práce zjistit, zda se v období po teroristickém atentátu ze 7. ledna 2015 proměnil nábožensky zabarvený obsah týdeníku *Charlie Hebdo* či nikoliv.

²³ Ibid.

1 Historie a vývoj týdeníku *Charlie Hebdo*

Charlie Hebdo,²⁴ jehož oficiální název zní *Charlie Hebdo: Journal satirique & laïque* je francouzský satirický týdeník vycházející ve středu.²⁵ Tento časopis se vyznačuje ostře kritickým postojem vůči náboženství a silným levicovým zaměřením.²⁶ Jeho obsah se soustředí na různé formy satiry, včetně kreslených vtipů a seriálů, fejetonů, polemik a reportáží.²⁷ Mezi hlavní témata se řadí zprávy o aktuálním dění ve světě, politika, náboženství, sekularizace a postava „průměrného Francouze.“ Objevují se také rozhovory, články o populární kultuře a přehledy nových snímků a literárních publikací.²⁸

Počátky *Charlie Hebdo* tkví v satirické publikaci *Hara-Kiri Mensuel*, která se proslavila na počátku šedesátých let minulého. století.²⁹ Název časopisu odkazoval na japonskou rituální sebevraždu známou jako „seppuku“, anebo „harakiri“ (v překladu „řezání břicha“).³⁰ Termín „mensuel“, je do češtiny překládán jako „měsíční“, což odkazuje na frekvenci, se kterou noviny vycházely. Mezi autory patřili Georges Bernier, François Cavanna a Fred Aristidès, z nichž někteří se později stali součástí týmu *Charlie Hebdo*. Edice *Hara-Kiri* s podtitulem *Journal bête et méchant* („Hloupé a protivné noviny“)³¹ se zaměřovala na kritiku zavedených společenských struktur, včetně politických stran, nebo institucí jako je církev či stát. V letech 1961 a 1966 byl měsíčník francouzskou vládou dočasně zakázán.³²

Týdenní formát *Hara-Kiri Mensuel*, pod názvem *Hara-Kiri Hebdo* začal vycházet v roce 1969.³³ V listopadu 1970, po smrti Charlese de Gaulla v jeho domě v Colombey-les-Deux-Églises, vyšlo vydání 94 s titulkem „Bal tragique à Colombey : 1 mort , (česky: „Tragický

²⁴ Český překlad je *Týdeník Charlie*.

²⁵ “French Satirical Newspaper 'Charlie Hebdo' Wins Second Trial Over Controversial Cartoon Ban Request,” *News Wire Today*, 2. září 2007, staženo 4. července 2024, <https://www.newswiretoday.com/news/13842/>.

²⁶ Libby Nelson, “Charlie Hebdo: its history, humour, and controversies, explained,” *Vox*, 7. ledna, 2015, staženo 14. června 2024, <https://www.vox.com/2015/1/7/7511001/charlie-hebdo-attack-paris>.

²⁷ Philippe Marlière, “Charlie Hebdo – more anti-Islamic than anti-clerical,” *The Guardian*, 19. září 2012, staženo 4. července 2024, <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/19/analysis-charlie-hebdo-cartoons>.

²⁸ Jason Abbruzzese, “What is Charlie Hebdo? Behind the covers of the French satirical magazine targeted in deadly attack,” *Mashable*, 7. ledna 2017, staženo 4. července 2024, <https://mashable.com/archive/charlie-hebdo-magazine>.

²⁹ „Histoire,” *charliehebdo.fr*, staženo 12. června 2024, <https://charliehebdo.fr/pages/histoire/>.

³⁰ Meaning of hara-kiri in English,” *Cambridge Dictionary*, staženo 12. června 2024, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hara-kiri>.

³¹ „Histoire,” *charliehebdo.fr*, staženo 12. června 2024, <https://charliehebdo.fr/pages/histoire/>.

³² *Ibid.*

³³ Stéphane Mazurier, „Un bal tragique : le jour où « Charlie Hebdo » est né,” *L'OBS*, 8. listopadu 2020, staženo 11. června 2024, <https://www.nouvelobs.com/histoire/20201108.OBS35819/un-bal-tragique-le-jour-ou-charlie-hebdo-est-ne.html>.

ples v Colombey: 1 mrtvý“).³⁴ Volba popisku odkazovala na velké ztráty na životech z 1. listopadu 1970, kdy během požáru diskotéky zahynulo 146 převážně mladých lidí.³⁵ Vláda považovala tento redakční krok za trestný čin urážky majestátu³⁶ vůči zesnulému prezidentovi, a tehdejší ministr vnitra Raymond Marcellin nařídil okamžitý a trvalý zákaz propagace *Hara-Kiri Hebdo*³⁷ a prodeje časopisu nezletilým.³⁸

Autoři cenzurovaného *Hara-Kiri Hebdo* ihned reagovali založením nového týdeníku – *Charlie Hebdo*. *Charlie* v názvu publikace odkazuje na generála de Gaulla³⁹ (řečeného Georges Wolinski); jednalo se však také o název jiného časopisu z Éditions du Square *Charlie Mensuel*, pojmenovaného podle Charlieho Browna, hlavní postavy krátkého amerického komiksu *Peanuts*, který vycházel mezi lety 1950 a 2000.⁴⁰ Slovo „hebdo“ je zkratkou francouzského termínu „hebdomadaire“, který lze do češtiny přeložit jako týdeník.⁴¹

Časopis *Charlie Hebdo* nikdy nevycházel ve vysokých nákladech, proto v roce 1981 zanikl, kvůli nedostatku financí. Znovu byl obnoven až po dvanácti letech, kdy v roce 1991 v návaznosti na začátek války v Zálivu vznikl časopis nazvaný *La Grosse Bertha* (název pocházel od lidového označení největšího německého děla první světové války, tzv. *Thustá Bertha*), jehož autoři se vymezovali vůči ozbrojeným konfliktům. V redakci *Thusté Berthy* byl také Jean Cabut, který figuroval v *Charlie Hebdo* a jeho předchůdcích. Po konfliktech v redakci se Cabut rozhodl *Thustou Berthu* opustit a v roce 1992 spolu se zbytkem původního týmu obnovil týdeník *Charlie Hebdo*.⁴²

³⁴ “Il y a 40 ans, le drame de la discothèque du 5-7 à Saint-Laurent-du-Pont,” *Le Point*, 1. listopadu 2010, staženo 4. července 2024, https://www.lepoint.fr/societe/il-y-a-40-ans-le-drame-de-la-discotheque-du-5-7-a-saint-laurent-du-pont-01-11-2010-1256880_23.php#11.

³⁵ Francouzská média tehdy tragédii označila za “bal tragique,” (neboli “tragický ples”), zatímco autoři týdeníku se domnívali, že by měli upozornit na nedbalost a nedostatečné bezpečnostní podmínky.

³⁶ Jedná se o zločin urážky hlavy státu.

³⁷ Collectif, *Charlie Hebdo, 50 ans de liberté d'expression* (Paris: Les Échappés, 2020), 6.

³⁸ Oficiálním důvodem k cenzuře týdeníku se však stala obvinění ze šíření pornografie a negativního vlivu na mládež.

³⁹ Heather Stimmler, „Understanding Charlie Hebdo and French Secularism,” *Secrets of Paris*, 30. října 2020, staženo 11. června 2024, <https://secretsofparis.com/french-culture/understanding-charlie-hebdo-french-secularism/>.

⁴⁰ Megan Gibson, „The Provocative History of French Weekly Newspaper *Charlie Hebdo*,” *Time*, 7. ledna 2015, staženo 11. června 2024, <https://time.com/3657256/charlie-hebdo-paris-attack/>.

⁴¹ Jason Abbruzzese, “What is Charlie Hebdo? Behind the covers of the French satirical magazine targeted in deadly attack,” *Mashable*, 7. ledna 2017, staženo 4. července 2024, <https://mashable.com/archive/charlie-hebdo-magazine/>.

⁴² „Histoire,” *charliehebdo.fr*, staženo 4. června 2024, <https://charliehebdo.fr/pages/histoire/>.

1.1 Filozofie, ideologie a satirické principy *Charlie Hebdo*

Filozofie *Charlie Hebdo* se opírá o zásady svobody projevu, svobodného myšlení a satiry jako nástroje kritiky a reflexe společenských, politických a náboženských otázek. Týdeník se vyznačuje provokativním a kontroverzním přístupem k aktuálním událostem a tématům, často prostřednictvím karikatur a satirických článků. Jeho filozofie je spojena s odvahou nekompromisně vyjadřovat se na úkor politické korektnosti a často v reakci na různé formy cenzury. *Charlie Hebdo* se staví proti dogmatismu a fanatismu a hájí svobodu slova jako základního pilíře demokratické společnosti.⁴³

Politická satira je ve francouzské kultuře hluboce zakořeněná a časopis *Charlie Hebdo* je její nedílnou součástí. Tato tradice sahá až k pamfletům, které před Francouzskou revolucí denuncovaly Marii Antoinettu. Spojuje v sobě levicový radikalismus s provokativními texty a často hraničí s obscénností. V 18. století byla terčem satiry královská rodina a šíření pomluv, často doprovázené ilustracemi, o sexuálních skandálech a korupci na dvoře ve Versailles, což způsobovalo chaos.⁴⁴ Dnes se satira zaměřuje na nové cíle, kterými jsou především politika, ozbrojené složky, finanční sektor a náboženství. Satira je oblíbenou zbraní, kterou novináři využívají namísto přímých fabulací. Duch drzosti, jenž kdysi útočil na starý režim je stále přítomný. *Charlie Hebdo* je jeho hlavním představitelem a rozhodnutí redaktorů zesměšňovat proroka Mohameda je zcela v souladu s jeho historickým smyslem existence.⁴⁵

1.2 Vizuální a obsahové prvky *Charlie Hebdo*

Charlie Hebdo je díky svým křiklavým karikaturám na titulní straně nepřehlédnutelnou součástí francouzských novinových stánků a nádražních či letištních knihkupectví. Karikatury jsou charakteristickým rysem *Charlie Hebdo* a navazují na silnou tradici francouzských komiksů (tzv. bandes dessinées).⁴⁶ Týdeník se obvykle skládá se čtrnácti stran. Přebal je výrazný a často provokativní. Název *Charlie Hebdo* je umístěn v horní části obálky, psán velkým a snadno rozpoznatelným černým písmem. Na obálce je obvykle barevná karikatura, která odráží hlavní téma nebo událost týdne. Autoři používají pestré a kontrastní barvy,

⁴³ Philippe Marlière, "Charlie Hebdo – more anti-Islamic than anti-clerical," *The Guardian*, 19. září 2012, staženo 4. července 2024, <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/19/analysis-charlie-hebdo-cartoons>.

⁴⁴ "Charlie Hebdo and its place in French journalism," *BBC News*, 8. ledna 2015, staženo 7. července 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15551998>.

⁴⁵ Philippe Marlière, "Charlie Hebdo – more anti-Islamic than anti-clerical," *The Guardian*, 19. září 2012, staženo 4. července 2024, <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/19/analysis-charlie-hebdo-cartoons>.

⁴⁶ "Charlie Hebdo and its place in French journalism," *BBC News*, 8. ledna 2015, staženo 7. července 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15551998>.

aby přitáhli pozornost čtenářů.

Charlie Hebdo má tradiční formát novinového týdeníku, obvykle ve velikosti A4 nebo mírně větší. Vnitřní část je členěna do sekcí s jasně definovanými oddíly podle typu obsahu. Tím jsou satirické články, komentáře, eseje, karikatury, komiksy a inzerce. Karikatury jsou zaměřené na aktuální politické, společenské a kulturní události. Jsou známé svou satirickou a provokativní povahou. Styl karikatur je výrazný, s důrazem na zjednodušené a přehnané rysy postav. Na karikaturách se nejčastěji objevují politici, náboženští vůdci a jiné veřejně známé osobnosti. Satirické články jsou většinou zaměřené na kritiku politické situace, náboženství, společenských norem a jiných kontroverzních témat. Jsou psány s důrazem na humor, ironii a sarkasmus. Články píše různí autoři, podle toho, na jaké téma se specializují, přičemž se podepisují pseudonymem, anebo zkratkou svého jména. Komentáře a eseje obsahují hlubší analýzy a reflexe aktuálních témat. Obvykle se zabývají politickou situací, kulturou nebo společenskými otázkami. Komiksy neboli krátké příběhy nebo stripy s humorným a satirickým obsahem reagují na aktuální události nebo témata. Minimální množství reklam, většinou zaměřených na knihy, kulturní akce nebo produkty souvisejí s tématy týdeníku.

Poslední strana je pojmenována „Les couvertures auxquelles vous avez échappé“, tedy „Obálky, kterým jste unikli“. Tato strana obsahuje minimálně osm až devět karikatur, které původně sloužily jako potenciální obálky daného čísla, avšak nakonec neprošly finálním výběrem.

1.3 Ideologické spory

Minulost *Charlie Hebdo* je věrná jeho pozici na krajní levici francouzské politiky a je plná rozkolů a ideologických konfliktů. V souladu s ateistickou a antiklerikální tradicí týdeníku se jeho autoři od samého počátku vymezovali vůči církevním dogmatům a mnohdy agresivním praktikám,⁴⁷ které dle jejich názoru mnoho náboženských vůdců využívá k upevnění vlastní pozice ve společnosti.⁴⁸ Z toho důvodu patří mezi nejznámější rozpory ty, které jsou náboženského rázu, a to i proto, že měly zdaleka nejtragičtější důsledky. Pro dokreslení představy o těchto konfliktech následuje stručný výběr nejzásadnějších z nich.

První výhružný dopis obdržel redaktor a tehdejší ředitel *Charlie Hebdo*, Philippe Val

⁴⁷ Adam Sherwin, „What is Charlie Hebdo? A magazine banned and resurrected but always in the grand tradition of Gallic satire,“ *Independent*, 7. ledna 2015, staženo 24. července 2024, <https://www.independent.co.uk/news/media/press/what-is-charlie-hebdo-banned-and-resurrected-but-always-in-the-grand-tradition-of-gallic-satire-9963721.html>.

⁴⁸ Imen Neffati, *Anti-sociologisme, Zionism, and Islamophobia in Philippe Val's Charlie Hebdo* (Kalifornie: Sage Publications, 2021), 280-281.

již v roce 1994 po zveřejnění polemiky týkající se nošení tradičních muslimských závojų.⁴⁹ Později v listopadu 2002, po uveřejnění karikatur proroka Mohameda, obdržel týdeník více než 500 dopisů a emailových zpráv s požadavkem omluvy.⁵⁰

Zcela zásadní vliv mělo vydání 712 z 8. února 2006, ve kterém se objevily karikatury zobrazující proroka Mohameda.⁵¹ Na titulní straně byl vyobrazen Mohamed s textem „C'est dur d'être aimé par des cons“ (česky „Je těžké být milován idioty“). Série dvanácti karikatur byla původně zveřejněna 30. září 2005 dánským deníkem *Jyllands-Posten* na oslavu svobody tisku. Po jejich vydání autoři obdrželi mnoho výhrůžek ze strany muslimské komunity a došlo k násilným protestům a bojkotu dánských výrobků v mnoha muslimských zemích.⁵² Navzdory tomu se redakce *Charlie Hebdo* rozhodla tyto karikatury také publikovat. Vydání 712 se ve Francii prodalo v nákladu 400 000 výtisků.⁵³ Za zveřejnění karikatur čelil týdeník ostré kritice, včetně tehdejšího francouzského prezidenta Jacquese Chiraca, který označil zveřejnění karikatur za provokaci, jež může vyvolat nebezpečné vášně.⁵⁴ Šéfredaktor časopisu vystupující pod přezdívkou Charb později reagoval: "Kritizujeme pouze jednu konkrétní formu extremistického islámu, i když ve svérázné a satiricky přehnané podobě. Nejsme zodpovědní za excesy, které se dějí jinde, jen proto, že uplatňujeme své právo na svobodu projevu v zákonných mezích." Doplnil také, že z případných následků nemá strach. Mínil, že pokud by se autoři *Charlie Hebdo* měli obávat negativní reakce na každou ze svých karikatur, museli by se svou činností již dávno skončit.⁵⁵

První větší kontroverze, která se pro *Charlie Hebdo* mohla stát osudnou vypukla 14. října 2007, kdy proběhl soudní proces za urážku náboženství a podněcování nenávisti vůči představitelům muslimské komunity.⁵⁶ Žalobu podaly Velká mešita v Paříži, Organizace islámské spolupráce ve Francii a Muslimská světová liga.⁵⁷ Předmětem sporu byly karikatury

⁴⁹ Collectif, *Charlie Hebdo, 50 ans de liberté d'expression* (Paris: Les Échappés, 2020), 234-237.

⁵⁰ Ibid, 238-241.

⁵¹ "Charlie Hebdo and its place in French journalism," *BBC News*, 8. ledna 2015, staženo 7. července 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15551998>.

⁵² "Prophet Mohammed cartoons controversy: timeline," *The Telegraph*, 4. května 2015, staženo 7. července 2024, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11341599/Prophet-Muhammad-cartoons-controversy-timeline.html>.

⁵³ „Histoire,“ *charliehebdo.fr*, staženo 4. června 2024, <https://charliehebdo.fr/pages/histoire/>.

⁵⁴ Béatrice Gurrey, „M. Chirac condamne "toute provocation", "Charlie Hebdo" réimprime,“ *Le Monde*, 9. února 2006, staženo 10. června 2024, https://www.lemonde.fr/europe/article/2006/02/09/m-chirac-condamne-toute-provocation-charlie-hebdo-reimprime_739537_3214.html.

⁵⁵ Jason Abbruzzese, "What is Charlie Hebdo? Behind the covers of the French satirical magazine targeted in deadly attack," *Mashable*, 7. ledna 2017, staženo 4. července 2024, <https://mashable.com/archive/charlie-hebdo-magazine>.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Thierry Leveque, "French court clears weekly in Mohammad cartoon row," *Reuters*, 9. srpna 2007, staženo 5. července 2024, <https://www.reuters.com/article/idUSL22120671/>.

zobrazující proroka Mohameda.⁵⁸ Soudní proces nakonec vyústil ve vítězství *Charlie Hebdo*, jehož autoři tak ve své činnosti pokračovali bez omezení.⁵⁹ Tato událost byla klíčová v obhajobě svobody projevu a satiry, které představují základní pilíře redakční politiky *Charlie Hebdo*. Navzdory soudním sporům a četným hrozbám se redakce nadále držela svého odhodlání kritizovat náboženské a politické instituce prostřednictvím satiry a karikatur.⁶⁰

V červenci 2008 byl dlouholetý redaktor *Siné* (skutečným jménem Maurice Sinet) obviněn z antisemitismu poté, co zveřejnil článek, ve kterém kritizoval ambice Jeana Sarkozyho, syna tehdy nově zvoleného prezidenta Nicolase Sarkozyho.⁶¹ *Siné* se v textu vysmíval možné konverzi Jeana Sarkozyho k judaismu.⁶² Po zveřejnění byl sloupek označen za „antisemitský, v novinách, které takové nejsou.“ O několik dní později byl *Siné* z *Charlie Hebdo* propuštěn.⁶³ Tato polemika vyvolala spor, do kterého se zapojila celá řada francouzských intelektuálů. Následný společenský konflikt se dotýkal mnoha citlivých témat, včetně antisemitismu – a obvinění z antisemitismu, – ale také domnělých souvislostí mezi antisemitismem a antisionismem a kritikou Státu Izrael,⁶⁴ a konečně svobody projevu, která byla obzvláště důležitým tématem *Charlie Hebdo*, který krátce předtím zveřejnil karikatury Mohameda z dánských novin *Jyllands-Posten*. Spor se nakonec vyřešil soudně, *Siné* byl zbaven obvinění z antisemitismu a společnost Les Éditions Rotatives (vydavatel *Charlie Hebdo*), zaplatila *Sinému* odškodné ve výši 90 000 eur za neoprávněné ukončení spolupráce.⁶⁵

V roce 2011 došlo k prvnímu násilnějšímu činu namířenému proti redakci *Charlie*

⁵⁸ Gwladys Fouché, “Cartoon court case begins,” *The Guardian*, 7. února 2007, staženo 5. července 2024, <https://www.theguardian.com/media/2007/feb/07/pressandpublishing.france>.

⁵⁹ Christian Guimelli, Grégory Lo Monaco, Jean-Claude Deschamps, “The lawsuit against “Charlie Hebdo” and its effects on the social representations of the Muslim Community,” *Revue internationale de psychologie sociale*, Tome 23 (duben 2010): 15. Staženo 5. července 2024, <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-psychologie-sociale-2010-4-page-5.htm>.

⁶⁰ Craig S. Smith, “French Court Rules for Newspaper That Printed Muhammad Cartoons,” *The New York Times*, 23. března 2007, staženo 5. července 2024, <https://www.nytimes.com/2007/03/23/world/europe/23france.html>.

⁶¹ Henry Samuel, “French cartoonist Sine on trial on charges of anti-Semitism over Sarkozy jibe,” *The Telegraph*, 27. ledna 2009, staženo 5. července 2024, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/4351672/French-cartoonist-Sine-on-trial-on-charges-of-anti-Semitism-over-Sarkozy-jibe.html>.

⁶² Volný překlad kontroverzního článku: „Jean Sarkozy, důstojný syn svého otce a již generální rada UMP, vyšel ze soudního procesu za ujetí od nehody na skútru téměř s potleskem. Státní zástupce dokonce žádal jeho osvobození! Nutno říci, že žalobce je Arab! A to není všechno: právě prohlásil, že chce konvertovat k judaismu, než se ožení se svou snoubenkou, která je Židovka a dědička zakladatelů Darty. Ten kluk to v životě dotáhne daleko!“

⁶³ Jason Burke, “‘Anti-Semitic’ satire divides liberal Paris,” *The Guardian*, 3. srpna 2008, staženo 5. července 2024, <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/03/france.pressandpublishing>.

⁶⁴ Imen Neffati, *Anti-sociologisme, Zionism, and Islamophobia in Philippe Val’s Charlie Hebdo* (Kalifornie: Sage Publications, 2021), 280-281.

⁶⁵ “Charlie Hebdo” condamné pour le licenciement abusif du dessinateur Siné, *Le Monde*, 10. prosince 2010, staženo 6. června 2024, https://www.lemonde.fr/actualite-medias/article/2010/12/10/charlie-hebdo-condamne-pour-le-licenciement-abusif-de-sine_1451578_3236.html.

Hebdo. Na obálce čísla 1011 se objevila karikatura proroka Mohameda, který říká: „100 ran bičem, pokud nezemřete smíchy!“⁶⁶ Týdeník byl nazván *Charia Hebdo*, odkazující na islámské náboženské právo, a Mohamed byl uveden jako šéfredaktor vydání.⁶⁷ Číslo 1011 bylo zveřejněno online a v tištěné verzi bylo naplánováno k prodeji od 2. listopadu 2011. V noci z 1. na 2. listopadu byla redakce napadena dvěma výbušninami. S ohledem na dobu útoku byla budova opuštěná, nedošlo proto k žádným zraněním, ale sídlo časopisu vyhořelo a redakce si musela najít nové sídlo.⁶⁸ Šéfredaktor týdeníku Stéphane Charbonnier označil útok za dílo extremistických idiotů, nikoli francouzských muslimů.⁶⁹ Od tohoto incidentu byla redakce pod policejní ochranou. Charb později s ohledem na útok dodal "Raději zemřu vestoje, než abych žil na kolenou."⁷⁰ Francouzská muslimská komunita sice *Charlie Hebdo* kritizovala, ale zároveň útok odsoudila. Vedoucí pařížské mešity, rektor Dalil Boubakeur reagoval stejně a řekl: "Nesmírně mi leží na srdci svoboda tisku, i když tisk není vždy něžně naladěn vůči muslimům, islámu nebo pařížské mešitě."⁷¹ Následující týden, 9. listopadu, bylo vydáno číslo s obálkou, na které jsou Mohamed a Charb v těsném objetí. Doprovodný text hlásal „L’amour plus fort que la haine“ (neboli „Láska je silnější než nenávisť“).⁷²

1.4 Teroristický atentát na redakční tým týdeníku *Charlie Hebdo*

V poledních hodinách 7. ledna 2015 proběhl teroristický útok na sídlo satirického týdeníku *Charlie Hebdo* na ulici Nicolas-Appert v 11. pařížském obvodu. Během pravidelné týdenní redakční schůzky pronikli do budovy bratři Chérif a Saïd Kouachiové, kteří se přihlásili k militantní islamistické teroristické organizace Al-Káida na Arabském poloostrově (AQAP).⁷³ Útok, který trval jen několik minut, si vyžádal jedenáct obětí, mezi nimiž byli známí členové redakce a karikaturisté jako Jean Cabut (Cabu), Stéphane Charbonnier (Charb), Philippe

⁶⁶ Angelique Chrisafis, "French magazine offices petrol-bombed after it prints Muhammad cartoon," *The Guardian*, 2. listopadu 2011, staženo 7. července 2024, <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/02/french-magazine-bomb-muhammad-cartoon>.

⁶⁷ "Satirical French magazine names 'Muhammad' as editor," *BBC News*, 1. listopadu 2011, staženo 4. července 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15536684>.

⁶⁸ Brian Love, "French paper reprints Mohammad cartoon after fire-bomb," *Reuters*, 3. listopadu 2011, staženo 4. července 2024, <https://www.reuters.com/article/us-france-fire-magazine-idUSTRE7A26MO20111103/>.

⁶⁹ "French satirical paper Charlie Hebdo attacked in Paris," *BBC News*, 2. listopadu 2011, staženo 4. července 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15550350>.

⁷⁰ Jason Abbruzzese, "What is Charlie Hebdo? Behind the covers of the French satirical magazine targeted in deadly attack," *Mashable*, 7. ledna 2017, staženo 4. července 2024, <https://mashable.com/archive/charlie-hebdo-magazine>.

⁷¹ Brian Love, "French paper reprints Mohammad cartoon after fire-bomb," *Reuters*, 3. listopadu 2011, staženo 4. července 2024, <https://www.reuters.com/article/us-france-fire-magazine-idUSTRE7A26MO20111103/>.

⁷² Collectif, *Charlie Hebdo, 50 ans de liberté d'expression* (Paris: Les Échappés, 2020), 285.

⁷³ "Charlie Hebdo: Magazine republishes controversial Mohammed cartoons," *BBC News*, 1. září 2020, staženo 10. června 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-53985407>.

Honoré, Georges Wolinski, Bernard Verlhac (Tignous), psychoanalytička Elsa Cayat, ekonom Bernard Maris a korektor Mustapha Ourrad.⁷⁴ Dalšími oběťmi byli údržbář budovy Frédéric Boisseau, Charbův bodyguard Franck Brinsolaro a spisovatel Michel Renaud. Karikaturista Risse, novináři Philippe Lançon, Fabrice Nicolino a správce webu Simon Fieschi byli vážně zraněni.⁷⁵ Během útoku útočníci zastřelili také policejního strážníka Ahmeda Merabeta a zranili několik civilistů.⁷⁶ Svědci uvedli, že útočníci opustili místo činu s křikem „Allahu akbar!“ a „On a vengé le prophète Muhammad!“ („Pomstili jsme proroka Modameda!“).⁷⁷

Po útoku se bratrům Kouachiovým podařilo uniknout a ukrýt se v tiskárně v obci Dammartin-en-Goële nedaleko Paříže. Policie budovu brzy obklíčila, načež následovalo několikahodinové obléhání.⁷⁸ Bratři Kouachiovi se rozhodli zemřít jako mučedníci a proto 8. ledna odpoledne opustili budovu a pustili se do nového útoku. Čekající ozbrojené složky je během několika minut zlikvidovaly, čímž skončila jejich krátká, ale nesmírně tragická kampaň, která otrásla Francií i zbytkem světa.⁷⁹

Přestože bratři Kouachiovi byli zneškodněni, maximální pohotovost nadále přetrvávala. Amédy Coulibaly, který měl vazby na oba atentátníky,⁸⁰ 8. ledna zavraždil policejní důstojnici a 9. ledna se zabarikádoval s několika rukojmími v košer supermarketu na východě Paříže. Coulibaly požadoval propuštění bratří Kouachiových, neboť netušil, že oba jsou již po smrti. Při policejním zásahu byl Coulibaly zastřelen. Předtím však zavraždil čtyři rukojmí.⁸¹ Jelikož se jednalo o židovský obchod a oběti byly židovského původu, spekovalo se o antisemitismu jako dalším motivu útoku.⁸²

⁷⁴ Tu Thanh Ha, Joanna Slater, „What is Charlie Hebdo and why was it a target?“, *The Globe and Mail*, 7. ledna 2015, staženo 4. července 2024, <https://www.theglobeandmail.com/news/world/magazine-attacked-in-paris-skirted-controversy-with-cartoons-of-prophet/article22330111/>.

⁷⁵ „Histoire“, charliehebdo.fr, staženo 4. července 2024. <https://charliehebdo.fr/pages/histoire/>.

⁷⁶ Heather Stimmler, „Understanding Charlie Hebdo and French Secularism“, *Secrets of Paris*, 30. října 2020, staženo 11. června 2024, <https://secretsofparis.com/french-culture/understanding-charlie-hebdo-french-secularism/>.

⁷⁷ Cécile Ollivier a Esther Paolini, „PROCÈS DES ATTENTATS DE JANVIER 2015: L'ÉMOTION DES PARTIES CIVILES FACE AUX IMAGES DE L'INTÉRIEUR DE CHARLIE HEBDO“, *BFM.TV*, 7. září 2020, staženo 11. června 2024, https://www.bfmtv.com/police-justice/procès-des-attentats-de-janvier-2015-l-emotion-des-parties-civiles-face-aux-images-de-l-interieur-de-charlie-hebdo_AN-202009070224.html.

⁷⁸ Anthony Faola, Michael Birnbaum, „French police end twin standoffs, killing Charlie Hebdo terror suspects and an associate“, *The Washington Post*, 9. ledna 2015, staženo 7. července 2024, https://www.washingtonpost.com/world/french-authorities-say-suspects-stole-car/2015/01/09/380eaa38-9795-11e4-aabd-d0b93ff613d5_story.html.

⁷⁹ „Charlie Hebdo attack: Three days of terror“, *BBC News*, staženo 10. června 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-30708237>.

⁸⁰ Greg Botelho, Ray Sanchez, „France: Raids kill 3 suspects, including 2 wanted in Charlie Hebdo attack“, *CNN*, naposledy upraveno 21. ledna 2015, staženo 7. července 2024, <https://edition.cnn.com/2015/01/09/europe/charlie-hebdo-paris-shooting/index.html>.

⁸¹ Ibid.

⁸² Laurence Peter, „Jewish alarm spreads after terror in France“, *BBC News*, 22. ledna 2015, staženo 10. června 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-30934251>.

Motivem teroristického atentátu ze 7. ledna 2015 byla extremistická interpretace islámu, která odmítá jakýkoli druh kritiky nebo satiry na náboženské symboly.⁸³ Problematickými se staly výše zmíněné karikatury proroka Mohameda, které byly v *Charlie Hebdo* publikovány 8. února 2006. Na obálce časopisu byl vyobrazen Mohamed se slovy „C'est dur d'être aimé par des cons“ (v překladu „Je těžké být milován idioty“). Tyto obrázky, původně zveřejněné 30. září 2005 dánským deníkem *Jyllands-Posten* na oslavu svobody slova a tisku, vyvolaly vlnu protestů a výhrůžek v muslimském světě.⁸⁴ Redakční tým *Charlie Hebdo* se rozhodl tyto karikatury otisknout také. Číslo 712 se na území francouzského státu prodalo více než 400 000 výtisků.⁸⁵ Publikace těchto karikatur byla silně kritizována, vyjádřil se k nim i tehdejší francouzský prezident Jacques Chirac, který varoval před podněcováním nebezpečných vášní.⁸⁶ Redakce *Charlie Hebdo* považovala toto vydání za počátek série událostí, které vedly k teroristickému útoku v lednu 2015.⁸⁷ Dalším potenciálním motivem mohlo být také plánované vydání politické brožury Stéphane Charbonniera (Charb) *Lettre aux escrocs de l'islamophobie*, ve které obhajoval své karikatury a jejich politický kontext.⁸⁸

Po útocích v lednu 2015 byla ve Francii zavedena zvýšená bezpečnostní opatření a stav pohotovosti. Následné vyšetřování odhalilo, že bratři Kouachiovi a Coulibaly měli kontakty na širší síť islamistických extremistů.⁸⁹ Jemenská pobočka Al-Káidy bratry Kouachiovy pochválila za to, že "zabili ty, kteří patří k nejhorším nepřátelům Proroka a islámu".⁹⁰ Tento útok znovu otevřel debatu o svobodě projevu, náboženské toleranci a integraci menšin ve

⁸³ Jason Abbruzzese, "What is Charlie Hebdo? Behind the covers of the French satirical magazine targeted in deadly attack," *Mashable*, 7. ledna 2017, staženo 4. července 2024, <https://mashable.com/archive/charlie-hebdo-magazine>.

⁸⁴ Collectif, *Charlie Hebdo, 50 ans de liberté d'expression* (Paris: Les Échappés, 2020), 240-243.

⁸⁵ Olivier Truc, „En 2005, l'affaire des caricatures de Mahomet au Danemark et la solidarité de « Charlie Hebdo »,“ *Le Monde*, 7. ledna 2015, staženo 10. června, https://www.lemonde.fr/attaque-contre-charlie-hebdo/article/2015/01/07/en-2005-l-affaire-des-caricatures-de-mahomet-au-danemark-et-la-solidarite-de-charlie-hebdo_4551135_4550668.html.

⁸⁶ Béatrice Gurrey, „M. Chirac condamne "toute provocation", "Charlie Hebdo" réimprime,“ *Le Monde*, 9. února 2006, staženo 10. června 2024, https://www.lemonde.fr/europe/article/2006/02/09/m-chirac-condamne-toute-provocation-charlie-hebdo-reimprime_739537_3214.html.

⁸⁷ „Histoire,“ *charliehebdo.fr*, staženo 10. června 2024. <https://charliehebdo.fr/pages/histoire/>.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Karima Bennoune, "Charlie Hebdo: "There is no way they will make us put down our pens,“ *open Democracy*, 8. ledna 2015, staženo 4. července 2024, <https://www.opendemocracy.net/en/5050/charlie-hebdo-there-is-no-way-they-will-make-us-put-down-our-pens/>.

⁹⁰ Tangi Salaün, "Charlie Hebdo attackers killed to avenge Prophet Mohammad, French court hears,“ *Reuters*, 2. září 2020, staženo 4. července 2024, <https://www.reuters.com/article/world/charlie-hebdo-attackers-killed-to-avenge-prophet-mohammad-french-court-hears-idUSKBN25T0DN/>.

francouzské společnosti. *Charlie Hebdo* pokračoval ve své činnosti navzdory hrozbám a útokům a stal se symbolem boje za svobodu tisku.⁹¹

Soud se čtrnácti obžalovanými z přímé účasti nebo spoluúčasti na teroristickém útoku probíhal od 2. září do 16. prosince 2020.⁹² Obžalovaným bylo sděleno obvinění z logistické podpory, obstarávání zbraní útočníkům a podobně. Tři z obviněných byli souzeni v nepřítomnosti, neboť byli na útěku v Iráku nebo Sýrii. Všech čtrnáct pachatelů bylo obviněno z řady zločinů, včetně příslušnosti k teroristické organizaci a přímé účasti na atentátu z ledna 2015. Hlavní obžalovaný, kterým byl Ali Riza Polat, byl usvědčen ze spoluúčasti na teroristickém trestném činu a dostal trest odnětí svobody v délce třiceti let.⁹³

V rámci bezpečnostních opatření byla posílena ochrana médií, židovských institucí a dalších potenciálních cílů teroristů.⁹⁴ Vláda také spustila iniciativy zaměřené na boj proti radikalizaci, včetně monitorování internetové aktivity a programů na podporu integrace muslimských komunit. Přesto se otázky týkající se rovnováhy mezi svobodou projevu a náboženskou citlivostí nadále stávají předmětem intenzivních debat jak ve Francii, tak na mezinárodní úrovni.⁹⁵ *Charlie Hebdo*, navzdory tragédii, pokračuje ve své práci a nadále zveřejňuje kontroverzní karikatury, čímž si udržuje svou pozici v debatě o svobodě tisku a náboženské toleranci.⁹⁶

⁹¹ “Charlie Hebdo: “You marched for free speech in 2015, ensure it is respected now,”“ *Reporters Without Borders*, 18. září 2020, staženo 7. července 2024, <https://rsf.org/en/charlie-hebdo-you-marched-free-speech-2015-ensure-it-respected-now>.

⁹² Haenel, Yannick a François Boucq, *Janvier 2015 – Le Procès* (Paris: Les Échappés, 2021), 210.

⁹³ “Charlie Hebdo: Fourteen guilty in 2015 Paris terror attacks trial,” *BBC News*, 16. prosince 2020, staženo 24. července 2024, <https://www.bbc.com/news/world-europe-55336094>.

⁹⁴ Izza Leghtas, “Dispatches: After Charlie Hebdo, Tackling Intolerance Against Jews and Muslims,” *Human Rights Watch*, 13. ledna 2015, staženo 7. července 2024, <https://www.hrw.org/news/2015/01/13/dispatches-after-charlie-hebdo-tackling-intolerance-against-jews-and-muslims>.

⁹⁵ Alison Flood, “Charlie Hebdo anniversary: free-speech groups unite in defence of 'right to offend,’” *The Guardian*, 7. ledna 2016, staženo 7. července 2024, <https://www.theguardian.com/books/2016/jan/07/charlie-hebdo-pen-reporters-borders-free-speech-right-to-offend>.

⁹⁶ Rachel Shabi, “Charlie Hebdo free speech debate: Nobody is listening,” *Aljazeera*, 14. ledna 2016, staženo 7. července 2024, <https://www.aljazeera.com/opinions/2016/1/14/charlie-hebdo-free-speech-debate-nobody-is-listening>.

2 Výzkumný rámec

Účelem této kapitoly je představit relevantní témata úzce související se zaměřením práce. Těmi jsou karikatura, politická kresba a satira a jejich postavení a role ve 21. století. Poté je definován cíl práce, výzkumná otázka, načež následuje metodologické východisko práce.

2.1 Karikatura, politická kresba a satira

Pojem karikatura vznikl z latinského termínu *caricare*, který pochází z vulgárního latinského výrazu znamenajícího „nakládat“ nebo „nabíjet“, se všemi jeho souvisejícími významy: někoho zatěžovat či drtit; vést útok; někoho zavalit obviněním nebo urážkami;⁹⁷ přehnaně zveličovat něčí vlastnosti, výstřednosti nebo nedostatky za účelem satiry.⁹⁸ Karikatura je ručně kresleným obrázkem, který tradičně (ne však výhradně) zabírá jeden vizuální rámeček, často doplněný textem sloužícím k popisu situace, doprovodnému vyprávění nebo dialogu.⁹⁹

Politická kresba je uměleckým prostředkem charakteristickým svým metaforickým a satirickým jazykem. Smyslem politických kreslených vtipů (obvykle obsahujících karikaturu) je komentovat události a politiky či poukázat na politickou nebo společenskou situaci v určitém období. Jejich účelem je ale také čtenáře pobouřit či vzdělat.¹⁰⁰ Karikatury s politickým podtextem slouží k vyjádření myšlenek a nápadů jejich kreslíře, z toho důvodu jsou často označovány za *editorské* (či *redakční*) kreslené vtipy.¹⁰¹ Přestože kresby (obvykle doplněné doprovodným komentářem a zveličením určitých okolností) odráží názory a stanoviska autora, redakční normy neumožňují umělci zkreslovat fakta. Během procesu převádění názorů autora do vizuální podoby musí být učiněno mnoho uměleckých rozhodnutí (týkající se symbolů, alegorií, techniky, kompozice a podobně). Přitom musí kreslíř pamatovat, zda bude cílové publikum schopno porozumět redakční kresbě. Z toho důvodu je vhodné, aby měl čtenář povědomí o aktuální politické a společenské situaci nebo aby byly potřebné informace součástí doprovodných článků daného časopisu či novin. Když jsou úspěšné, mohou politické kresby plnit důležitou funkci v procesu formování názorů a rozhodování publika.¹⁰²

⁹⁷ Bertrand Tillier, „Caricature and the laughter of incongruity,“ *Revue Française de psychanalyse* 81, no. 1 (2017): 2.

⁹⁸ Satira (z latinského *satura* neboli všehočut) je uměleckým prostředkem využívajícím komičnost, výsměch a ironii ke kritice politické či společenské situace.

⁹⁹ Darryl Imperial, „Constructing Myths via Art of Controversy: A Semiotic Analysis on Political Cartoons,“ *International Journal of Linguistics and Translation Studies* 1, issue 3 (2020): 81-82.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ V časopisech a novinách se běžně objevují úvodníky (anglicky editorials), ve kterých se šéfredaktor či jiná známá osobnost obrací k čtenářům a zamýšlí se nad aktuálním tématem.

¹⁰² Thomas Knieper, „Political cartoon,“ *Encyclopaedia Britannica*, staženo 2. prosince 2023, <https://www.britannica.com/topic/political-cartoon>.

Politické kresby obsahující karikaturu jsou obecně známé jako politická satira. Tato kombinace je občas označována za zbraň v rukou kreslíře, který může zasáhnout téměř jakékoliv téma a následně se vymluvit na svobodu slova. Politická satira je velice subjektivním typem sdělení, které se pohybuje někde mezi kritikou a komedií.¹⁰³ Z toho důvodu se často stává předmětem kontroverzí. Přesto se politická satira prokázala jako silný nástroj při ovlivňování veřejného mínění.¹⁰⁴

Ve 21. století se satira stala klíčovým konceptem, prostřednictvím kterého hodnotíme politický potenciál humoru. Profesor Robert Phiddian satiru vnímá jako rétorickou strategii médií, která se pomocí humoru snaží vyvolat emocionální a intelektuální reakci publika.¹⁰⁵ Satira, která se již dávno vymanila z jakékoliv přesné definice, se nyní používá zejména v širším smyslu pro popis forem humoru, které zdánlivě projevují kritický záměr. Termínem rozumíme specifický typ komedie s transformačním potenciálem (může vyvolat změnu ve společnosti).

V populární kultuře se postavení satiry upevnilo vzestupem toho, co Robert Phiddian nazývá *satiricko-průmyslovým komplexem*, který vedl k celosvětovému nárůstu satirického mediálního obsahu¹⁰⁶ od animovaných komedií, televizních pořadů a podcastů až po stále rostoucí množství online komentářů a kritiky. Díky anonymitě, kterou internet svým uživatelům poskytuje začalo stále větší množství amatérských karikaturistů oslovovat mnohem širší publikum než kdykoliv předtím. Nový digitální software usnadnil mimo jiné tvorbu kolorovaných politických karikatur, které upoutaly pozornost uživatelů na všemožných stránkách po celém webu.¹⁰⁷ V tomto prostředí se zdá být stále obtížnější najít případy humoru, které by se na určité úrovni nesnažily nárokovat si označení satira.¹⁰⁸

Tento obrat byl doprovázen odpovídajícím vývojem v teoretické a filozofické literatuře, která se snažila odhalit jaký potenciál má politická satira na politiku jako takovou. To vedlo k propojení současné diskuse o satíře se starší a širší tradicí, historicky známé pod mnoha názvy od kulturní politiky, kulturního marxismu a avantgardismu, až po politiku a estetiku. Bez ohledu na název je těmto intelektuálním proudům společný zájem o schopnost kultury uskutečňovat politickou praxi. Cílem je přitom aby kultura nahradila násilí jako formu uskutečňování

¹⁰³ Bertrand Tillier, „Caricature and the laughter of incongruity,“ *Revue Française de psychanalyse* 81, no. 1 (2017): 2.

¹⁰⁴ Darryl Imperial, „Constructing Myths via Art of Controversy: A Semiotic Analysis on Political Cartoons,“ *International Journal of Linguistics and Translation Studies* 1, issue 3 (2020): 81-82.

¹⁰⁵ Robert Phiddian, „Satire and the limits of literary theories,“ *Critical Quarterly* (říjen 2023): 44.

¹⁰⁶ Satirický obsah začal být vytvářen spíše pomocí digitálního softwaru než tradičními metodami a následně byl nezávisle publikován na webových stránkách a dalších internetových fórech.

¹⁰⁷ „The rise of the internet brought about a decline in printed media,“ *First Amendment Museum*, staženo 18. ledna 2024, <https://firstamendmentmuseum.org/exhibits/virtual-exhibits/art-politics-300-years-of-political-cartoons/political-cartoons-2000-present/>.

¹⁰⁸ Robert Phiddian, „Satire and the limits of literary theories,“ *Critical Quarterly* (říjen 2023): 44.

politické a společenské revoluce. Skutečně pronikavá satira v sobě ukrývá potenciál dosáhnout smysluplné a měřitelné společenské a politické změny prostřednictvím kulturních forem.¹⁰⁹

2.2 Sémiotika

Sémiotika (z řeckého *semeion*, „znak“ či „označení“) představuje souhrnné označení vědních teorií, které se věnují výzkumu znaků, znakových soustav, jejich porozumění a výkladu v určitém kontextu.¹¹⁰ Znakem je jakýkoli pohyb, gesto, obraz, zvuk, vzor nebo událost, která přenáší význam.¹¹¹

Sledování historického kontextu a jeho vývoje, zejména vývoje klasické sémiotiky a filozofie týkající se jejího významu v lidském životě, započalo před více než dvěma tisíci lety ve starověkém Řecku. Také ve středověku byl význam a užití znaků diskutován stoiky, například Zénónem, a dalšími filozofy a učiteli. Termín „sémiotika“ se však objevil až v 18. století v pojetí německého filozofa J. H. Lamberta. Jeden ze zakladatelů moderního pojetí sémiotiky, švýcarský jazykovědec Ferdinand de Saussure ji definoval jako „studium života znaků ve společnosti.“¹¹² Bylo to nicméně až ve 20. století, kdy se sémiotice začalo dostávat větší pozornost jak ze strany veřejnosti, tak v akademických kruzích. Sémiotika se nově stala předmětem řady výzkumů a odborných prací a tento trend se udržel až do současnosti.¹¹³

Mezi významné průkopníky, výzkumníky a autory věnující se sémiotice patří již zmíněný Ferdinand de Saussure,¹¹⁴ dále Charles Sanders Peirce, Roland Barthes, Roman Jakobson, Charles Morris a Umberto Eco. Právě esejist, literární kritik a filozof Umberto Eco, který se v roce 1971 stal vůbec prvním profesorem sémiotiky, ji definuje následovně: „Sémiotika se zabývá vším, co může být *chápano* jako znak. Znakem je všechno, co můžeme

¹⁰⁹ Nicholas Holm, „The limits of satire, or the reification of cultural politics,” Sage Journals 174, no. 1 (únor 2023): 81-83.

¹¹⁰ Zdeněk Jonák, „Sémiotika,” Databáze Národní knihovny ČR, staženo 11. listopadu 2023, https://aleph.nkp.cz/F/MX9ITDL51VXB1V9EKXM4XCG3PME8AFX6K4KS9321FT483L542A-34064?func=find-acc&acc_sequence=000017846.

¹¹¹ Richard Nordquist, „What Is a Sign in Semiotics?” ThoughtCo., 30. března 2019, staženo 29. listopadu 2023, <https://www.thoughtco.com/sign-semiotics-1692096>.

¹¹² The Editors of Encyclopaedia Britannica, „Semiotics: Study of Signs,” Encyclopaedia Britannica, staženo 11. listopadu 2023, <https://www.britannica.com/science/semiotics>.

¹¹³ Halina Sendera Mohd. Yakin, Andreas Totu, „The Semiotic Perspectives of Peirce and Saussure: A Brief Comparative Study,” The International Conference on Communication and Media 2014, 18-20. října 2014, staženo 1. prosince 2023, 4-5.

¹¹⁴ Ferdinand de Saussure poskytl definici, která přispěla k rozšíření povědomí o sémiotice jako vědní disciplíně: „Jazyk je znakový systém vyjadřující ideje, a je tak srovnatelný s písmem, abecedou hluchoněmých, symbolickými rituály, zdvořilostními formami, vojenskými signály atd. Je však z těchto systémů nejdůležitější. Lze si představit vědu, která studuje život znaků v životě společnosti. tvořila by část sociální psychologie a v důsledku toho i obecné psychologie; nazveme ji sémilogie (z řeckého *semeion*, „znak“). Ukázala by nám, z čeho sestávají znaky a které zákony je řídí. Protože zatím neexistuje, nelze říci, čím bude; má však právo na existenci a její místo je již předem vytyčené.“¹¹⁴ Později definici zúžil na „studium života znaků ve společnosti.“

chápat jako významovou substituci něčeho jiného.¹¹⁵ Podle Eca toto "něco jiného" nemusí nutně existovat přesně ve stejný okamžik, kdy znak toto něco zastupuje. Proto Eco často označuje sémiotiku za teorii lži, neboť ji vnímá jako disciplínu studující vše, co může být použito ke klamání či matení ostatních. Domnívá se, že „definici „teorie lži“ lze chápat jako poměrně komplexní program obecné sémiotiky.“¹¹⁶

2.2.1 Charles Sanders Peirce

Zakladatelem moderního pojetí sémiotiky byl americký vědec, matematik a filozof Charles Sanders Peirce, který znak popisuje jako “něco, co zastupuje něco jiného v nějakém ohledu (vzhledem k určité ideji).“¹¹⁷ Peircův model znaku je vzájemně propojeným triadickým vztahem mezi označujícím, označovaným a (nově oproti přísně dualistickému modelu jeho předchůdce, F. de Saussurea)¹¹⁸ i výsledkem interpretace. Označující neboli *representant* představuje konkrétní formu, kterou na sebe znak bere (může se jednat o psané slovo, výrok či znak pro oheň apod.). To, co *representant* označuje nazývá Peirce *objektem*. Jinými slovy se jedná o to, co k čemu se psané slovo, výrok či znak vztahuje. Třetí, nejcharakterističtější prvek Peircova popisu, je tzv. interpretant neboli porozumění (nový znak vytvořený v něčí myslí) zobrazeného vztahu mezi *representantem* a *objektem*. Význam *interpretantu* spočívá pro Peirce v tom, že povznáší jednoduchý vztah mezi znakem (*representantem*) a *objektem* do jiné roviny, ve které znak označuje pouze tehdy, je-li interpretován. Tím se z *interpretantu* stává klíčový prvek obsahu znaku, neboť jeho význam se projevuje v interpretaci, kterou u uživatelů znaků vzbuzuje.¹¹⁹

Peirce výše popsany vztah definuje následovně: “Znak definuji jako cokoliv, co je ovlivněno něčím jiným neboli *objektem*. Ten determinuje účinek na osobu, který nazývám *interpretantem*. Tímto způsobem je pozdější určeno prostřednictvím prvního.”¹²⁰

Triadický model znaku lze znázornit podle jednoduchého diagramu:

¹¹⁵ Umberto Eco, *Teorie sémiotiky* (Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2004): 14.

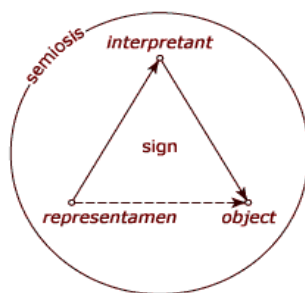
¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Martina Černotová, „Konec jedné produkce znaků. Eco ovlivnil vše, čím se zabývá sémiotika,“ *Lidové noviny*, 23. února 2016, staženo 11. listopadu 2023, https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/konec-jedne-produkce-znaku-eco-ovlivnil-vse-cim-se-semiotika-zabyva.A160221_221324_lide_mct.

¹¹⁸ Umberto Eco, *Teorie sémiotiky* (Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2004): 24.

¹¹⁹ Albert Atkin, “Pierce’s Theory of Signs,” *Stanford Encyclopaedia of Philosophy*, 2022, staženo 27. listopadu 2023, <https://plato.stanford.edu/entries/peirce-semiotics/#Obj>.

¹²⁰ Ibid.

Obrázek 1: Triadický model znaku podle Charlese Sanderse Peirce

Vztah representanta a objektu může být zcela libovolný, z toho důvodu je znázorněn přerušovanou křivkou.¹²¹

Velkým přínosem do teorie sémiotiky je rovněž Peircovo klíčové rozdělení znaků na *ikony*, *indexy* a *symbolsy*.

Ikona neboli *ikonický znak* představuje všechny znaky, které jsou založené na vztahu podobnosti se zobrazovaným předmětem.¹²² Sám Peirce ikony popisoval následovně: „Znak, který něco zastupuje pouze proto, že se mu podobá, nazývám ikonou.“ Jeho oblíbeným příkladem ikon byly matematické diagramy, které považoval pro studium matematiky za obzvlášť důležité. Ve výtvarném umění jsou za ikonické znaky považovány především portréty, krajinomalby, zátiší, ale také sochy.¹²³

Index je znak, který zastupuje svůj objekt ve vztahu k souvislosti.¹²⁴ *Indexový znak* je tedy se svým objektem nějakým způsobem propojený na základě určité následnosti nebo vztahu příčiny a následku.¹²⁵ Pro index je rozhodující zejména to, že objekt má na znak kauzální vliv nebo má ke znaku určitou časoprostorovou blízkost, která může být využita k tomu, aby interpretantovi znaku pomohla tento předmět nějakým způsobem uchopit. Ve výtvarném umění je za indexový znak považováno například zbarvení pokožky zobrazované postavy ve snaze vizuálně vyjádřit nějaký její stav, či příznak (index), jedná se tedy třeba o zobrazení jejího psychického stavu, emocí (hněv, smutek apod.) či zdravotního stavu (horečka jako základní znak nemoci).¹²⁶

¹²¹ Dana Dahlstrom, Vinu Somayaji, “Peircian Semiotics,” *Semiotics and UID*, 11. června 2003, staženo 27. listopadu 2023, <https://cseweb.ucsd.edu/~ddahlstr/cse271/peirce.php>.

¹²² “Charles Peirce’s Sign Categories,” *Media Studies*, staženo 7. července 2024, <https://media-studies.com/peirce-sign-categories/>.

¹²³ Albert Atkin, “Icon, Index and Symbol,” *Literacy* (prosinec 2014): 367. Staženo 14. července 2024.

¹²⁴ Albert Atkin, “Peirce on the Index and Indexical Reference,” *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 41, no. 1 (zima 2005): 163. Staženo 6. července 2024. <https://www.jstor.org/stable/pdf/40358956.pdf>.

¹²⁵ Daniel L. Everett, “Peircean Semiotics,” *Edge*, staženo 7. července 2024, <https://www.edge.org/response-detail/27032>.

¹²⁶ Albert Atkin, “Icon, Index and Symbol,” *Literacy* (prosinec 2014): 367. Staženo 14. července 2024.

Symbol je znak, který se svým objektem spojuje obecná konvence. Přestože *symbol* nemá žádnou podobnost mezi zobrazovaným objektem a jeho významem, náš rámec znalostí nám umožňuje porozumět významu tohoto znaku.¹²⁷ Jinými slovy, vztah mezi objektem a znakiem je dohodnutý, neboť spolu sdílejí společný odkaz.¹²⁸ Ve výtvarném umění je za *symbol* považována například červená barva, která je obecně spojována s pocity lásky, vášně a bezpečí, ačkoliv s těmito koncepty nemá zdánlivě nic společného. Dalším příkladem jsou například dopravní značky či barvy semaforu, které fungují proto, že jsme se všichni na základě zvyku, konvence a zavedení dopravních předpisů dohodli, že je budeme používat právě tímto způsobem.¹²⁹

Peircova definice jednotlivé znaky sice zpřehledňuje, nicméně je třeba dodat, že v praxi je takto najdeme pouze ojediněle. Většinou se *ikonické*, *indexové* i *symbolické znaky* vyskytují kombinovaně, přičemž jedna z charakteristik převažuje.¹³⁰

Pokud Peircovu definici znaků aplikujeme na tuto diplomovou práci, při analýze karikatur *Charlie Hebdo* zobrazujících náboženství (zejména islám) se bude jednat především o kombinaci *indexových* a *symbolických znaků*. Zatímco *indexové znaky* mohou naznačovat přímý vztah s reálnými událostmi nebo situacemi spojenými s islámem, stejně jako psychický stav a emoce, které karikovaná osoba pociťuje; *symbolické znaky* mohou představovat dohodnuté konvence či stereotypy spojené s touto vírou.

2.2.2 Roland Barthes

Pro francouzského literárního kritika, teoretika, filozofa¹³¹ a sémiotika Rolanda Barthes byla sémiotika interpretací verbálních a neverbálních znaků. Verbálními znaky rozumíme lingvistiku,¹³² nicméně Barthes se zajímal více o neverbální znaky, tedy znaky vizuální. Jeho přístup byl silně ovlivněn myšlenkami Ferdinanda de Saussura. Znak proto vnímal stejně jako jeho předchůdce, tedy jako kombinaci označujícího (*signifiant*) a označovaného (*signifié*).

¹²⁷ Andrew E. Hershberger, *Photographic Theory: An Historical Anthology* (New Jersey: Wiley-Bleekwell, 2014), 100-101.

¹²⁸ Albert Atkin, "Pierce's Theory of Signs," *Stanford Encyclopaedia of Philosophy*, 2022, staženo 27. listopadu 2023, <https://plato.stanford.edu/entries/pierce-semiotics/#Obj>.

¹²⁹ Albert Atkin, "Icon, Index and Symbol," *Literacy* (prosince 2014): 367. Staženo 14. července 2024.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ The Editors of *Encyclopaedia Britannica*, "Roland Barthes," *Encyclopaedia Britannica*, 4. června 2024, staženo 7. července 2024, <https://www.britannica.com/biography/Roland-Gerard-Barthes>.

¹³² Clare Thornbury, "Peirce's General Theory of Signs," *Finding Meaning, Cultures Across Borders: International Dialogue between Philosophy and Psychology* (2011): 49. https://repository.kulib.kyoto-u.ac.jp/dspace/bitstream/2433/143046/1/2010-08_GCOE_Rev_Edu_049.pdf.

Zastával také názor, že znaky jsou vždy součástí znakových systémů, přičemž velký důraz kladl na sémiotické systémy kultury.¹³³

Ve své publikaci *Mytologie* (1957) zkoumá tendenci současných systémů společenských hodnot vytvářet moderní mýty. Mýtus definuje autor jako jazyk a odmítá rozdělení výrazu a obsahu. Jazyk je v jeho pojetí primárním sdělením (doslovné mínění, které má fyzickou podobu znaku) a mýtus je jakýmsi sekundárním jazykem a významem znaku.¹³⁴ Ten je využíván k popisu samotného jazyka. Mýtus¹³⁵ je na základě této teorie skrytý koncept, který přetváří smysl na formu. K jehož dešifrování musí jednotlivec nejprve zanalyzovat své zkušenosti vycházející z několika širokých oblastí společnosti: politika, moc, ekonomika, věda a podobně.¹³⁶ V mýtu rozlišujeme také jazykovou strukturu, kterou je řeč a mýtický systém, kterým je jazyk vypovídající o řeči. Tím mění konečný člen řeči (význam) svou pozici a stává se výchozím bodem, tedy formou označovaného, který autor nazývá konceptem. Spojením formy a konceptu vzniká v mýtu nový znak neboli signifikace.¹³⁷

V rámci Peircem rozvinutého triadického modelu, doplňuje Barthes ještě další rovinu, kterou je referent jako interpretace nebo schopnost samostatné dedukce významu. To, že je znak přítomný ještě neznamená, že je tento význam očividný, člověk jej však dokáže dekodovat pomocí sémiotické analýzy.¹³⁸

Základy sémiotické analýzy Barthes zakotvil také v principu denotace a konotace. Tyto mechanismy používá k charakterizaci znaků v kultuře ve dvou klíčových úrovních. První úroveň je definována jako doslovný význam znaku, jedná se o objektivní odkaz na realitu. Denotace na druhou stranu vytváří smysl znaku specifický pro konkrétní kulturní prostředí, ve kterém je tento znak denotován (popisován). Konotace tento znak přenáší ve vědomí jednotlivce hlouběji až dojde k jeho významu. Povaha těchto informací je osobního, společenského nebo kulturního charakteru a v člověku vzbuzuje emoce a myšlenky, které

¹³³ "Myth as a semiological system by Roland Barthes," Reading the periphery.org, staženo 7. července 2024, <https://readingtheperiphery.org/barthes/>.

¹³⁴ Shahd Hammouri, "Roland Barthes: Myth," *Critical Legal Thinking*, 12. června 2020, staženo 7. července 2024, <https://criticallegalthinking.com/2020/06/12/roland-barthes-myth/>.

¹³⁵ Barthes svůj přístup nejprve definoval jako teorii vysvětlení mýtů, ačkoliv později jej nahradil termínem konotace, aby upozornil na ideologické břemeno, které znaky a jejich systémy obsahují.

¹³⁶ E. M. Griffin, "Semiotics of Roland Barthes," *A First Look at Communication Theory* 8 (2012): 332-334. <https://www.dawsoncollege.qc.ca/ai/wp-content/uploads/sites/180/22-Barthes-Semiotics.pdf>.

¹³⁷ Roland Barthes, *Mytologie* (Praha: Dokořán, 2004): 107-115.

¹³⁸ Nasrullah Mambrol, "Roland Barthes' Contribution to Literary Criticism," *Literary Theory and Criticism*, 20. března 2016, staženo 7. července 2024, <https://literariness.org/2016/03/20/roland-barthes-contribution-to-literary-criticism/>.

jednotlivce dovedou k jeho vlastnímu významu znaku. Obě tyto úrovně jsou ovlivněné a omezené kulturními kódy interpretanta. Ty procesu poskytují určitý rámec.¹³⁹

2.3 Cíl práce a výzkumná otázka

Posláním diplomové práce je prozkoumat, zda se po teroristickém útoku na redakci francouzského satirického týdeníku *Charlie Hebdo*, ke kterému došlo 7. ledna 2015, změnil jeho provokativní obsah, a pokud ano, jakým způsobem. Zaměření je na karikatury zobrazující islám, avšak pro srovnání jsou analyzovány také karikatury zesměšňující jiná náboženství jako jsou křesťanství a judaismus, a rovněž karikatury zaměřené na koncept náboženství obecně.

Zkoumaným pramenem jsou karikatury *Charlie Hebdo*, které jsou veřejnosti na požádání dostupné na mikrofilmu v knihovně kulturního centra a galerie moderního umění Centre Georges Pompidou (hovorově známé také jako Beaubourg) ve 4. pařížském obvodu.

Časové období analýzy bylo s ohledem na dostupnost karikatur *Charlie Hebdo* – sbírka těchto pramenů v knihovně Centre Georges Pompidou sahá pouze do roku 2021 – stanoveno na tři symetrické časové sondy tak, aby bylo pokryto co nejširší časové období od teroristického atentátu na redakci časopisu až po současnost. Zkoumaným obdobím jsou z toho důvodu roky 2015, 2017 a 2019. Nashromážděná data jsou následně pomocí kvalitativní obsahové analýzy zanesena do excelové tabulky podle názvu karikatury, data a čísla vydání, zobrazeného náboženství, typu sdělení, čitelnosti a tří kategorií analýzy. První kategorie se vztahuje k obálkám týdeníku a toho, zda je na nich zobrazeno jedno ze zkoumaných náboženství. Druhá kategorie zkoumá náboženské stereotypy v karikaturách a třetí kategorie se zaměřuje na náboženské postavy v karikaturách. Následně probíhá sémiotická analýza vybraných karikatur z druhé kategorie. Důvodem pro zúžení detailní analýzy na karikatury z kategorie číslo 2 je skutečnost, že zobrazují náboženské stereotypy, které jsou často kontroverzní a silně ovlivňují veřejné mínění. Tyto karikatury mohou formovat předsudky vůči náboženským skupinám, což je zvláště důležité po teroristickém útoku na *Charlie Hebdo* v roce 2015. Stereotypy v karikaturách obsahují složité vizuální a textové prvky, které jsou vhodné pro sémiotickou analýzu, poskytující hlubší vhled do způsobu, jakým jsou konstruovány a komunikovány. Analyzování těchto karikatur odhaluje jejich sociopolitický dopad a přispívá k pochopení, jak média ovlivňují sociální polarizaci nebo porozumění mezi náboženskými skupinami.

¹³⁹ Roland Barthes, *Kritika a pravda* (Liberec: Dauphin 1997): 37.

Výsledky této analýzy přinesou vhled do toho, zda a jakým způsobem došlo ke změnám v provokativním obsahu *Charlie Hebdo* po útoku na jeho redakci, s důrazem na zobrazování islámu v karikaturách.

Již bylo naznačeno, že tato práce navazuje na bakalářskou práci věnující se politické satíře *Charlie Hebdo* ve vztahu k náboženství, ve které byly zmapovány dějiny politické satiry ve Francii, historie zmíněného týdeníku a konflikty redakce s radikálními muslimy. Cílem práce bylo zjistit, zda jsou karikatury *Charlie Hebdo* zobrazující islám nějakým způsobem specifické v porovnání s karikaturami zobrazujícími další dvě významná světová náboženství: křesťanství a judaismus. Zkoumaným obdobím byl kalendářní rok 2014, který předcházel teroristickému útoku na redakci *Charlie Hebdo* 7. ledna 2015. Diplomová práce v návaznosti zkoumá, zda se po atentátu nábožensky zabarvený obsah časopisu změnil a případně jak. Důraz je přitom kladen především na karikatury zobrazující islám. Na základě kódování karikatur a jejich následné analýze bude zodpovězena výzkumná otázka: „Změnil se obsah týdeníku *Charlie Hebdo* po teroristickém útoku ze 7. ledna 2015 a případně jak?“

2.4 Metodologické východisko

Metodologie diplomové práce vychází z kvalitativního výzkumu, kvalitativní obsahové analýzy a sémiotické analýzy. Kvalitativní aspekt práce je soustředěn na hlubokou analýzu nábožensky zaměřených karikatur týdeníku *Charlie Hebdo*, porozumění jejich obsahu, významu a kontextu jednotlivých kreseb. Kombinace kvalitativní obsahové analýzy a sémiotické analýzy umožňuje důkladné prozkoumání a odhalení implicitních významů a symbolů spojených s náboženskými tématy.

2.4.1 Kvalitativní výzkum a kvalitativní obsahová analýza

Kvalitativní výzkum představuje “způsob poznávání” a učení se o zkušenostech z individuálního pohledu jednotlivce a skupin. Tento typ výzkumu, řídicí se naturalistickým paradigmatem, vychází z představy, že realita není předem daná, ale je konstruována účastníky výzkumu. Cílem naturalistických metod je tedy zkoumat daný jev prostřednictvím jedince. Někteří výzkumníci uznávající tuto tradici zdůrazňují přirozenou složitost lidské povahy, její schopnost nahlížet, vnímat a interpretovat svět, utvářet vlastní zkušenosti a nabízejí myšlenku, že realita je kombinací našich přesvědčení.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Tanya Vishnevsky, Heather Beanlands, “Interpreting Research in Nephrology Nursing,” *Nephrology Nursing Journal* 31, no. 2 (březen–duben 2004): 234,

Metody kvalitativního výzkumu jsou zaměřené na analýzu lidských zkušeností z hluboké perspektivy. Proto se používá k pochopení přesvědčení, zkušeností, chování a interakcí jednotlivců či skupin.

Historicky však převládaly spíše kvantitativní metody výzkumu,¹⁴¹ které byly obecně považovány za objektivnější a přesnější.¹⁴² Proto se názory akademické obce na kvalitativní výzkum dodnes velmi různí. Metodologové B. G. Glasser a J. Corbinová kvalitativní výzkum negativně označují za jakýkoliv druh výzkumu, při kterém nejsou výsledky získávány prostřednictvím statistických metod nebo jiných kvantitativních přístupů.¹⁴³ Naproti tomu významný metodolog John W. Creswell definoval kvalitativní výzkumu následovně: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“¹⁴⁴

Typickým rysem kvalitativního výzkumu, který je rovněž aplikován na tuto práci, je modifikace a doplňování výzkumných otázek, hypotéz či způsobu provádění analýzy v průběhu výzkumu. Z toho důvodu je kvalitativní výzkum někdy označován za emergentní neboli pružný typ výzkumu. Neméně důležitým aspektem kvalitativního výzkumu a konkrétně sběru analyzovaných dat je také práce výzkumníka v terénu a jejich následná analýza, která zpravidla probíhá v delším časovém období. Badatel vychází ze svých poznatků a vybírá předmět výzkumu, který poté sleduje ve stanovených časových intervalech, přičemž analýza a sběr dat probíhají zároveň. Během tohoto procesu badatel neustále přezkoumává své domněnky a závěry a v případě potřeby je modifikuje.¹⁴⁵

Tímto způsobem je veden i sběr a analýza primárního pramene diplomové práce, karikatur *Charlie Hebdo*. Materiál – karikatury týdeníku zobrazující náboženství – je nejprve extrahován z celkového obsahu časopisu, zaevidován do excelové tabulky a rozdělen na základě několika základních informací: název karikatury; datum a číslo vydání; náboženství na které karikatura míří; zda se jedná pouze o karikaturu nebo i doplňující text v podobě krátkého

<https://www.proquest.com/openview/3198b68031c2bb4fd1191f5f3123c235/1?pq-origsite=gscholar&cbl=45638>. Staženo 24. ledna 2024.

¹⁴¹ Tato skutečnost není sama o sobě tak překvapivá vzhledem k tomu, že samotná tradice vědy je z velké části kvantitativní a výzkumné přístupy byly povětšinou potvrzovány tím, že bylo možné úspěšně měřit, standardizovat a replikovat širokou škálu pozorovaných jevů.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Anselm Strauss a Juliet Corbinová, *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie* (Brno: Nakladatelství Albert, 1999), 10.

¹⁴⁴ Jan Hendl, *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace* (Praha: Portál, 2005), 50.

¹⁴⁵ Ibid.

článku; čitelnost materiálu; kódování pomocí klíčových slov. Poté jsou karikatury dále analyzovány prostřednictvím kvalitativní obsahové analýzy.

Kvalitativní obsahová analýza je jednou z metod používaných k analýze a porozumění textu. Zaměřuje se na charakteristiku jazyka jako komunikačního prostředku s důrazem na obsah nebo kontextový význam textu. Tato data mohou mít audiovizuální, zvukovou, tištěnou nebo elektronickou podobu a získávána jsou z dotazníků, rozhovorů, pozorování, videí, příspěvků na sociálních sítích nebo tištěných médií jako jsou články, knihy, časopisy a podobně.¹⁴⁶ Kvalitativní obsahová analýza se soustředí na důkladné zkoumání obsahu s cílem klasifikovat získané výstupy do efektivního počtu kategorií, které reprezentují podobné významy. Tyto kategorie mohou zastupovat explicitní i odvozenou komunikaci. Cílem kvalitativní obsahové analýzy je nabídnout nové poznatky a porozumět zkoumanému fenoménu.¹⁴⁷

V rámci diplomové práce je kvalitativní obsahová analýza definována jako výzkumná metoda sloužící k interpretaci zkoumaných dat prostřednictvím systematického procesu klasifikace, kódování a hledání společných témat.

2.4.2 Semióza a sémiotická analýza politických karikatur

Definici sémiozy předložil výše uvedený Peirce: „Jsem, pokud vím, průkopníkem, nebo spíš pohůnkem v práci objasňování a odhalování toho, co nazývám sémiotickým, tedy doktrínou o základní podstatě a fundamentálních varietách možné semiózy. Semiózou rozumím akci, vzájemné působení, které je kooperací nebo obsahuje kooperaci tří subjektů, jakými jsou znak, jeho objekt, a jeho interpretans, kde toto třívazebné působení nelze žádným způsobem rozložit na působení mezi dvojicemi.“¹⁴⁸

Koncept sémiotické analýzy je postaven na znaku jako klíčovém prvku, na kódech jako systémech, do kterých jsou znaky uspořádány, a na kultuře jako procesu, v němž znaky a kódy působí. Pokud znaky fungují v určitém systému, hovoříme o semióze.¹⁴⁹ Termín označuje konkrétní proces vytváření znaků, při němž je znak přiřazen k něčemu konkrétnímu, ať už je to věc, objekt, jev, událost, pojem nebo osoba. Semióza má procesní charakter, kdy něco

¹⁴⁶ Jenna Crosley, “What (Exactly) Is Qualitative Content Analysis?” Grad Coach, únor 2021, staženo 3. prosince 2023, <https://gradcoach.com/qualitative-content-analysis/>.

¹⁴⁷ Hsiu-Fang Hsieh, Sarah E. Shannon, Three Approaches to Qualitative Content Analysis (2005), 1277-1278.

¹⁴⁸ Bohumil Palek, Sémiotika (Praha: UK, 1997): 37.

¹⁴⁹ Jenny Helin, Tor Hernes, Daniel Hjorth, Robin Holt, *The Oxford Handbook of Process Philosophy and Organization Studies* (Oxford: OUP Oxford, 2015), kapitola 10.

označujeme pomocí znaku a tento znak má pro někoho určitý (konkrétní) význam.¹⁵⁰ Nicméně různé společnosti mohou význam interpretovat odlišnými způsoby. Při sémiotickém zkoumání se proto předpokládá znalost lingvistiky, sociokulturního prostředí, sémantiky, syntaktiky a pragmatiky. Nejprve jsou zkoumány denotace, znaky a syntagma, na což navazuje identifikace konotací, mýtů a kódů.¹⁵¹

Politická karikatura hraje historicky významnou roli ve veřejném diskurzu o řadě důležitých, často aktuálních témat. Ve srovnání s ostatními typy kreslených vtipů, které lze definovat jako reprezentativní nebo symbolickou kresbu se satirickým či humorným obsahem, jsou politické karikatury specifické, co se týče věcného obsahu i vizuální stránky. Podstatou tohoto typu karikatur je vyjádřit názor kreslíře a nějakým způsobem ovlivnit publikum, zdůraznit společenské problémy, politickou situaci a jiné palčivé společenské otázky. Pro dosažení takových výsledků je třeba, aby autor dosáhl jemné rovnováhy mezi sdělením, které se na jedné straně jeví jako skutečné a pravdivé a na straně druhé využívá představivosti, přehánění a humoru. V tomto smyslu jsou kreslené vtipy sbírkou znaků a symbolů, které mohou znamenat různé věci pro různé lidi. To znamená, že lze využít v podstatě jakýchkoliv prostředků k prezentaci a satirizaci společenských nedostatků, poskytnout vhled do sociálních trendů a vysvětlit, jak určité události vytvářejí sdílený význam pro určitou sociální skupinu.¹⁵²

Politické karikatury obvykle obsahují několik klíčových elementů: symbolismus, zkreslení, stereotypy, ironii a titulky. Symbolismus odkazuje k výše uvedenému mnohostrannému využití znaků, které v karikatuře obvykle upozorňují na několik aspektů dané otázky, situace či problému. Zkreslení karikaturisté využívají k přehánění ve velikosti, tvaru či emocích znázorňované osoby nebo předmětu, ve snaze docílit požadovaného efektu na čtenáře. Zkreslení pomáhá přidat význam symbolům v kresbě. Stereotypizace eliminuje vše, co je jedinečné, přeháněním rysů spojených s celou skupinou. Jinými slovy, stereotypy posilují zažitá předsudky. Ironie, typ humoru, který činí vyobrazený problém směšný, je v karikatuře často využívána proto, aby ukázala na chyby v systému. Konečně, titulky (v podobě nařčení, sloganů, textů písní a podobně) vyjadřují celkovou pointu karikatury.¹⁵³

Jak již bylo uvedeno, politické karikatury jsou vytvářeny primárně pomocí znaků, které přenáší nějakou zprávu: slova, obrazy, gesta, hlasy, myšlenky, ideologie, světonázory a

¹⁵⁰ "Semiosis," ScienceDirect, staženo 1. prosince 2023, <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/semiosis>.

¹⁵¹ Tomáš Trampota, Martina Vojtěchovská, *Metody výzkumu médií* (Praha: Portál, 2010): 117-120.

¹⁵² Darryl Imperial, "Constructing Myths via Art of Controversy: A Semiotic Analysis on Political Cartoons," *International Journal of Linguistics and Translation Studies* 1, issue 3 (2020): 81-82.

¹⁵³ *Ibid*, 83.

podobně. Tyto znaky, jejich kombinace a vztahy mezi nimi jsou klíčové pro interpretaci významu politických karikatur. Přestože existuje mnoho významných sémiotiků, pro analýzu karikatur *Charlie Hebdo* byla zvolena kombinace triadického modelu Ch. S. Peirce a přístupu kódování a dekódování Rolanda Barthesa. První uvedený model mezi *representantem*, *objektem*, a především *interpretantem* umožní analyzovat konkrétní prvky v karikatuře a jejich přímý vztah k náboženským tématům, tedy to, jaké karikatury vytvářejí významy a jak jsou vnímány čtenáři. Barthesův přístup analýzu obohatí o to, jak jsou náboženské prvky v karikatuře vnímány a jakým způsobem mohou ovlivňovat názory společnosti. Při analýze budou brány v potaz i další výše uvedené elementy: zkreslení, stereotypizace, ironie a titulky. Aby analýza nábožensky zabarvených karikatur *Charlie Hebdo* dostala konkrétnější rámec, byly stanoveny tři kategorie zkoumání: obálky týdeníku, zobrazené stereotypy a náboženské postavy. Jelikož diplomová práce obsahuje rovněž komparativní aspekt, zmíněné kategorie vycházejí z parametrů stanovených v předešlé bakalářské práci. Sémiotický přístup napomáhá primárně v konkrétnějším uchopení kódování každé ze tří kategorií.

3 Analýza karikatur *Charlie Hebdo*

Tato kapitola je věnovaná sémiotické analýze vzorku karikatur *Charlie Hebdo*. Cílem práce je zjistit, zda se v období po teroristickém atentátu ze 7. ledna 2015 nějakým způsobem proměnil obsah francouzského satirického týdeníku *Charlie Hebdo*, a to zejména ve vztahu k náboženství. Zcela konkrétně se jedná o karikatury zobrazující islám. Výzkumná otázka je následující: „Změnil se obsah týdeníku *Charlie Hebdo* po teroristickém útoku ze 7. ledna 2015 a případně jak?“

Zkoumaný časový úsek byl zvolen tak, aby došlo k pokrytí co nejširšího období od atentátu z ledna 2015 po současnost. Vzhledem k omezené dostupnosti pramenů byly stanoveny tři symetrické časové sondy. Těmito sondami se proto staly kalendářní roky 2015, 2017 a 2019. Zkoumané prameny, kterými jsou karikatury *Charlie Hebdo* jsou veřejnosti přístupné ve formě mikrografických dokumentů v knihovně kulturního centra a galerie moderního umění Centre Georges Pompidou v Paříži. Prvotní analýze podléhaly všechny karikatury z vybraných let vztahující se k náboženství. Celkem se jednalo o 515 karikatur, z toho 424 z nich zobrazovalo islám. Počty karikatur zesměšňující islám v jednotlivých zkoumaných letech jsou následující:

Zkoumané období →	2015	2017	2019
Počet karikatur →	257	94	73

Tabulka číslo 1: Počet karikatur *Charlie Hebdo* zobrazujících islám v letech 2015, 2017 a 2019

Tyto počty vypovídají mnohé. Zkoumané období roku 2015 může být považováno za nejzásadnější, neboť právě na jeho začátku došlo k teroristickému atentátu na redakci *Charlie Hebdo*. Lze tedy předpokládat, že pokud by útok způsobil výraznější změnu v přístupu autorů časopisu, pravděpodobně by se to projevilo na počtu a povaze publikovaných karikatur hned v následujících číslech týdeníku. Z dostupných dat však vyplývá pravý opak – rok 2015 v porovnání s roky 2017 a 2019 skutečně obsahoval nejvyšší počet nábožensky laděných karikatur. Tato skutečnost může vypovídat o několika věcech. Zvýšený počet náboženských karikatur v roce 2015 může být jednak chápán jako přímá reakce na útok. Vlivem atentátu a tragické smrti několika kolegů mohl zbytek redakce cítit potřebu zdůraznit své stanovisko k náboženství a extremismu, což vedlo k častějšímu zpracování těchto témat. S tím se pojí také

potřeba symbolizovat odpor vůči cenzuře a terorismu. Autoři časopisu opakovaně naznačovali, že se nedají zastrašit a že budou i nadále otevřeně a svobodně vyjadřovat své názory. Zároveň se po útoku na redakci *Charlie Hebdo* celosvětově výrazně zvýšila poptávka po týdeníku. To mohlo mít vliv na jeho obsah a redakce mohla využít zvýšené pozornosti k předání svého poselství širšímu publiku. Rok 2015 byl zlomový také v tom smyslu, že se redakce více zaměřila na náboženská témata, ať už z důvodu reflexe událostí nebo z potřeby vyrovnat se s traumatem, který útok způsobil. Je však také důležité zmínit, že autoři časopisu aktivně reagují na aktuální dění, a to jak na domácí, tak na globální scéně. Přitom dochází k přirozené selekci témat, která jsou nejzajímavější pro samotné autory. Rok 2015 se v redakci *Charlie Hebdo* zcela logicky nesl v duchu kritiky islámského terorismu, extremismu a cenzury, což se promítlo v obsahu týdeníku. Naopak v roce 2017 se autoři časopisu soustředili více na francouzské prezidentské volby, čímž se omezil prostor pro větší množství nábožensky laděných karikatur. Rok 2019 se v *Charlie Hebdo* nevyznačoval jedním hlavním tématem, jako předchozí zkoumaná léta. Karikatury se zaměřovaly na celou řadu rozličných témat, přičemž mezi nábožensky laděnými karikaturami převažovalo zesměšňování muslimských tradic a zvyků a také rostoucí počet mladých lidí, kteří se přidávají k radikálnímu islámu.

Informace všech 515. karikatur byly s pomocí kvalitativní obsahové analýzy zaneseny do excelové tabulky. Klíčovými kritérii v této fázi výzkumu byly názvy, data a čísla vydání, zobrazené náboženství, typ sdělení, stručné přiblížení dané události a čitelnost karikatur. Následně byly karikatury rozřazeny do jedné ze tří kategorií, které byly stanoveny již v předchozí bakalářské práci. Vzhledem k tomu, že tato práce obsahuje také komparativní aspekt, tato kritéria přetrvala.

3.1 Kategorie 1: Motivy obálek týdeníku *Charlie Hebdo*

První kategorií byly obálky jednotlivých vydání týdeníku. Jak bylo uvedeno v podkapitole 1.2, titulní strana *Charlie Hebdo* je jednou velkou karikaturou. Tato kategorie byla zvolena z toho důvodu, že právě přebal časopisu napovídá tomu, jaké téma je zrovna nejaktuálnější a pro redakci nejdůležitější.

Náboženství	Obálky <i>Charlie Hebdo</i> : 2015	Obálky <i>Charlie Hebdo</i> : 2017	Obálky <i>Charlie Hebdo</i> : 2019	Celkový počet
Islám	8	3	7	18
Křesťanství	1		3	4
Judaismus			1	1

Tabulka číslo 2: Motivy obálek týdeníku *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019

Z uvedené tabulky lze vyčíst, že islám se ve zkoumaném časovém období let 2015, 2017 a 2019 objevoval na obálkách časopisu *Charlie Hebdo* zdaleka nejčastěji, a to přesně na 18 z nich. Křesťanství bylo na titulní stránce týdeníku za uvedené období karikováno pouze 4krát, přičemž judaismus byl na obálce zobrazen pouze jednou.

Nejzajímavější karikaturu tohoto časového období představuje titulní strana čísla 1178 vydaná 14. ledna 2015 v reakci na teroristický útok na redakci časopisu pouhý týden předtím. Na této karikatuře prorok Mohamed pláče a v rukou drží ceduli s nápisem "Tout est pardonné: Je suis Charlie" (v překladu „Vše je odpuštěno: Jsem Charlie“). Titulek mohl být interpretováno jako gesto odpuštění ze strany přeživších redaktorů *Charlie Hebdo* vůči útočnickům, nebo jako vyjádření naděje na překonání nenávisti a pokračování v jejich práci navzdory útokům. Heslo "Je suis Charlie" se stalo globálním symbolem solidarity a podpory svobody projevu po zmíněném teroristickém útoku. Slogan vyjadřoval podporu časopisu a odsouzení násilí, které bylo spácháno na jeho redaktorech. Obsah tohoto čísla zahrnoval nové karikatury a také kresby čtyř zavražděných umělců a texty dvou novinářů. To ukazovalo na snahu redakce pokračovat v práci a ctít památku svých kolegů tím, že zveřejní jejich dosavadní dílo a tím také vyjádří jejich neustávající oddanost svobodě projevu a satiry.

3.2 Kategorie 2: Zobrazení náboženských stereotypů v karikaturách *Charlie Hebdo*

Druhá kategorie odráží náboženské stereotypy v karikaturách *Charlie Hebdo*. Nejčastěji se jedná o stereotypizaci islámských zvyků; zesměšnění tradičních islámských oděvů a závojų a s nimi spojené kontroverzi; teroristických útoků a džihádismu; mladých lidí (na mnoha karikaturách se jedná přímo o francouzskou mládež) konvertujících k islámu a jejich následné radikalizaci a podobně.¹⁵⁴ Kategorie se zabývá analýzou důvodů, proč určité typy humoru mohou být citlivé pro příslušníky jednotlivých náboženských skupin.

Zobrazené náboženské stereotypy v karikaturách <i>Charlie Hebdo</i>	Počty karikatur
Zesměšnění teroristů, teroristických útoků a džihádismu	244
Zesměšnění muslimských tradic a zvyků	37
Mladí lidé konvertující k islámu	14

Tabulka číslo 3: Zobrazení náboženských stereotypů v týdeníku *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019

S ohledem na přechozí bakalářskou práci, je menší vzorek karikatur vztahující se k této kategorii v kapitole 3.5 a na ni navazujících podkapitolách podroben sémiotické analýze. Tato kategorie je vybrána z toho důvodu, že právě náboženské stereotypy silně ovlivňují veřejné mínění. Po útoku na redakci *Charlie Hebdo* v roce 2015 se otázka zobrazování náboženství v médiích stala obzvlášť důležitou. Tyto karikatury často obsahují komplexní vizuální a textové prvky, které jsou vhodné pro sémiotickou analýzu, jež odhaluje, jak jsou stereotypy vytvářeny a komunikovány. Výsledkem této analýzy je hlubší pochopení sociopolitického dopadu a role médií při utváření nebo posilování předsudků vůči náboženským skupinám. Všechny dále zkoumané karikatury se vztahují ke stereotypu, který se na stránkách *Charlie Hebdo* objevuje

¹⁵⁴ Důležité je podotknout, že ne všechny karikatury bylo možné rozřadit na základě stereotypů z důvodu velice špatné kvality scanu na mikrofilmu.

velice často: zobrazení radikální muslimů a džihádistů jako podprůměrně inteligentních individuí, které za jediné možné řešení považují násilí, nejčastěji v podobě dekapitace. Tyto karikatury jsou nadále vybírány na základě čitelnosti (neboť ne všechny mikrofilmy jsou v adekvátním stavu a některé karikatury jsou proto velice špatně čitelné, proto musely být vyřazeny), originality (s ohledem na konkrétní událost, na kterou odkazují) a atraktivity pro čtenáře i následnou analýzu.

3.3 Kategorie 3: Náboženské postavy v karikaturách *Charlie Hebdo*

Třetí kategorie byla věnována karikaturám zobrazujícím náboženské postavy příslušného náboženství. Toto rozhodnutí bylo motivováno historií sporů, které vznikly kolem kreseb proroka Mohameda v *Charlie Hebdo*. Redakce časopisu čelila opakovaným výhrůžkám a emailům v souvislosti s těmito obrázky, které vedly k zapálení jejich sídla a tragickému teroristickému útoku v lednu 2015.

Náboženské postavy v karikaturách <i>Charlie Hebdo</i> v letech 2015, 2017 a 2019	Islám	Křesťanství	Judaismus
Alláh	2		
Prorok Mohamed	1		
Ježíš Kristus		27	
Panna Maria		2	
Papež		38	

Tabulka číslo 4: Náboženské postavy v karikaturách *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019

Na první pohled je zajímavé, že křesťanství je v kategorii zobrazení náboženských postav v karikaturách *Charlie Hebdo* jednoznačně na prvním místě. Co se týče islámu, ve zkoumaném období let 2015, 2017 a 2019 se Alláh (arabský překlad slova Bůh) objevil pouze

na dvou karikaturách. Obě zmínky jsou z léta 2015 a odkazují na Ramadán, měsíc islámského lunárního kalendáře, kdy se drží půst (který je zároveň jedním z pěti pilířů islámu).¹⁵⁵ Prorok Mohamed se v tomto období objevil na karikatuře jen jednou, a to ve vydání 1178 14. ledna 2015, které bylo odpovědí redakce *Charlie Hebdo* na teroristický útok. Tato karikatura byla detailněji popsána v kapitole 4.

3.4 Výsledky kvalitativní obsahové analýzy

Po dokončení prvotní analýzy a zaevidování všech karikatur do excelové tabulky bylo zjištěno, že v letech 2015, 2017 a 2019 se v časopisu *Charlie Hebdo* objevilo celkem 515 karikatur zobrazujících náboženství. Jednalo se o islám, křesťanství, judaismus a náboženství obecně, přičemž na některých karikaturách se objevilo více náboženství současně.

Analýza ukázala, že islám je zdaleka nejčastěji karikovaným náboženstvím s celkem 424. karikaturami za uvedené období. Zároveň se islám v tomto časovém úseku objevil na obálkách *Charlie Hebdo* celkem 18krát. Druhou největší skupinu tvořilo křesťanství, zatímco judaismus se v týdeníku objevoval jen velmi zřídka.

Charlie Hebdo je týdeník, který aktivně reaguje na aktuální dění a politickou situaci jak na domácí scéně, tak ve světě. V roce 2017 se proto na stránkách týdeníku neobjevovalo tolik nábožensky zaměřených karikatur, protože redakce dávala mnohem větší prostor francouzským prezidentským volbám. V tomto roce se islám objevil na 94 karikaturách. V roce 2019 se týdeník nezaměřoval na jedno nejdůležitější téma, přesto se islám na jeho karikaturách neobjevoval příliš často, celkem 73krát.

Výsledky této analýzy naznačují několik důležitých skutečností. Rok 2015 lze považovat za klíčový kvůli teroristickému útoku na redakci *Charlie Hebdo*. Tento útok měl hluboký dopad na tvorbu týdeníku, což se projevilo v nárůstu počtu nábožensky laděných karikatur v tomto roce. Redakce mohla cítit potřebu zdůraznit své stanovisko k náboženství a extremismu, což vedlo k častějšímu zpracování těchto témat.

V následujících letech, zejména v roce 2017, se redakce *Charlie Hebdo* zaměřila na aktuální politická témata, jako byly francouzské prezidentské volby. To vedlo k poklesu počtu náboženských karikatur, což naznačuje, že obsah týdeníku je silně ovlivňován aktuálními událostmi.

¹⁵⁵ Editors of Encyclopaedia Britannica, "Ramadan," Encyclopaedia Britannica, naposledy upraveno 7. června 2024, staženo 26. července 2024, <https://www.britannica.com/topic/Ramadan>.

Rok 2019 pak ukázal, že redakce nezaměřovala svou pozornost na jedno hlavní téma, což se projevilo ve sníženém počtu karikatur zobrazujících islám. To může naznačovat, že po intenzivní reflexi událostí z roku 2015 se redakce vrátila k širšímu spektru témat.

Analýza karikatur *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019 nabízí vhled do toho, jak události ovlivňují tvorbu týdeníku a jaké změny v redakční politice mohly nastat. Zároveň je zde patrná schopnost redakce rychle reagovat na aktuální dění a přizpůsobit obsah současným společenským a politickým podmínkám.

3.5 Sémiotická analýza karikatur *Charlie Hebdo*

Sémiotická analýza vybraných karikatur *Charlie Hebdo* je postavena na kombinaci přístupů dvou významných sémiotiků, Charlese Sanderse Peirce a Rolanda Barthse. Přestože jsou jejich přístupy velmi rozdílné, jejich perspektivy se navzájem doplňují a nabízejí tak hlubší analýzu znaků a jejich významů. První uvedený model umožní analyzovat konkrétní prvky v karikatuře a jejich přímý vztah k náboženským tématům, tedy to, jaké karikatury vytvářejí významy a jak jsou vnímány čtenáři. Barthesův přístup analýzu obohatí o to, jak jsou náboženské prvky v karikatuře vnímány a jakým způsobem mohou ovlivňovat názory společnosti. Při analýze budou brány v potaz i další výše uvedené elementy: zkreslení, stereotypizace, ironie a titulky. Sémiotická analýza rovněž umožňuje hodnotit provokativnost karikatur a jejich potenciální dopad na společenské napětí a kontroverze, což je klíčové pro zkoumání změn v obsahu a přístupu *Charlie Hebdo* k tématu náboženství.

Peircova sémiotika je založena na triadickém modelu, který zahrnuje reprezentanta (konkrétní forma, kterou na sebe znak bere), objekt (to, na co znak odkazuje) a interpretanta (význam znaku v mysli interpretujícího).¹⁵⁶ Peirce rovněž rozlišuje tři typy znaků. Ikony neboli znaky, které mají podobnost s tím, co reprezentují (např. karikatura politiků, která připomíná jejich fyzickou podobu). Dále indexy, které jsou v kauzálním nebo přímém vztahu s tím, co reprezentují (např. karikatura zobrazující politickou krizi s konkrétními symboly, jako jsou vlajky nebo budovy) a konečně symboly, které mají arbitrární vztah k tomu, co reprezentují a jsou založeny na konvencích (např. politické karikatury využívající známé politické symboly).¹⁵⁷

Barthes se ve své sémiotice zaměřuje na denotaci a konotaci. Denotace je první úroveň významu, jedná se o přímý a doslovný význam znaku. Konotace představuje druhou úroveň

¹⁵⁶ Umberto Eco, *Teorie sémiotiky* (Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2004): 24.

¹⁵⁷ Albert Atkin, "Icon, Index and Symbol," *Literacy* (prosinec 2014): 367. Staženo 14. července 2024.

významu, zahrnuje kulturní a emocionální asociace, které znak vyvolává. Barthes také rozvinul koncept mýtu, což je třetí úroveň významu, kde znaky nesou ideologické poselství a kulturní významy, které podporují specifické sociální a politické agendy. Důležitá je také lingvistická stránka textu.¹⁵⁸

Pokud dojde ke kombinaci obou přístupů, Peircovův model nejprve identifikuje základní znaky. Pomocí reprezentantu budou určeny vizuální prvky karikatury, objekt popíše politické události, osoby, symboly a podobně a interpretant odhalí jaký význam tyto prvky mají pro čtenáře. S využitím Barthesova přístupu budou odhaleny denotativní významy znaků v karikatuře, tedy to, co přesně zobrazují. Konotativní významy a kulturní asociace, které znaky vyvolávají pomohou určit jaké emoce a myšlenky tyto znaky přinášejí. Analýzou mýtu podle Barthesa dojde ke zjištění toho, jaké ideologické poselství a mýty karikatura šíří, jinými slovy, jaké sociální nebo politické agendy podporuje nebo naopak kritizuje.

3.5.1 Sémiotická analýza karikatury *Charlie Hebdo* z vydání č. 1177 7. ledna 2015

Obrázek číslo 2: Karikatura *Charlie Hebdo*, 7.1. 2015, č. 1177

¹⁵⁸ Roland Barthes, *Kritika a pravda* (Liberec: Dauphin 1997): 37.

Tato karikatura zaměřující se na islám byla otištěna v čísle 1177 7. ledna 2015 (v den teroristického útoku na redakci *Charlie Hebdo*). Autorem je holandský karikaturista Bernard Willem Holtrop, který se v týdeníku podepisuje jako Willem.

Při prvním pohledu na komiks je vidět, že je rozdělen do tří černobílých panelů – jelikož se jedná o scan mikrofilmu z knihovny kulturního centra a galerie výtvarného umění Centre Georges Pompidou, jeho barva se liší od originálu (ten byl však také barevně neutrální, barvy byly pouze překlopené do černých kreseb a textu na bílém pozadí). Všechny panely jsou ve tvaru obdélníků s tím rozdílem, že první panel je vodorovným obdélníkem, zatímco zbylé dva jsou ve tvaru svislých obdélníků. Toto uspořádání má svůj význam a může přispět k celkové interpretaci karikatury. První panel je dominantní svou velikostí i natočením obdélníku. Zbylé dva panely, svislé obdélníky, jsou o něco užší a jsou skryté pod prvním panelem.

Peircův model identifikuje základní znaky. Reprezentant neboli forma udává, že na prvním panelu je možné vidět dva muže oděné v typických muslimských hidžábech, jeden z nich si na rameni nese střelnou zbraň. Jsou zobrazeni v pohybu a mají namířeno doleva, přičemž si pochvalují, co vidí (slovy „Pěkné místo k životu“). Na pravé straně je vidět žena v burce s kočárkem, ve kterém veze malé dítě s kuklou na hlavě, dudlíkem v ústech a zbraní (pravděpodobně mačetou) v ruce. Čáry kolem sečné zbraně odkazují na pohyb. Pozadí je velmi minimální, na horizontu je obrys vzdáleného města. Ve druhém panelu jsou zobrazeny tři postavy. Muž stojící nalevo a se slovy „Je to předčasně vyspělý chlapec,“ která na sobě má tradiční muslimský oděv stejně jako muži v prvním panelu. Naproti němu sedí na pohovce či polštáři dekapitovaná žena s dítětem v náruči. Žena muži odpovídá „Jako jeho otec.“ Dítě drží za vlasy hlavu dekapitované ženy, přičemž jsou oba potřísněni krví. Muž a dekapitovaná žena spolu hovoří. Třetí panel ve svém středu ukazuje postavu žonglující s šesti dekapitovanými hlavami, zatímco ji povzbuzuje nadšené publikum, které zabírá celou spodní stranu panelu. Uvedené panely zobrazují rodinné vazby, džihádisty a postupný vývin názorů a postojů.

Podle objektu (tedy toho, co znak reprezentuje) je na prvním panelu zobrazena scéna, kde dva ozbrojení muži (pravděpodobně radikální muslimové) míjejí matku s dítětem na procházce. Dítě přitom mává nad hlavou mačetou a na hlavě má nasazenou kuklu. Na druhém panelu je dítě chváleno za své chování, které je připodobněno k jeho otci. Na třetím panelu je osoba, která vede skupinu radikálních následovníků. Celkově karikatura zjevně odkazuje na téma džihádu a islámského extremismu, což je reprezentováno postavami, jejichž oblečení a činy naznačují jejich příslušnost k radikálním skupinám.

Interpretant (neboli subjektivní význam, který karikatura dostává v mysli interpretátora) napovídá, že první panel paroduje islámskou radikalizaci a teroristické skupiny, kde je už od dětství podporováno násilí. Druhý panel je satirou na rodinné hodnoty v kontextu radikalizace, kde je dítě vychovááno k násilí. Třetí panel kritizuje vůdce, kteří ovlivňují a radikalizují mladé lidi. Význam těchto obrazů může být v mysli diváka spojen s kritikou radikalizace mladých lidí a propagace násilí v rámci džihádistických skupin.

Co se týče Peircových typů znaků v karikatuře, ikony udávají fyzickou podobu postav a jejich činy (např. malé dítě s mačetou a rodina v tradičním muslimském oblečení). Indexy jsou znaky postav oblečených v tradičním muslimském oděvu, držící zbraně, což přímo odkazuje na koncept džihádu. Mezi symboly můžou být zahrnuty texty a nápisy v bublinách, které mají arbitrární vztah k tomu, co reprezentují, ale na základě kulturních konvencí jsou jasně rozpoznatelné (např. "Les jeunes aiment le djihad" – „Mladí milují džihád“).

Barthesův přístup dále určí denotaci a konotaci. S využitím denotace (doslovného významu) je možné konstatovat, že v prvním panelu jsou vidět dva muslimové míjející ženu, která jde okolo se svým dítětem v kočárku. Dítě má přitom nasazenou kuklu, dudlík v ústech a rukou mává mačetou. Na druhém panelu muž komentuje chování dítěte, které je připodobněno k jeho otci. Třetí panel zobrazuje osobu vedoucí skupinu mladých lidí. Pokud jde o celkový dojem, první úroveň významu, kterou je možné vidět, je několik scén zobrazujících rodinu, která se zřejmě radikalizuje, a texty v bublinách vyjadřující ironii a kritiku.

Díky konotaci dojde k určení kulturní a emocionální asociace karikatury. První panel evokuje nebezpečí a násilí spojené s radikalizací, kde se už od dětství vštěpují násilné ideologie. Ve druhém panelu je zjevná konotace dědičnosti násilných tendencí a radikalizace, kde je násilí považováno za rodinný znak. Třetí panel značí konotaci moci a vlivu radikálních vůdců na mladé generace, kde je vedoucí postava centrální a dominantní. Celkově tyto konotativní významy zahrnují kulturní a emocionální asociace spojené s radikalizací, terorismem a násilím. Použití ironie a absurdity v karikatuře zesiluje kritiku těchto jevů. Postavy jsou zobrazeny v situacích, které vyvolávají směsici humoru a znepokojení, což zvyšuje konotativní vrstvu významu.

Barthes ve své práci hovoří také o analýze mýtu neboli ideologickém poselství znaku. První panel v sobě ukrývá mýtus o tom, že mladí lidé jsou snadno ovlivnitelní a mohou být lákáni k radikálnímu islámu od útlého věku. Mýtus v druhém panelu se týká toho, že radikální násilí a ideologie se předávají z generace na generaci a jsou považovány za rodinný standard. Ve třetím panelu je možné pozorovat mýtus o síle a vlivu vůdců, kteří mohou zneužívat svou moc k radikalizaci dalších. Celkově karikatura nese ideologické poselství a kritiku radikalizace

mladých lidí. Představuje mýtus o nebezpečí džihádu, který manipuluje a zneužívá nevinné lidi, aby sloužili násilným cílům. Tím karikatura podporuje širší diskusi o potřebě boje proti extremismu a ochrany mládeže před indoktrinací.

Závěr je tedy takový, že karikatura využívá sémiotických prvků k vytvoření satirického komentáře na téma radikalizace a terorismu. Peirceova analýza pomáhá identifikovat různé znaky a jejich základní významy, zatímco Barthesova analýza umožňuje hlubší pochopení kulturních a ideologických konotací, které karikatura nese. Celkově karikatura kritizuje radikalizaci mladých lidí a dědičnost násilných ideologií prostřednictvím silných vizuálních a kulturních symbolů.

3.5.2 Sémiotická analýza karikatury *Charlie Hebdo* z vydání č. 1197 1. července 2015

Obrázek číslo 3: Karikatura *Charlie Hebdo*, 1.7. 2015, č. 1197

Tato karikatura byla otištěna v čísle 1197 1. července 2015. Autor není uveden. Kresby reagují na sérii teroristických útoků, které se odehrály 26. června 2015 v různých částech světa, včetně Tuniska, Francie a Kuvajtu.¹⁵⁹

V tuniském letovisku Sousse došlo k útoku na plážové středisko, kde útočník Seifeddine Rezgui, ozbrojený samopalem, zaútočil na turisty relaxující na pláži a v přilehlém hotelu. Při útoku bylo zabito 38 lidí, převážně britských turistů, a dalších 39 bylo zraněno. Tento útok byl jedním z nejkrvavějších v historii Tuniska a byl přičítán skupině ISIS (Islámský stát).¹⁶⁰

Ve francouzském městě Saint-Quentin-Fallavier došlo k teroristickému útoku v továrně na výrobu chemikálií. Útočník Yassine Salhi, který měl vazby na radikální islamisty, zabil svého nadřízeného a jeho hlavu pak umístil na plot továrny. Poté se pokusil způsobit výbuch plynových nádrží v areálu továrny. Incident byl rychle ukončen zásahovou jednotkou, která Salhiho zatkla.¹⁶¹

V hlavním městě Kuvajtu zaútočil sebevražedný atentátník na mešitu Al-Imam Al-Sadiq, kterou navštěvovali šiitští muslimové. Při útoku zemřelo 27 lidí a více než 200 bylo zraněno. Tento útok byl také připisován skupině ISIS, která se zaměřuje na šiitskou menšinu v sunnitských zemích.¹⁶²

Všechny útoky byly součástí širší kampaně teroristických aktivit v roce 2015 a byly koordinovány, aby měly maximální dopad na veřejné mínění a šířily strach po celém světě.¹⁶³ Byly provedeny během ramadánu, což je období, kdy teroristické skupiny jako ISIS často zvyšují své násilné aktivity. Teroristické útoky během ramadánu nejsou v souladu s mainstreamovými islámskými hodnotami a jsou odsuzovány většinou muslimských náboženských vůdců a komunit. Radikální skupiny však zneužívají náboženské symboliky a historických precedentů k ospravedlnění svých násilných činů a k dosažení svých politických a ideologických cílů.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Ben Hubbard, „Terrorist Attacks in France, Tunisia and Kuwait Kill Dozens,“ *The New York Times*, 26. června 2015, staženo 24. července 2024, <https://www.nytimes.com/2015/06/27/world/middleeast/terror-attacks-france-tunisia-kuwait.html>.

¹⁶⁰ „Tunisia beach attack: British families to sue TUI,“ *BBC News*, 28. února 2015, staženo 26. července 2024, <https://www.bbc.com/news/uk-39109107>.

¹⁶¹ Gregory Blachier, „France attack suspect admits killing, police make link to Syria,“ *Reuters*, 28. června 2015, staženo 14. července 2024, <https://www.reuters.com/article/us-france-blast-investigation-idUSKCN0P80EB20150628/>.

¹⁶² Michael Pearson, „ISIS claims fatal mosque attack in Kuwait,“ *CNN World*, 26. června 2015, staženo 14. července 2024, <https://edition.cnn.com/2015/06/26/world/kuwait-mosque-attack/index.html>.

¹⁶³ Ben Hubbard, „Terrorist Attacks in France, Tunisia and Kuwait Kill Dozens,“ *The New York Times*, 26. června 2015, staženo 24. července 2024, <https://www.nytimes.com/2015/06/27/world/middleeast/terror-attacks-france-tunisia-kuwait.html>.

¹⁶⁴ Max Bearak, „How terrorists warp the meaning of Ramadan to justify their atrocities,“ *The Washington Post*, 31. března 2017, staženo 14. července 2024,

Karikatura je také scanem pořízeným v knihovně kulturního centra a galerie moderního umění Centre Georges Pompidou. Při prvním pohledu vidíme, že se jedná o poměrně strohý komiks složený ze čtyř menších panelů. Všechny karikatury spolu sdílí titulek „Le terrorisme se banalise“ (v překladu „Terorismus se banalizuje“). Tento text vyjadřuje myšlenku, že se teroristické útoky stávají natolik častými a běžnými, že se lidé začínají vůči nim otupovat. Již při prvním pohledu je tedy zřejmé, že karikatura upozorňuje na nebezpečí, že se terorismus stane „novým normálem“ a ztratí svůj šokující účinek na veřejnost.

Všechny panely karikatury se zaměřují na společné téma, avšak každý z nich zachycuje odlišnou situaci. Hierarchie mezi panely není příliš výrazná, každý z panelů má své specifické umístění a rozměry. Největší panel je ve formě vodorovného obdélníku umístěného v horní části. Pod ním se nachází menší vodorovný obdélník, který je umístěn ve střední části. Níže je umístěn čtverec, který je o něco větší než předchozí obdélník, a obsahuje další kresbu. Vedle tohoto čtverce leží svislý obdélník, který přesahuje svými rozměry do roviny malého vodorovného obdélníku i čtverce.

S využitím Peircova přístupu určíme reprezentanta neboli základní znaky karikatury. Vodorovný horní panel ukazuje scénu z holičství. Na levé straně karikatury jsou vyobrazeni dva muži, zjevně muslimové, neboť jsou oblečeni v tradičním muslimském oděvu, hidžábu. Postavy sedí na lavici a povídají si. Na pravé straně je vidět další muslim, také oděný v hidžábu s nožem v jedné ruce a dekapitovanou hlavou v druhé ruce. Na zem odkapává krev. Pod dekapitovanou lidskou hlavu je kadeřnická stolička se zbytkem mrtvého těla. Jak kadeřník/terorista, tak dekapitovaná oběť hledí do stěny naproti, do které je zasazené zrcadlo. Pod zrcadlem se nachází police s lahvičkou a pod policí je umístěné umyvadlo. V menším levém obdélníku nacházejícím se pod prvním panelem jsou vyobrazeny tři postavy. První z nich je umístěna v pozadí levé části kresby. Postava sedí a hraje na nějaký hudební nástroj. Nad ní jsou nakresleny dvě noty. V popředí karikatury vedle sebe tančí dvě další postavy. Jsou identické, obě jsou oděné v hidžábech. Jediný rozdíl mezi nimi tvoří nápisy, které mají na šatech. Osoba nalevo je opatřena cedulkou s nápisem „Police“ (v překladu „policie“), postava napravo má na šatech cedulku s textem „Daech“ (jedná se francouzské označení radikální islamistické sunnitské organizace Islámský stát, jejíž zkratka je IS či také Daeš).¹⁶⁵ Ve třetím panelu ve tvaru čtverce je vyobrazena nahá žena odpočívající na pláži na lehátku. Na hlavě má klobouk, na

<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/05/31/how-terrorists-warp-the-meaning-of-ramadan-to-justify-their-atrocities/>.

¹⁶⁵ Anna Barochová, „Islámský stát, nebo Daeš? Svět se pře, jak správně nazývat teroristy,“ *iDnes.cz*, 17. ledna 2016, staženo 24. července 2024, https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/islamsky-stat-nazev-organizace-co-je-daes.A160114_162810_zahranicni_aba.

očích černé brýle. Opodál stojí na zemi sklenice s nápojem. V pozadí je vidět moře a na obloze slunce. Pod lehátkem se ukrývá muž s připravenou zbraní. Celá kresba je titulovaná „Tunisie: un touriste, un policier“ (v překladu „Tunisko: jeden turista, jeden policista“). Čtvrtý a poslední panel ve tvaru svislého obdélníku obsahuje velice přímočarou kresbu stojícího muže se zakrváceným nožem v povolené levé ruce. V napřažené pravačce drží svou vlastní dekapitovanou hlavu, ze které odkapává krev. Hlava je natočena směrem ke zbytku těla a říká „Connard !“ (česky „Debil!“). Uvedené panely zobrazují normalizaci teroristických útoků a dekapitací.

Objekt je to, co znak reprezentuje. V prvním panelu, který zobrazuje tři muslimy a dekapitovaného muže je objektem teroristický útok samotný, jakožto akt násilí způsobený extremistickou ideologií. Zároveň je v této karikatuře znát i náznak toho, jak teroristické útoky zevšedněly a jsou považovány za něco, téměř běžného. To je vyobrazeno na dvou mužích, kteří si dále bezstarostně povídají. Karikatura však může odkazovat také na proces maskování a skrývání identity radikálů. Na druhém menším panelu, kde jsou zobrazeny tančící postavy policie a radikálního islamisty poukazuje na absurdnost situace, kdy jsou bezpečnostní složky a teroristé v těsném a zdánlivě přátelském kontaktu. Opět jsou zde patrné známky zevšednění teroristických činů. Třetí panel s ženou, která si užívá na pláži a pod jejím lehátkem se skrývající ozbrojeným mužem je opět smutnou připomínkou toho, jak časté teroristické atentáty v dnešní době jsou. Poslední, čtvrtý panel s mužem, který sám sebe dekapitoval má stejný nádech jako předchozí karikatury. Navíc se v kresbě odráží brutalita terorismu a násilí jako takového. Celkově karikatura zjevně poukazuje na problém terorismu ze strany radikálních muslimů, a především na to skutečnost, že se podobné útoky odehrávají tak často, že jsou v podstatě součástí běžného života.

Interpretant, který představuje subjektivní význam, jež kresba dostává v mysli čtenáře prozrazuje, že první panel zesměšňuje zevšednění teroristických útoků v dnešní společnosti. Může se však také jednat o snahu o normalizaci a skrytí radikálních úmyslů. Druhý panel je ironickým a satirickým pohledem na neúčinnost a naivitu bezpečnostních složek. Třetí panel má zřejmě stejný význam jako první panel a skutečnost, že teroristé mohou být dnes již prakticky kdekoliv. Poslední panel poukazuje na silný vizuální šok, který kritizuje brutalitu terorismu. Celkový dojem je značně kritický a znepokojivý. Kresby poukazují na banalizaci terorismu, neúčinnost bezpečnostních složek, maskování radikálů v běžné společnosti a brutalitu teroristických činů. Tento dojem je dále podpořen doplňkovým textem.

Podle Peircova rozlišení znaků, ikony v karikatuře mají podobnost s objektem, který reprezentují (například muži, kteří jsou zobrazováni jako zákazníci v holičství). Indexy určují

přímý vztah k objektu, který reprezentují (například se jedná o krev odkapávající z dekapitované hlavy jako indikace násilí a smrti). Symboly jsou slova a texty, jejichž význam je dán jazykovou konvencí (například „Le terrorisme se banalise“ – „Terorismus se banalizuje“).

Na základě Barthesova přístupu je potřeba určit denotaci a konotaci. Díky denotaci neboli doslovnému významu znaků jsou v prvním panelu vyobrazeni dva muži v holičství. S největší pravděpodobností se jedná o muslimy, kteří čekají až na ně přijde řada a mezi tím si spolu povídají. Třetí muž, zdánlivý kadeřník stojí opodál, v pravé ruce drží zakrvácený nůž a v pravé zdvižené ruce mu spočívá dekapitovaná hlava posledního muže na obrázku, zákazníka, jehož tělo spočívá v kadeřnické židli. Dekapitovaná hlava přitom hledí do zrcadla na protější stěně, pod kterým se nachází police s lahvičkou. Pod policií je umístěno umyvadlo. V druhém panelu se nachází sedící muž, který hraje na hudební nástroj. V popředí karikatury jsou vyobrazeny dvě tančící postavy oděné do tradičních muslimských oděvů. Jedna z postav zastupuje policii, zatímco druhá je radikální islamista. Třetí panel ukazuje nahou ženu ležící na lehátku na pláži. Kousek od ní stojí sklenice s nápojem. V pozadí je vidět moře a slunce. Pod lehátkem se skrývá muž s připravenou zbraní. Ve čtvrtém panelu se nachází muž, který v jedné ruce drží nůž od krve. V druhé ruce má svou vlastní dekapitovanou hlavu, která se na něj obrací se slovy „Connard !“ (česky „Debil!“). Pokud jde o celkový dojem, první rovina významu poukazuje na nebezpečí a stále častější teroristické útoky prováděné radikálními muslimy.

Konotace či kulturní a emocionální asociace, které znaky obsahují v prvním panelu upozorňuje na brutalitu teroristických útoků a případně také proces maskování skutečné identity a úmyslů radikálů, což může být vnímáno jako znepokojivé. Ve druhém panelu je zřejmá konotace na parodii na spolupráci mezi policií a teroristy, která je vnímána jako absurdní. Třetí panel zesměšňuje četnost teroristických útoků a jejich zevšednění v moderní společnosti. Poslední panel zdůrazňuje brutalitu a násilí. Dohromady tyto konotativní významy zahrnují kulturní a emocionální asociace spojené se stále častějšími teroristickými útoky a násilím ve jménu víry. Použití sarkasmu a absurdity v kresbě zesiluje kritiku těchto jevů. Postavy jsou zobrazeny v situacích, které vyvolávají směsici humoru a znepokojení, což umocňuje jejich konotativní významy.

Barthes se věnoval také problematice mýtu, který bývá občas označován za jakési ideologické poselství daného znaku. První panel obsahuje mýtus o normalizaci radikalizace v běžném životě. Druhý panel je mýtusem selhání bezpečnostních složek a jejich potenciální naivita vůči teroristům. Třetí panel obsahuje stejný mýtus jako panel první, tedy normalizaci

radikalizace a teroristických útoků v moderní společnosti. Čtvrtý panel v sobě ukrývá mýtus o neúprosném a brutálním charakteru teroristických činů.

Závěrem je, že karikatura využívá sémiotických prvků a kombinaci satirických obrazů a textů k poukázání na banalizaci terorismu v moderní společnosti. Peirceova analýza pomáhá identifikovat různé znaky a jejich základní významy, zatímco Barthesova analýza umožňuje hlubší pochopení kulturních a ideologických konotací, které karikatura nese. Celkově karikatura kritizuje radikalizaci, násilí a jejich stále čtenější výskyt prostřednictvím silných vizuálních a kulturních symbolů, což podporuje širší diskusi o potřebě boje proti extremismu a ochraně společnosti. Výsledkem je silné varování před tím, aby se terorismus stal běžnou a přijímanou součástí každodenního života.

3.5.3 Sémiotická analýza karikatury *Charlie Hebdo* z vydání č. 1299 14. června 2017

Obrázek číslo 4: Karikatura *Charlie Hebdo*, 1.6. 2017, č. 1299

Série karikatur byla vydána v čísle 1299 14. června 2017. Autor není uveden. Jednotlivé kresby odkazují na specifický kontext spojený s islámským terorismem. Konkrétně se jedná o útok na policejní hlídku před katedrálou Notre-Dame v Paříži ze 7. června 2017. Útočník,

ozbrojený kladivem a nožem, byl rychle zneškodněn policií.¹⁶⁶ Tento útok opět přivedl pozornost k otázkám bezpečnosti a terorismu. Zároveň je zde patrná neustálá hrozba terorismu, kterou v těchto letech Francie velice intenzivně zažívala, a která byla v médiích neustále připomínána.

Karikatura je scanem mikrofilmu z knihovny kulturního centra a galerie moderního umění Centre Georges Pompidou. Kresba skládající se z pěti menších panelů je na horní levé části opatřena titulkem,¹⁶⁷ který lze do češtiny volně přeložit jako „Terorismus: toto je Paříž! Stejně jako metro, dopravní zácpy a psí výkaly, i terorismus je nyní součástí pařížské výkladní skříně.“ Tento text zcela otevřeně sděluje, že terorismus je nyní běžnou součástí pařížského života.

Jednotlivé panely na sebe nenavazují, mají však společné téma, kterým je jakási naturalizace terorismu v Paříži. Každá z kreseb však zachycuje trochu jinou situaci, proto se na ně dá nahlížet i jako na individuální karikatury. Co se týče velikosti panelů, žádný z nich není příliš dominantní, naopak společně utvářejí celkový dojem karikatury. První panel je větším svislým obdélníkem, čímž trochu vystupuje z linie ostatních karikatur. Nezdá se však, že by tato karikatura měla oproti zbytku nějaký zvláštní význam a její pozice je odvozena od doplňujícího titulku po levé straně. Pod tímto panelem se nachází další obdélník, tentokrát ve vodorovné poloze. Velikostí si jsou obě kresby velmi podobné. Pod druhým panelem se nacházejí dva menší svislé obdélníky. Po nimi je umístěn poslední, vodorovný obdélník, který má v porovnání se zbylými karikaturami střední velikost.

Podle Peircova triadického modelu je potřeba nejprve určit reprezentanta, tedy základní znaky karikatury. První panel zobrazuje postavu, zřejmě dítě s krátkými vlasy. Je oblečeno poměrně jednoduše s čepicí na hlavě, pohled upírá na čtenáře. V levé kapse kalhot má zastrčené kladivo či jiný podobný předmět,¹⁶⁸ ze kterého odkapává nějaká tekutina, pravděpodobně krev. Za postavou se rýsuje něco, co se zdá jako plakát s titulkem „Poulbot de Notre-Dame.“ Francouzský termín „poulbot,“ nemá jednoznačný překlad do češtiny, jedná se o francouzský neologismus, který označuje ilustrace pařížských dětí ulice.¹⁶⁹ Pod titulkem se rýsuje katedrála Notre-Dame, před kterou leží mrtvý muž, zřejmě policista. Karikaturu dotváří text v levém

¹⁶⁶ Emanuel Jarry, “France creates new counter-terrorism task force, Notre Dame attacker identified,” *Reuters*, 7. června 2017, staženo 24. července 2024, <https://www.reuters.com/article/us-europe-attacks-france/francecreates-new-counter-terrorism-task-force-notre-dame-attacker-identified-idUSKBN18Y12T/>.

¹⁶⁷ Titulek na karikatuře je velice špatně čitelný, zde je přepis: “Terrorisme : Ça c'est Paris ! Comme le métro les embouteillages, et les crottes des chiens, le terrorisme fait désormais partie de la vitrine de Paris.”

¹⁶⁸ Kladivo je však nejpravděpodobnější, jelikož karikatura odkazuje na konkrétní násilný útok, který byl spáchán právě s využitím tohoto předmětu.

¹⁶⁹ “Poulbot,” Larousse, staženo 24. července 2024, <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/poulbot/63078>.

dolním rohu, který hlásá „Tohle je Paříž!“ Druhý panel s titulkem „Champs-Élysées“ (označení pro jednu z nejnámějších ulic v Paříži) s hvězdami okolo. Pod titulkem je vyobrazen Vítězný oblouk, před kterým na levé straně tančí spokojený muž v černých kalhotách a bílé košili a se střelnou zbraní v levé ruce. Ze zbraně bylo nepochybně vystřeleno, neboť jsou v kresbě vyobrazeny také čtyři kulky. Po pravé straně se nachází další muž, podle tmavého oblečení a pokrývky hlavy zřejmě policista. Oba muži se dívají směrem ke čtenáři a mezi nimi je opět nápis „Tohle je Paříž!“ Třetí menší panel je opatřen nápisem „Moulin Rouge“ (název slavného pařížského kabaretu ve čtvrti Pigalle).¹⁷⁰ Pod textem je nakreslen právě Moulin Rouge (česky „Červený mlýn“). Typické mlýnské kolo je však na karikatuře tvořeno střelnými zbraněmi, ze kterých létají kulky do všech stran. Před budovou je vyobrazena tančící nahá žena s dlouhými vlasy. Usmívá se, ačkoliv zhruba šest kulek prošlo skrz její tělo. Podtitulek opět hlásá „Tohle je Paříž!“ Čtvrtý panel s nápisem „Polibek z radnice“ doplněný textem „Tohle je Paříž!“ vyobrazuje dekapitovaný pár. Obě postavy jsou slušně oblečené. Tělo nalevo má na sobě tmavou bundu či sako a tmavé kalhoty. V pravé ruce svírá nůž. Postava napravo je oděna do bílé košile, tmavého saka a tmavých kalhot. V levé ruce má také nůž. Postava napravo objímá druhou osobu kolem ramen. Z obou dekapitovaných těl stříká krev. Po levé straně karikatury je možné vidět kus pouličního osvětlení a za ním část budovy. Zdá se, že postavy stojí na mostě, přičemž v dálce na pravé straně jsou vidět stromy. Poslední panel je titulován slovy „Daech cancan“, který odkazuje na tři muže tančící francouzský tanec kankán. Označení Daech je francouzským termínem pro radikální islamistickou teroristickou organizaci Islámský stát.¹⁷¹ Všichni muži se zeširoka usmívají. Na hlavách mají posazenou tradiční muslimskou burku. Mají dlouhé vousy. Rukama si přidržují typické muslimské hidžáby, které mají vysoko vyhrnuté. Díky tomu je vidět jejich spodní prádlo a co více, pásy s náboji. Po levé straně kresby je vidět kus opony. Karikatura je opět doplněna heslem „Tohle je Paříž!“

Objekt neboli to, co znak reprezentuje, odhaluje několik vrstev významu v jednotlivých panelech této karikatury. První panel, který zobrazuje tzv. „poulbota“ – typické pařížské dítě ulice – jako teroristu s mrtvolou za zády, symbolizuje časté teroristické útoky v Paříži a kritizuje jejich běžnou přítomnost v každodenním životě. Druhý panel, zobrazující teroristu poblíž slavného pařížského bulváru, značí neustálé nebezpečí a strach, které nyní provázejí obyvatelstvo i návštěvníky města. Policista přihlížející výstřelům, spolu s nápisem „Tohle je

¹⁷⁰ “Paris, from Montmartre to the Place Blanche,” Moulin Rouge Paris, staženo 14. července 2024, <https://www.moulinrouge.fr/en/the-moulin-rouge/history/the-great-periods/>.

¹⁷¹ “Daech est-il vaincu ?” Ministère de l’Europe et des Affaires étrangères, staženo 14. července 2024, <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/afrique-du-nord-moyen-orient/daech-est-il-vaincu/>.

Paříž“ reprezentuje nepříjemnou skutečnost, jak se teroristické útoky v posledních letech staly běžnou součástí života v Paříži. Třetí panel s tanečnicí z Moulin Rouge nese stejnou symboliku jako předchozí karikatury, spojující tradiční kulturní ikony s terorismem. Stejně tak čtvrtý panel, který zobrazuje dekapitovaný zamilovaný pár, kritizuje brutalitu teroristických útoků a jejich dopad na běžné občany. Poslední panel, zobrazující teroristy tančící kankán, symbolizuje paradox, kdy se násilí a strach staly součástí tradičních kulturních představení. Kresba tak ironicky ukazuje, jak intenzivně a absurdně se terorismus stal součástí pařížského života. Celkově všechny panely této karikatury ostře kritizují časté teroristické útoky v Paříži a ironicky zobrazují, jak se terorismus stal běžnou součástí pařížského života. Tato karikatura nejen informuje, ale také provokuje a zpochybňuje přijetí této nové „normality“ v pařížské společnosti, což vytváří hluboký komentář k měnící se identitě města.

Interpretant neboli význam, který vzniká v mysli čtenáře, odhaluje několik vrstev ironické a kritické interpretace tehdejší situace v Paříži. První panel, zobrazující tzv. „poulbota“ jako teroristu s mrtvým tělem v pozadí, poukazuje na normalizaci teroristických útoků v Paříži a kritizuje jejich přítomnost v každodenním životě. Tím předkládá ironický obraz této nové reality a vybízí k reflexi o proměně města. Druhý panel, kde se terorista nachází poblíž Champs-Elysées, vzbuzuje pocit neustálého nebezpečí a strachu, který nyní doprovází obyvatele i návštěvníky města, a podtrhuje všudypřítomnost této hrozby. Panel také odhaluje smutnou realitu, že násilí se stalo součástí pařížské identity, a podněcuje k úvahám o stavu bezpečnostních opatření. Třetí panel s tanečnicí z Moulin Rouge evokuje spojení tradičních kulturních ikon s terorismem, naznačujíc, že ani ty nejznámější symboly Paříže nejsou imunní vůči této hrozbě. To čtenáře přivádí k ironickému a tragickému uvědomění o proměně kulturní identity města. Čtvrtý panel, zobrazující dekapitovaný zamilovaný pár, zdůrazňuje brutalitu teroristických útoků a jejich dopad na běžné občany. Poslední panel, kde teroristé tančí kankán, poukazuje na paradox, kdy je násilí a strach začleněno do tradičních kulturních představení, což ironicky ukazuje, jak výrazně a nesmyslně se terorismus stal součástí pařížského života. Karikatura, s jejími ostře kritickými a ironickými panely, vyvolává pocit, že terorismus se stal součástí každodenního života v Paříži. Skrze provokaci a zpochybnění přijetí tohoto nového způsobu života poskytuje hluboký komentář k proměňující se identitě města, čímž poukazuje na nebezpečí normalizace a jisté banalizace násilí a jeho vlivu na společenské vnímání a kulturní charakter města.

Podle Peircova rozlišení typů znaků udávají ikony vizuální představu o vyobrazených postavách a jejich činech (například tzv. poulbot neboli dítě ulice v šatech připomínajících oděni dětí žijících na ulicích Montmartru). Indexy pak udávají přímý fyzický nebo kauzální

vztah k objektu (například zbraně v rukou teroristy odkazují na přímý kauzální vztah k teroristickým činům). Mezi symboly, které mají arbitrární nebo konvenční vztah k danému objektu, ale je možné jejich význam rozklíčovat na základě dohodnutých konvencí, se řadí titulky a doprovodné texty (například „Daech cancan ! C'est Paris !“ – „IS tančící kankán! To je Paříž!“).

Podle Barthes je potřeba určit denotaci, tedy doslovný, povrchový význam karikatury. V prvním panelu je vyobrazeno dítě ulice („poulbot“) jako terorista s kladivem nebo podobným předmětem. Za ním je v pozadí katedrála Notre-Dame, před kterou leží mrtvý člověk. Na druhém panelu je terorista se střelnou zbraní v ruce, stojící nedaleko slavného Champs-Élysées. Opodál je vyobrazen policista přihlížející výstřelům. Na třetím panelu je nahá tanečnice Moulin-Rouge. Samotný Moulin-Rouge je umístěný za ženou, místo mlýnského kola jsou však střelné zbraně, které střílejí všemi směry. Tanečnice má v sobě alespoň šest průstřelů. Čtvrtý panel ukazuje zamilovaný, dekapitovaný pár. Obě postavy jsou slušně oděné a v ruce drží nože. Z otevřených ran na krku jim stříká krev. V pozadí je vidět část města. Pátý panel ukazuje teroristy tančící kankán. Pokud jde o celkový dojem, karikatura poukazuje na problém terorismu. Doplňující text pak význam posouvá o další úroveň, kterou je fakt, že se teroristické útoky v Paříži v posledních letech rozšířily natolik, že jsou považovány za téměř běžnou součást života.

Konotace vyzdvihuje význam znaku tím, že pracuje s kulturními a společenskými významy, čímž odhaluje hlubší mínění znaků. První panel zobrazující dítě-teroristu a mrtvolu naznačuje, že násilí a smrt se staly všudypřítomnými v každodenním životě Pařížanů. Druhý panel s teroristou nedaleko slavného bulváru symbolizuje trvalou přítomnost hrozby a strachu v ikonických částech města, což ukazuje na ztrátu pocitu bezpečí. Policista přihlížející výstřelům a nápis „Tohle je Paříž“ ironicky komentuje, jak se terorismus stal běžnou součástí pařížského života, čímž dochází k jisté normalizaci násilí. Zároveň panel kritizuje nedostatečnou reakci ozbrojených složek. Ve třetím panelu obraz tanečnice z Moulin Rouge napovídá, že ani tradiční kulturní symboly nejsou před teroristickou hrozbou ušetřeny. Tím dochází k trivializaci a infiltraci terorismu do kultury. Předposlední panel, na kterém je vidět dekapitovaný pár zdůrazňuje brutalitu a nehumánnost teroristických činů, které zasahují běžné lidi a narušují jejich osobní životy. Pátý panel s teroristy tančícími kankán symbolizuje absurdní a ironický kontrast mezi tradičním pařížským kulturním představením a teroristickou brutalitou, ukazujíc na hlubokou a bizarní integraci násilí do pařížského života. Celkově karikatura ukazuje, jak terorismus proniká do každodenního života v Paříži, deformuje kulturní symboly a normalizuje násilí, čímž odhaluje ztrátu bezpečí a osobních hodnot obyvatel.

Barthes pracuje také s termínem mýtu. Mýtus je podle něj ideologický význam, který se postupem času stane natolik přirozeným, že ho společnost přestává vnímat jako konstrukci, ale jako samozřejmý a pravdivý stav věcí. Mýtus, který celková karikatura vytváří, je obraz Paříže jako města lásky, kultury a umění konfrontován s realitou strachu a terorismu. Karikatura kritizuje skutečnost, že se terorismus stal téměř normální součástí pařížské reality, podobně jako metro, dopravní zácpy nebo psí výkaly. Tento mýtus zpochybňuje přijetí terorismu jako nevyhnutelné součásti života ve velkém městě a upozorňuje na to, jak nová realita ovlivňuje identitu Paříže a její kulturní ikony. Ironií a satirou karikatura podtrhuje, jak se společnost adaptuje na násilí a ztrácí citlivost. Celkový dojem z karikatury je tak vysoce znepokojivým komentářem současného stavu města a světa jako takového.

Závěrem lze říci, že tato karikatura používá humor a ironii k tomu, aby zkoumala a kritizovala současné problémy v Paříži, jako je terorismus a bezpečnost, zatímco zároveň konfrontuje tradiční obrazy a mýty spojené s tímto městem. Poskytuje nejen ostrou kritiku častých teroristických útoků v Paříži, ale také vyvolává důležité otázky o tom, jak se společnost vyrovnává s neustálým násilím a jaké to má důsledky pro kulturní a sociální identitu města. Zároveň karikatura odhaluje kontrast mezi romantizovaným obrazem města a jeho aktuální situací.

4 Diskuze

Tato práce měla za cíl zodpovědět otázku „Změnil se obsah týdeníku *Charlie Hebdo* po teroristickém útoku ze 7. ledna 2015 a případně jak?“

Výzkumná otázka vycházela ze zaměření práce, kterým je politická satira francouzského satirického týdeníku *Charlie Hebdo* ve vztahu k náboženství. Snahou bylo zjistit, zda se v nábožensky zaměřeném obsahu časopisu po atentátu na jeho redakci ze 7. ledna 2015 něco změnilo a případně k jakým změnám došlo. Primární zdroj pro následnou analýzu představovaly karikatury *Charlie Hebdo*, které jsou veřejně přístupné na mikrofilmu v kulturním centru a galerii moderního umění Centre Georges Pompidou v Paříži. Zkoumané období bylo stanoveno na roky 2015, 2017 a 2019. Toto časové období umožnilo pokrýt období od teroristického atentátu po současnost a poskytlo dostatek prostoru pro hloubkovou analýzu konkrétních karikatur.

Ze zjištění získaných s využitím kvalitativní obsahové analýzy a sémiotické analýzy několika vybraných karikatur je možné konstatovat, že islám je v porovnání s dalšími zkoumanými náboženstvími – křesťanství a judaismus – navzdory teroristickému atentátu i nadále zdaleka nejčastěji karikovaným náboženstvím. Z celkového množství 515 karikatur nashromážděných v uvedených letech se islám objevil na celkem 424 z nich. Důležitým zjištěním je také to, že v kritickém roce 2015 se na stránkách *Charlie Hebdo* objevilo celkem 257 karikatur zesměšňujících islám. Z toho vyplývá, že teroristický útok ze 7. ledna 2015 autory *Charlie Hebdo* nezastrašil a oni nadále pokračují ve své satirické činnosti s nezměněnou (ne-li vyšší) intenzitou. Tuto skutečnost potvrdila také bývalá přispěvatelka do *Charlie Hebdo*, Caroline Fourestová,¹⁷² již den po teroristickém atentátu, kdy prozradila, že její přeživší bývalí kolegové jsou odhodláni připravit nové vydání na následující týden. Reakce zbylých autorů *Charlie Hebdo* byla: "V žádném případě nás nepřinutí odložit pera".¹⁷³ Nové číslo pak opravdu vyšlo již týden po teroristickém atentátu, 14. ledna 2015. Na obálce 1178. vydání byl vyobrazen prorok Mohamed, který v ruku držel ceduli s nápisem „Je suis Charlie“ (neboli „Jsem Charlie“). Karikatura byla doplněna titulkem „Tout est pardonné“ (Vše je odpuštěno). Tento provokativní obraz vyjadřoval solidaritu s oběťmi útoku a podporu svobody projevu a tisku. Demonstroval však také neústupnost a odvahu redakce pokračovat ve své satirické práci

¹⁷² Marc Perelman, "Defending the right to blasphemy protects everyone", says secular writer Fourest," *France 24*, 7. ledna 2016, staženo 10. července 2024, <https://www.france24.com/en/20160106-interview-caroline-fourest-charlie-hebdo-attack-blasphemy-caricatures>.

¹⁷³ Karima Bennoune, "Charlie Hebdo: "There is no way they will make us put down our pens," *open Democracy*, 8. ledna 2015, staženo 4. července 2024, <https://www.opendemocracy.net/en/5050/charlie-hebdo-there-is-no-way-they-will-make-us-put-down-our-pens/>.

navzdory hrozbám a násilí. Text nesl také prvek odpuštění a snahu nešířit další nenávist. Uvnitř časopisu pak pokračovala obvyklá satirická tvorba, která nešetřila kritikou a humorem na adresu všech náboženství a politických témat. Tímto způsobem redakce *Charlie Hebdo* jasně ukázala, že se nenechala zastražit a pokračuje ve svém poslání, hájícím svobodu projevu a právo na satirický komentář. Tato odvaha a odhodlání setrvat u svých principů i tváří v tvář hrozbám a násilí posílily jejich postavení jako symbolu svobody slova.

I dnes si redakce *Charlie Hebdo* nadále udržuje svůj kritický a provokativní přístup ke všem náboženstvím, přičemž islám zůstává nejčastějším terčem jejich karikatur. Již zmíněná Caroline Fourestová útok na sídlo týdeníku odsoudila a pokračovala: "Obrana práva na rouhání chrání každého. Ve skutečnosti chrání náboženské menšiny, ateisty a svobodomyšlné lidi před těmi, kteří by neměli určovat pravidla, tedy před fanatiky."¹⁷⁴ Podobný názor zastává novinář a editor zahraniční sekce již zmiňovaného dánského deníku *Jyllands-Posten*, který v roce 2005 (tehdy na postu editora kulturní sekce) prosadil otištění nechvalně proslulých karikatur proroka Mohameda, Flemming Rose. V rozhovoru pro týdeník *Respekt* se vyjádřil: „Musíme se postavit za svobodu slova a jasně říct, že nikdo nemá právo na to, aby nebyl urážen. (...) Slabinou naší kultury je rostoucí porozumění pro to, že máme právo na to nebyť urázeni – stále víc lidí má pocit, že když někdo říká něco, co je pro ně bolestivé, co se jim nelíbí, mají právo toho člověka označit za netolerantního a umlčet ho. (...) Bez ochoty lidí přijímat jiné názory, které se jim nelíbí, nebo jež dokonce nenávidí, budeme žít v mlčení a v tyranii, nikoli ve svobodě."¹⁷⁵ Zmiňované „právo na blasfemii“ či „právo urážet“ je úzce spojeno se základními principy svobody projevu a tisku, které tvoří nezbytnou součást demokratické společnosti. Časopis *Charlie Hebdo* se po teroristickém útoku stal symbolem boje za tyto hodnoty. Toto právo je v článku 11 Listiny základních práv EU, *Svoboda projevu a informací* definováno následovně: „Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování veřejné moci a bez ohledu na hranice. Svoboda a pluralita sdělovacích prostředků musí být respektována.“¹⁷⁶ Týdeník *Charlie Hebdo*, známý svými provokativními a satirickými karikaturami, ilustroval význam ochrany práva na svobodné vyjadřování i v případě, že obsah může být považován za rouhání nebo urážku. Po útoku v lednu 2015 se týdeník stal globálním symbolem neochvějné obrany těchto práv. V

¹⁷⁴ Marc Perelman, „Defending the right to blasphemy protects everyone’, says secular writer Fourest,“ *France 24*, 7. ledna 2016, staženo 10. července 2024, <https://www.france24.com/en/20160106-interview-caroline-fourest-charlie-hebdo-attack-blasphemy-caricatures>.

¹⁷⁵ Lucie Kavanová, „Nikdo nemá právo nebyť urážen,“ *Respekt*, 6. září 2015, staženo 10. července 2024, <https://www.respekt.cz/tydenik/2015/37/nikdo-nema-pravo-nebyt-urazen>.

¹⁷⁶ „Listina základních práv a svobod,“ European Union Agency for Fundamental Rights, staženo 12. července 2024, <https://fra.europa.eu/cs/eu-charter/article/11-svoboda-projevu-informaci>.

reakci na násilný čin mnoho lidí po celém světě přijalo slogan „Je suis Charlie“ jako výraz solidarity a podpory novinářům a umělcům, kteří riskují své životy, aby mohli svobodně tvořit a vyjadřovat se. Slogan nesl také symbol odporu a obhajoby demokratických hodnot, včetně práva na svobodné vyjadřování. Lidé z různých zemí a kultur jej používali na sociálních sítích (jednalo se o pravděpodobně největší hashtag solidarity v historii),¹⁷⁷ plakátech a během protestů a pietních shromáždění. Navíc se od roku 2015 objevily četné varianty sloganu „Je suis,“ které vyjadřují solidaritu s nejrůznějšími kauzami. Autorem sloganu je francouzský grafik a umělecký ředitel, Joachim Roncin, který věří, že se jeho slova uchytila zejména proto, že se lidé v návaznosti na tragédii snažili cítit součástí komunity. „Je suis Charlie“ však vyjadřuje širší myšlenku – stát na straně *Charlie Hebdo* je vyjádřením hodnot proti teroristům. Již čtyři dny po útoku vyšly do ulic čtyři miliony lidí. Velikost této demonstrace neměla od druhé světové války obdoby. Mnozí demonstranti drželi v rukou Roncinův slogan a skandovali jeho slova.¹⁷⁸ Tímto způsobem útok paradoxně posílil a zviditelnil hodnoty, proti kterým byl zaměřen, a zdůraznil důležitost ochrany svobody projevu proti jakýmkoli formám cenzury a zastrasování. Přestože autoři týdeníku tyto hodnoty nadále prosazují, podle 20. zprávy Indexu svobody tisku ve světě pro rok 2022, kterou vydala organizace pro lidská práva Reportéři bez hranic¹⁷⁹ byl zaznamenán dvojnásobný nárůst mediální polarizace v důsledku informačního chaosu. To vedlo ke štěpení jak na poli domácích politik 180 sledovaných zemí a teritorií, tak na mezinárodní úrovni. Zpráva rovněž upozornila na potenciálně negativní dopady zpravodajského a informačního chaosu v rozšířeném a neomezeném online světě, kde se snadno šíří falešné zprávy a propaganda. Tento prostor je navíc hojně využíván nedemokratickými režimy, čímž účinně oslabují demokratické společnosti. Specificky Francie se umístila na 26. příčce, která představuje jednu z evropských zemí, kde polarizace médií neustále zvyšuje jak společenské, tak politické napětí.¹⁸⁰ V roce 2023 se Francie posunula na 24. místo a aktuálně je podle nejnovější výroční zprávy Indexu svobody tisku ve světě pro rok 2024 na 21. místě. Přestože právní a regulační rámce jsou pro svobodu tisku o něco příznivější než před pár lety, zaměření na boj proti střetu zájmů v médiích a na ochranu důvěrnosti zdrojů jsou nedostatečné,

¹⁷⁷ V den útoku byl hashtag #jesuischarlie použit 1,5 milionkrát, přičemž během následujícího týdne se objevil asi šestimilionkrát na populárních sociálních sítích Twitteru, Instagramu a Facebooku.

¹⁷⁸ Mukul Devichand, “How the world was changed by the slogan 'Je Suis Charlie'”, *BBC News*, 3. ledna 2016, staženo 10. července 2024, <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-35108339>.

¹⁷⁹ “Who are we?” Reporter Without Borders, 22. ledna 2016, staženo 12. července 2024, <https://rsf.org/en/who-are-we>.

¹⁸⁰ “Index svobody tisku ve světě pro rok 2022 – nová éra polarizace. Česko si výrazně polepšilo,” Syndikát novinářů České republiky, z. s., 4. května 2022, staženo 12. července 2024, <https://www.syndikat-novinaru.cz/aktuality/index-svobody-tisku-ve-svete-pro-rok-2022-nova-era-polarizace-cesko-si-vyrazne-polepsilo/>.

nevhodné a zastaralé. Zpráva se v poslední sekci *Bezpečí* zmiňuje přímo o *Charlie Hebdo*: „Navzdory přijetí nové právní úpravy, která více respektuje svobodu tisku, se novináři nadále stávají terčem policejního násilí i fyzických útoků ze strany demonstrantů. Několik novinářů je pod policejní ochranou kvůli hrozbám islamistických teroristů, kteří v roce 2015 zabili členy redakce satirického týdeníku *Charlie Hebdo* a v roce 2020¹⁸¹ znovu udeřili před jeho bývalým sídlem.“^{182 a 183}

¹⁸¹ K útoku, během kterého byli dva lidé zraněni sekáčkem na maso před bývalou redakcí týdeníku *Charlie Hebdo* došlo 25. září 2020. Francouzské úřady obvinily a zadržely čtyři Pákistánce podezřelé z napojení na tento útok.

¹⁸² “France,” Reporters Without Borders, staženo 12. července 2024, <https://rsf.org/en/country/france>.

¹⁸³ Agence France-Presse in Paris, “Charlie Hebdo: four men charged over Paris knife attack,” *The Guardian*, 20. prosince 2020, staženo 12. července 2024, <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/20/charlie-hebdo-four-men-charged-over-paris-knife-attack>.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda se v období po teroristickém atentátu na sídlo francouzského satirického týdeníku *Charlie Hebdo* 7. ledna 2015 nějakým způsobem proměnil jeho obsah (ve vztahu k náboženství a především islámu) a případně jak. Zkoumané časové období bylo, s ohledem na dostupnost pramene a rozsah této práce, stanoveno na tři symetrické časové sondy tak, aby došlo k pokrytí co nejširší období od útoku, kterým jsou karikatury *Charlie Hebdo*. Proto byly zvoleny kalendářní roky 2015, 2017 a 2019. Karikatury *Charlie Hebdo* jsou veřejnosti na požádání přístupné na mikrofilmu v kulturním centru a galerii moderního umění Centre Georges Pompidou.

Na počátku práce byl představen časopis *Charlie Hebdo*, jeho filozofie, vizuální a obsahová stránka. Následoval výběr několika zásadních ideologických sporů redaktorů týdeníku s radikálními islamisty, které jsou pro pochopení kontextu této práce zcela zásadní. Poté byl popsán průběh teroristického atentátu na redakci *Charlie Hebdo* ze 7. ledna 2015 a jeho následky. Poté byl představen výzkumný rámec, jehož účelem bylo zpřehlednit relevantní témata úzce související se zaměřením práce. Ty zahrnují karikaturu, politickou kresbu a satiru a jejich roli ve 21. století a sémiotiku. Následně byl stanoven cíl práce a byla definována výzkumná otázka a metodologie, za kterou byla zvolena kvalitativní obsahová analýza a sémiotická analýza využívající kombinaci přístupů dvou významných sémiotiků, Charlese Sanderse Peirce a Rolanda Barthesa. Za využití kvalitativní obsahové analýzy došlo nejprve k analýze celkem 515 karikatur uveřejněných na stránkách *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019. Tyto karikatury byly zpracovány na základě svého názvu, data a čísla zveřejnění, formy sdělení, stručného popisu události, na kterou odkazovaly, a nakonec také čitelnosti. Poté byly karikatury rozříděny do tří hlavních kategorií zkoumání. Těmi byly témata titulních stran týdeníku *Charlie Hebdo*, zachycení náboženských stereotypů v karikaturách *Charlie Hebdo* a vyobrazení postav svatých v karikaturách týdeníku. Po dokončení tohoto procesu bylo vybráno několik karikatur z kategorie číslo dvě, které byly podrobeny detailnější sémiotické analýze. Důvodem pro hlubší rozbor jednotlivých karikatur byla snaha zjistit, zda se provokativní obsah *Charlie Hebdo* nějakým způsobem změnil či nikoliv. Nakonec byla zodpovězena výzkumná otázka.

Na základě zjištění získaných pomocí kvalitativní obsahové a sémiotické analýzy karikatur *Charlie Hebdo* zaměřených na islám lze konstatovat, že obsah týdeníku se po teroristickém atentátu na jeho redakci 7. ledna 2015 zásadně nezměnil. Dokladem toho je číslo 1178, vydané týden po útoku, jehož obálka obsahovala karikaturu proroka Mohameda se

slzami v očích a nápisem „Tout est pardonné: Je suis Charlie” („Vše je odpuštěno: Jsem Charlie”). Toto vydání, které zahrnovalo také další kresby a články zavražděných karikaturistů a novinářů, symbolizovalo podporu svobody projevu a smíření po útoku na redakci *Charlie Hebdo*.

Přestože se v některých obdobích neobjevovalo tolik nábožensky zaměřených karikatur jako obvykle, nebylo to proto, že by redaktoři *Charlie Hebdo* vědomě omezili tento typ obsahu. V roce 2017, kdy byla patrná největší změna, probíhaly ve Francii prezidentské volby, a redakce *Charlie Hebdo* pravidelně informovala o událostech s nimi spojenými, což logicky omezilo prostor pro další témata. Obecně lze říci, že kdykoliv se objevila nová kontroverze spojená s islámem, autoři *Charlie Hebdo* ji reflektovali. Celkově je islám na stránkách *Charlie Hebdo* stále nejčastěji zesměšňovaným náboženstvím, přičemž mezi nejčastější témata patří zesměšňování muslimských zvyklostí, tradiční muslimské oděvy, teroristické útoky jako takové a jejich zevšednění v moderní společnosti a radikalizace mladých generací.

Na závěr je důležité zdůraznit, že analýza ukazuje, že *Charlie Hebdo* i po tragických událostech v lednu 2015 pokračoval v tradici neohrožené satiry a svobody projevu. Přestože se obsah časopisu v některých obdobích přizpůsobil aktuálním politickým a společenským událostem, základní postoj redakce vůči náboženským tématům zůstal konzistentní. Autoři *Charlie Hebdo* se nezačali vyhýbat kontroverzním tématům a pravidelně se věnují zobrazování islámu, což potvrzuje jejich odhodlání nevzdát se svého přesvědčení, navzdory extrémnímu násilí. Tato analýza tedy poukazuje nejen na nezměněnou redakční politiku, ale také na sílu a význam svobody projevu v moderní společnosti.

Conclusion

The aim of this thesis was to determine whether the content of the French satirical weekly *Charlie Hebdo* underwent any changes, particularly in relation to religion and Islam, in the period following the terrorist attack on its editorial office on January 7, 2015, and if so, how. The period under investigation was defined, considering source availability and the scope of this work, as three symmetrical time probes to cover as broad a period as possible from the attack, using the *Charlie Hebdo* cartoons as a primary source. Thus, the calendar years 2015, 2017, and 2019 were selected. The *Charlie Hebdo* cartoons are available to the public on microfilm upon request at the Centre Georges Pompidou's cultural center and modern art gallery.

At the beginning of the thesis, the magazine *Charlie Hebdo* was introduced, including its philosophy, visual, and content aspects. This was followed by an overview of several critical ideological conflicts between the magazine's editors and radical Islamists, which are essential for understanding the context of this work. The thesis then described the course of the terrorist attack on the *Charlie Hebdo* editorial office on January 7, 2015, and its aftermath. A research framework was then presented, aimed at clarifying relevant topics closely related to the focus of the work. These include caricature, political drawing, satire, their role in the 21st century, and semiotics. Subsequently, the objective of the thesis was defined, along with the research question and methodology, which involved qualitative content analysis and semiotic analysis using a combination of approaches from two prominent semioticians, Charles Sanders Peirce and Roland Barthes. Through qualitative content analysis, a total of 515 cartoons published in *Charlie Hebdo* in 2015, 2017, and 2019 were analyzed. These cartoons were examined based on their title, publication date and number, form of communication, a brief description of the event they referenced, and readability. The cartoons were then categorized into three main areas of investigation: cover motifs of *Charlie Hebdo*, depictions of religious stereotypes in *Charlie Hebdo* cartoons, and depictions of significant religious figures in the magazine's cartoons. After completing this process, several cartoons from the second category were selected for a more detailed semiotic analysis. The reason for the deeper analysis of individual cartoons was to determine whether the provocative content of *Charlie Hebdo* had changed in any way. Finally, the research question was answered.

Based on the findings from the qualitative content and semiotic analysis of *Charlie Hebdo* cartoons focusing on Islam, it can be concluded that the magazine's content did not fundamentally change after the terrorist attack on its editorial office on January 7, 2015.

Evidence of this is issue 1178, published a week after the attack, featuring a cartoon of the Prophet Muhammad with tears in his eyes and the caption “Tout est pardonné: Je suis Charlie” (“Everything is forgiven: I am Charlie”). This issue, which also included other drawings and articles by the murdered cartoonists and journalists, symbolized support for freedom of speech and reconciliation after the attack on *Charlie Hebdo*’s editorial office.

Although there were periods when religiously focused cartoons were less frequent, this was not due to a conscious restriction of this type of content by *Charlie Hebdo*’s editors. In 2017, when the most noticeable change occurred, France was undergoing presidential elections, and the *Charlie Hebdo* editorial office regularly reported on related events, logically limiting space for other topics. In general, whenever a new controversy related to Islam emerged, the authors of *Charlie Hebdo* reflected on it. Overall, Islam remains the most frequently mocked religion in *Charlie Hebdo*, with common themes including mockery of Muslim customs, traditional Muslim attire, terrorist attacks and their normalization in modern society, and the radicalization of younger generations.

In conclusion, it is important to emphasize that the analysis shows that *Charlie Hebdo* continued its tradition of fearless satire and freedom of speech even after the tragic events of January 2015. Despite the magazine’s content adjusting to current political and social events in some periods, the editorial stance on religious topics remained consistent. The authors of *Charlie Hebdo* did not shy away from controversial topics and continued to portray Islam, which confirms their commitment to their convictions despite extreme violence. This analysis thus highlights not only the unchanged editorial policy but also the strength and significance of freedom of speech in modern society.

Použitá literatura

Prameny

Karikatury *Charlie Hebdo* z let 2015, 2017 a 2019.

Collectif. *Charlie Hebdo, 50 ans de liberté d'expression*. Paris: Les Échappés, 2020.

Yannick, Haenel, François Boucq. *Janvier 2015 – Le Procès*. Paris: Les Échappés, 2021.

Knížní zdroje

Barthes, Roland. *Kritika a Pravda*. Liberec: Dauphin 1997.

Barthes, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004.

Berger, Peter L. *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company: 1999.

Eco, Umberto. *Teorie sémiotiky*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2004.

Eco, Umberto. *Otevřené dílo: forma a neurčenost v současných poetikách*. Praha: Argo, 2015.

Guyer, Jonathan. 2015. „The Offending Art: Political Cartooning After the Charlie Hebdo Attacks”. *Nieman Reports* 69 (1).

Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

Helin, Jenny, Tor Hernes, Daniel Hjorth, Robin Holt. *The Oxford Handbook of Process Philosophy and Organization Studies*. Oxford: OUP Oxford, 2015.

Hershberger, Andrew E. *Photographic Theory: An Historical Anthology*. New Jersey: Wiley-Bleckwell, 2014.

Hervieu-Léger, Danièle. *Religion and Modernity in the French Context: For a New Approach to Secularization*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1990.

Highet, Gilbert. *The Anatomy of Satire*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1962.

Hoopes, James. *Pierce on Signs: Writings on Semiotic by Charles Sanders Pierce*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1991.

Chandler, Daniel. *Semiotics: The Basics*. Oxford: Routledge, 2002.

Kaelble, Hartmut. *A Social History of Europe, 1945-2000: Recovery and Transformation after Two World Wars*. Oxford: Berghahn Books, 2013.

Neffati, Imen. *Anti-sociologisme, Zionism, and Islamophobia in Philippe Val's Charlie Hebdo*. Kalifornie: Sage Publications, 2021.

Palek, Bohumil. *Sémiotika*. Praha: UK, 1997.

Strauss, Anselm a Juliet Corbinová. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Nakladatelství Albert, 1999.

Sturken, Marita, and Lisa Cartwright. *Practices of Looking: An Introduction to Visual Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Tillier, Bertrand. „Caricature and the laughter of incongruity.“ *Revue Française de psychanalyse* 81, no. 1 (2017): 2.

Trampota, Tomáš, Martina Vojtěchovská. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010.

Internetové zdroje

Abbruzzese, Jason. "What is Charlie Hebdo? Behind the covers of the French satirical magazine targeted in deadly attack." *Mashable*, 7. ledna 2017. Staženo 4. července 2024. <https://mashable.com/archive/charlie-hebdo-magazine>.

Adamsherwin. "What is Charlie Hebdo? A magazine banned and resurrected but always in the grand tradition of Gallic satire." *Independent*, 7. ledna 2015. Staženo 24. července 2024. <https://www.independent.co.uk/news/media/press/what-is-charlie-hebdo-banned-and-resurrected-but-always-in-the-grand-tradition-of-gallic-satire-9963721.html>.

Agence France-Presse in Paris. "Charlie Hebdo: four men charged over Paris knife attack." *The Guardian*, 20. prosince 2020. Staženo 12. července 2024. <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/20/charlie-hebdo-four-men-charged-over-paris-knife-attack>.

Ariès, Paul. "La caricature antimilitariste (1975-1990): Une dimension essentielle du combat pacifiste." *Ethnologie française* vol. 26, no. 3 (červenec–srpen 1996): 428. Staženo 19. června 2023.

Atkin, Albert. "Icon, Index and Symbol." *Literacy* (prosinec 2014): 367. Staženo 14. července 2024.

Atkin, Albert. "Peirce on the Index and Indexical Reference." *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 41, no. 1 (zima 2005): 163. Staženo 6. července 2024. <https://www.jstor.org/stable/pdf/40358956.pdf>.

Atkin, Albert. "Pierce's Theory of Signs." *Stanford Encyclopaedia of Philosophy*. 2022. Staženo 27. listopadu 2023. <https://plato.stanford.edu/entries/peirce-semiotics/#Obj>.

Barochová, Anna. "Islámský stát, nebo Daeš? Svět se pře, jak správně nazývat teroristy." *iDnes.cz*, 17. ledna 2016. Staženo 24. července 2024. https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/islamsky-stat-nazev-organizace-co-je-daes.A160114_162810_zahranicni_aba.

BBC News. "Charlie Hebdo and its place in French journalism." 8. ledna 2015. Staženo 7. července 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-15551998>.

BBC News. „Charlie Hebdo attack: Three days of terror.“ Staženo 10. června 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-30708237>

BBC News. "Charlie Hebdo: Fourteen guilty in 2015 Paris terror attacks trial." 16. prosince 2020. Staženo 24. července 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-55336094>.

BBC News. "Charlie Hebdo: Magazine republishes controversial Mohammed cartoons." 1. září 2020. Staženo 10. června 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53985407>.

BBC News. "French satirical paper Charlie Hebdo attacked in Paris." 2. listopadu 2011. Staženo 4. července 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-15550350>.

BBC News. "Satirical French magazine names 'Muhammad' as editor." 1. listopadu 2011. Staženo 4. července 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-15536684>.

BBC News. "Tunisia beach attack: British families to sue TUI." 28. února 2015. Staženo 26. července 2024. <https://www.bbc.com/news/uk-39109107>.

Bearak, Max. „How terrorists warp the meaning of Ramadan to justify their atrocities.“ *The Washington Post*, 31. března 2017. Staženo 14. července 2024. <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/05/31/how-terrorists-warp-the-meaning-of-ramadan-to-justify-their-atrocities/>.

Bennoune, Karima. "Charlie Hebdo: "There is no way they will make us put down our pens.“ *open Democracy*, 8. ledna 2015. Staženo 4. července 2024. <https://www.opendemocracy.net/en/5050/charlie-hebdo-there-is-no-way-they-will-make-us-put-down-our-pens/>.

Blachier, Gregory. "France attack suspect admits killing, police make link to Syria." *Reuters*, 28. června 2015. Staženo 14. července 2024. <https://www.reuters.com/article/us-france-blast-investigation-idUSKCN0P80EB20150628/>.

Botelho, Greg, Ray Sanchez. "France: Raids kill 3 suspects, including 2 wanted in Charlie Hebdo attack." *CNN*, naposledy upraveno 21. ledna 2015. Staženo 7. července 2024. <https://edition.cnn.com/2015/01/09/europe/charlie-hebdo-paris-shooting/index.html>.

Burke, Jason. "'Anti-Semitic' satire divides liberal Paris." *The Guardian*, 3. srpna 2008. Staženo 5. července 2024. <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/03/france.pressandpublishing>.

Crosley, Jenna. "What (Exactly) Is Qualitative Content Analysis?" Grad Coach. Únor 2021. Staženo 3. prosince 2023. <https://gradcoach.com/qualitative-content-analysis/>.

Černotová, Martina. „Konec jedné produkce znaků. Eco ovlivnil vše, čím se zabývá sémiotika.“ *Lidové noviny*, 23. února 2016. Staženo 11. listopadu 2023. https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/konec-jedne-produkce-znaku-eco-ovlivnil-vse-cim-se-semiotika-zabyva.A160221_221324_lide_mct.

Dahlstrom, Dana, Vinu Somayaji. "Peircian Semiotics." *Semiotics and UID*. 11. června 2003. Staženo 27. listopadu 2023. <https://cseweb.ucsd.edu/~ddahlstr/cse271/peirce.php>.

Davis, Stephen M. "France's 1905 Law of Separation of Church and State." *World History Encycloedia*. Zveřejněno 2. listopadu 2022. Staženo 19. června 2023. <https://www.worldhistory.org/article/2094/frances-1905-law-of-separation-of-church-and-state/>.

Devichand, Mukul. "How the world was changed by the slogan 'Je Suis Charlie'." *BBC News*, 3. ledna 2016. Staženo 10. července 2024. <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-35108339>.

European Commission. "Multiculturalism." Staženo 19. června 2023. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/multiculturalism_en.

Everett, Daniel L. "Peircean Semiotics." Edge. Staženo 7. července 2024.

<https://www.edge.org/response-detail/27032>.

European Union Agency for Fundamental Rights. "Listina základních práv a svobod."

Staženo 12. července 2024. <https://fra.europa.eu/cs/eu-charter/article/11-svoboda-projevu-informaci>.

Faoula, Anthony, Michael Birnbaum. "French police end twin standoffs, killing Charlie Hebdo terror suspects and an associate." *The Washington Post*, 9. ledna 2015. Staženo 7. července

2024. https://www.washingtonpost.com/world/french-authorities-say-suspects-stole-car/2015/01/09/380eaa38-9795-11e4-aabd-d0b93ff613d5_story.html.

First Amendment Museum. "The rise of the internet brought about a decline in printed media." Staženo 18. ledna 2024. <https://firstamendmentmuseum.org/exhibits/virtual-exhibits/art-politics-300-years-of-political-cartoons/political-cartoons-2000-present/>.

Flood, Alison. "Charlie Hebdo anniversary: free-speech groups unite in defence of 'right to offend.'" *The Guardian*, 7. ledna 2016. Staženo 7. července 2024.

<https://www.theguardian.com/books/2016/jan/07/charlie-hebdo-pen-reporters-borders-free-speech-right-to-offend>.

Fouché, Gwladys. "Cartoon court case begins." *The Guardian*, 7. února 2007. Staženo 5.

července 2024. <https://www.theguardian.com/media/2007/feb/07/pressandpublishing.france>.

"French Satirical Newspaper 'Charlie Hebdo' Wins Second Trial Over Controversial Cartoon Ban Request." *News Wire Today*, 2. září 2007. Staženo 4. července 2024.

<https://www.newswiretoday.com/news/13842/>.

Gattegno, Hervé. "SONDAGE. Face à l'islam, les Français s'inquiètent." *Le Journal du Dimanche*. Naposledy upraveno 26. ledna 2023. Staženo 14. června 2023.

<https://www.lejdd.fr/Politique/sondage-face-a-lislam-les-francais-sinquietent-3927720>.

Gibson, Megan. „The Provocative History of French Weekly Newspaper *Charlie Hebdo*.“ *Time*, 7. ledna 2015. Staženo 11. června 2024. <https://time.com/3657256/charlie-hebdo-paris-attack/>.

Gonzalez, Philippe, Laurence Kaufmann. “La caricature sans blasphème ? Sémantique et pragmatiques du Prophète en Une de Charlie Hebdo.” *Communication & Langages* no. 187 (leden 2016): 47-48. Staženo 19. června 2023.

Griffin, E. M. “Semiotics of Roland Barthes.” *A Frist Look at Communication Theory* 8 (2012): 332-334. Staženo 2. prosince 2023. <https://www.dawsoncollege.qc.ca/ai/wp-content/uploads/sites/180/22-Barthes-Semiotics.pdf>.

Guimelli, Christian, Grégory Lo Monaco, Jean-Claude Deschamps. “The lawsuit against “Charlie Hebdo” and its effects on the social representations of the Muslim Community.” *Revue internationale de psychologie sociale*, Tome 23 (duben 2010): 15. Staženo 5. července 2024. <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-psychologie-sociale-2010-4-page-5.htm>.

Gurrey, Béatrice. „M. Chirac condamne "toute provocation", "Charlie Hebdo" réimprime.“ *Le Monde*, 9. února 2006. Staženo 10. června 2024. https://www.lemonde.fr/europe/article/2006/02/09/m-chirac-condamne-toute-provocation-charlie-hebdo-reimprime_739537_3214.html

Ha, Tu Thanh, Joanna Slater. “What is Charlie Hebdo and why was it a target?” *The Globe and Mail*, 7. ledna 2015. Staženo 4. července 2024. <https://www.theglobeandmail.com/news/world/magazine-attacked-in-paris-skirted-controversy-with-cartoons-of-prophet/article22330111/>.

Hamburger, Jacob. “What Charlie Hebdo Taught Me About Freedom of Speech.” *LA Review of Books*. Publikováno 7. ledna 2017. Staženo 19. června 2023. <https://lareviewofbooks.org/article/what-charlie-hebdo-taught-me-about-freedom-of-speech/>.

Hammouri, Shahd. “Roland Barthes: Myth.” *Critical Legal Thinking*, 12. června 2020. Staženo 7. července 2024. <https://criticallegalthinking.com/2020/06/12/roland-barthes-myth/>.

„Histoire,“ charliehebdo.fr, staženo 12. června 2024, <https://charliehebdo.fr/pages/histoire/>.

Holm, Nicholas. "The limits of satire, or the reification of cultural politics." *Sage Journals* 174, no. 1 (únor 2023): 81-83.

Hsieh, Hsiu-Fang, Sarah E. Shannon. *Three Approaches to Qualitative Content Analysis*. 2005.

Hubbard, Ben. „Terrorist Attacks in France, Tunisia and Kuwait Kill Dozens.“ *The New York Times*. 26. června 2015. Staženo 24. července 2024.

<https://www.nytimes.com/2015/06/27/world/middleeast/terror-attacks-france-tunisia-kuwait.html>.

"Charlie Hebdo" condamné pour le licenciement abusif du dessinateur Siné.“ *Le Monde*. Publikováno 10. prosince 2010. Staženo 6. června 2024. https://www.lemonde.fr/actualite-medias/article/2010/12/10/charlie-hebdo-condamne-pour-le-licenciement-abusif-de-sine_1451578_3236.html.

“Charlie Hebdo: “You marched for free speech in 2015, ensure it is respected now.““ *Reporters Without Borders*, 18. září 2020. Staženo 7. července 2024. <https://rsf.org/en/charlie-hebdo-you-marched-free-speech-2015-ensure-it-respected-now>.

Chrisafis, Angelique. “French magazine offices petrol-bombed after it prints Muhammad cartoon.“ *The Guardian*, 2. listopadu 2011. Staženo 7. července 2024. <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/02/french-magazine-bomb-muhammad-cartoon>.

“Il y a 40 ans, le drame de la discothèque du 5-7 à Saint-Laurent-du-Pont.“ *Le Point*, 1. listopadu 2010. Staženo 4. července 2024. https://www.lepoint.fr/societe/il-y-a-40-ans-le-drame-de-la-discotheque-du-5-7-a-saint-laurent-du-pont-01-11-2010-1256880_23.php#11.

Imperial, Darryl. “Constructing Myths via Art of Controversy: A Semiotic Analysis on Political Cartoons.“ *International Journal of Linguistics and Translation Studies* 1, issue 3 (2020): 81-82. Staženo 1. prosince 2023.

International Quran News Agency. “French Minister Says Muslim Prayers at School ‘Intolerable’.” *Naposledy upraveno* 18. června 2023. Staženo 19. června 2023.
<https://iqna.ir/en/news/3483992/french-minister-says-muslim-prayers-at-school-‘intolerable’>.

Jarry, Emanuel. “France creates new counter-terrorism task force, Notre Dame attacker identified.” *Reuters*, 7. června 2017. Staženo 24. července 2024.
<https://www.reuters.com/article/us-europe-attacks-france/francecreates-new-counter-terrorism-task-force-notre-dame-attacker-identified-idUSKBN18Y12T/>.

Jonák, Zdeněk. „Sémiotika.“ Databáze Národní knihovny ČR. Staženo 11. listopadu 2023.
https://aleph.nkp.cz/F/MX9ITDL51VXB1V9EKXM4XCG3PME8AFX6K4KS9321FT483L542A-34064?func=find-acc&acc_sequence=000017846.

Kavanová, Lucie. “Nikdo nemá právo nebýt urážen.” *Respekt*, 6. září 2015. Staženo 10. července 2024. <https://www.respekt.cz/tydenik/2015/37/nikdo-nema-pravo-nebyt-urazen>.

Knieper, Thomas. “Political cartoon.” *Encyclopaedia Britannica*. Staženo 2. prosince 2023.
<https://www.britannica.com/topic/political-cartoon>.

Lambert, Frédéric. “La caricature comme objet de croyance.” *Communication & Langages*, no. 187 (leden 2016): 23-30. Staženo 14. června 2023.

Larousse. “Poulbot.” Staženo 24. července 2024.
<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/poulbot/63078>.

Leghtas, Izza. “Dispatches: After Charlie Hebdo, Tackling Intolerance Against Jews and Muslims.” *Human Rights Watch*, 13. ledna 2015. Staženo 7. července 2024.
<https://www.hrw.org/news/2015/01/13/dispatches-after-charlie-hebdo-tackling-intolerance-against-jews-and-muslims>.

Leveque, Thierry. “French court clears weekly in Mohammad cartoon row.” *Reuters*, 9. srpna 2007. Staženo 5. července 2024. <https://www.reuters.com/article/idUSL22120671/>.

Love, Brian. "French paper reprints Mohammad cartoon after fire-bomb." *Reuters*, 3. listopadu 2011. Staženo 4. července 2024. <https://www.reuters.com/article/us-france-fire-magazine-idUSTRE7A26MO20111103/>.

Nelson, Libby. "Charlie Hebdo: its history, humour, and controversies, explained." *Vox*, 7. ledna, 2015. Staženo 14. června 2024. <https://www.vox.com/2015/1/7/7511001/charlie-hebdo-attack-paris>.

Malik, Kenan. "Islam and Free Speech: An Old Debate." *Pandaemonium*. Staženo 14. června 2023. <https://kenanmalik.com/2013/07/07/islam-and-free-speech-an-old-debate/>.

Malik, Kenan. "On the Right to Satire, Provoke, and Be Downright Offensive." *Pandaemonium*. Staženo 14. června 2023. <https://kenanmalik.com/2011/11/02/on-the-right-to-satirise-provoke-and-be-downright-offensive/?blogsub=confirming#subscribe-blog>.

Mambrol, Nasrullah. "Roland Barthes' Contribution to Literary Criticism." *Literary Theory and Criticism*, 20. března 2016. Staženo 7. července 2024. <https://literariness.org/2016/03/20/roland-barthes-contribution-to-literary-criticism/>.

Marlière, Philippe. "Charlie Hebdo – more anti-Islamic than anti-clerical." *The Guardian*, 19. září 2012. Staženo 4. července 2024. <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/19/analysis-charlie-hebdo-cartoons>.

Mazari, Shireen M. "Multiculturalism and Islam in Europe." *Policy Perspectives* vol. 7, no. 1 (leden–červen 2010): 91-93. Staženo 19. června 2023.

Mazurier, Stéphane. „Un bal tragique : le jour où « Charlie Hebdo » est né.“ *L'OBS*, 8. listopadu 2020. staženo 11. června 2024. <https://www.nouvelobs.com/histoire/20201108.OBS35819/un-bal-tragique-le-jour-ou-charlie-hebdo-est-ne.html>.

Meaning of hara-kiri in English,“ Cambridge Dictionary, staženo 12. června 2024, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hara-kiri>.

Media Studies. "Charles Peirce's Sign Categories." Staženo 7. července 2024. <https://media-studies.com/peirce-sign-categories/>.

Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères. "Daech est-il vaincu ?" Staženo 14. července 2024. <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/afrique-du-nord-moyen-orient/daech-est-il-vaincu/>.

Moulin Rouge Paris. "Paris, from Montmartre to the Place Blanche." Staženo 14. července 2024. <https://www.moulinrouge.fr/en/the-moulin-rouge/history/the-great-periods/>.

Nordquist, Richard. "What Is a Sign in Semiotics?" ThoughtCo. 30. března 2019. Staženo 29. listopadu 2023. <https://www.thoughtco.com/sign-semiotics-1692096>.

Ollivier, Cécile a Paolini, Esther. „PROCÈS DES ATTENTATS DE JANVIER 2015: L'ÉMOTION DES PARTIES CIVILES FACE AUX IMAGES DE L'INTÉRIEUR DE CHARLIE HEBDO.“ *BFM.TV*, 7. září 2020. Staženo 11. června 2024. https://www.bfmtv.com/police-justice/proces-des-attentats-de-janvier-2015-l-emotion-des-parties-civiles-face-aux-images-de-l-interieur-de-charlie-hebdo_AN-202009070224.html

Orwell, George. "In 1945, George Orwell wrote an introduction to "Animal Farm." It was not printed, and remained unknown till now." *The New York Times*. Zveřejněno 8. října 1972. Staženo 14. června 2023. <https://www.nytimes.com/1972/10/08/archives/the-freedom-of-the-press-orwell.html>.

Pelletier, Denis. "Schools, the EU, and the Body: French Secularism and the Headscarf." *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* no. 87 (březen 2005): 1-18. Staženo 14. června 2023.

Pearson, Michael. "ISIS claims fatal mosque attack in Kuwait." *CNN World*, 26. června 2015. Staženo 14. července 2024. <https://edition.cnn.com/2015/06/26/world/kuwait-mosque-attack/index.html>.

Perelman, Marc. "Defending the right to blasphemy protects everyone", says secular writer Fourest." *France 24*, 7. ledna 2016. Staženo 10. července 2024.

<https://www.france24.com/en/20160106-interview-caroline-fourest-charlie-hebdo-attack-blasphemy-caricatures>.

Peter, Laurence. „Jewish alarm spreads after terror in France.“ *BBC News*, 22. ledna 2015. Staženo 10. června 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-30934251>.

Phiddian, Robert. “Satire and the limits of literary theories.” *Critical Quarterly* (říjen 2023): 44. Staženo 3. prosince 2023.

Reading the periphery.org. “Myth as a semiological system by Roland Barthes.“ Staženo 7. července 2024. <https://readingtheperiphery.org/barthes/>.

Reporters Without Borders. “France.” Staženo 12. července 2024. <https://rsf.org/en/country/france>.

Reporter Without Borders. “Who are we?” 22. ledna 2016. Staženo 12. července 2024. <https://rsf.org/en/who-are-we>.

Salaün, Tangi. “Charlie Hebdo attackers killed to avenge Prophet Mohammad, French court hears.“ *Reuters*, 2. září 2020. Staženo 4. července 2024. <https://www.reuters.com/article/world/charlie-hebdo-attackers-killed-to-avenge-prophet-mohammad-french-court-hears-idUSKBN25T0DN/>.

Samuel, Henry. “French cartoonist Sine on trial on charges of anti-Semitism over Sarkozy jibe.“ *The Telegraph*, 27. ledna 2009. Staženo 5. července 2024. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/4351672/French-cartoonist-Sine-on-trial-on-charges-of-anti-Semitism-over-Sarkozy-jibe.html>.

ScienceDirect. “Semiosis.” Staženo 1. prosince 2023. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/semiosis>.

Seurat, Aude. “La « Une des survivants » de Charlie Hebdo. Hypermédiatisation et délibérations éditoriales.“ *Communicatoin & Langages* no. 187 (leden 2016): 69-86. Staženo 14. června 2023.

Shabi, Rachel. “Charlie Hebdo free speech debate: Nobody is listening.“ *Aljazeera*, 14. ledna 2016. Staženo 7. července 2024. <https://www.aljazeera.com/opinions/2016/1/14/charlie-hebdo-free-speech-debate-nobody-is-listening>.

Smith, Craig S. "French Court Rules for Newspaper That Printed Muhammad Cartoons." *The New York Times*, 23. března 2007. Staženo 5. července 2024.

<https://www.nytimes.com/2007/03/23/world/europe/23france.html>.

Stimmler, Heather. „Understanding Charlie Hebdo and French Secularism.“ *Secrets of Paris*, 30. října 2020. Staženo 11. června 2024. <https://secretsofparis.com/french-culture/understanding-charlie-hebdo-french-secularism/>

Syndikát novinářů České republiky, z.s. "Index svobody tisku ve světě pro rok 2022 – nová éra polarizace. Česko si výrazně polepšilo." 4. května 2022. Staženo 12. července 2024. <https://www.syndikat-novinaru.cz/aktuality/index-svobody-tisku-ve-svete-pro-rok-2022-nova-era-polarizace-cesko-si-vyrazne-polepsilo/>.

Šafaříková, Kateřina. "Přežil útok na Charlie Hebdo: Nelituju se. A děkuju za to Kafkovi." *Respekt*. 29. prosince 2019. Staženo 14. června 2023. <https://www.respekt.cz/tydenik/2019/1/charlie-hebdo-nelituju-se-a-dekuju-za-to-kafkovi>.

Terch, Brian. "'Charlie Hebdo', Islamophobia and Freedoms of the Press." *Studies: An Irish Quarterly Review*, vol. 105, no. 418 (léto 2016): 183-190. Staženo 14. června 2023.

Editors of Encyclopaedia Britannica. "Ramadan." Encyclopaedia Britannica. Naposledy upraveno 7. června 2024. Staženo 26. července 2024. <https://www.britannica.com/topic/Ramadan>.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. "Roland Barthes." Encyclopaedia Britannica, 4. června 2024. Staženo 7. července 2024. <https://www.britannica.com/biography/Roland-Gerard-Barthes>.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. "Semiotics: Study of Signs." Encyclopaedia Britannica. Staženo 11. listopadu 2023. <https://www.britannica.com/science/semiotics>.

The Telegraph. "Prophet Mohammed cartoons controversy: timeline." 4. května 2015. Staženo 7. července 2024.

<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11341599/Prophet-Muhammad-cartoons-controversy-timeline.html>.

Thornbury, Clare. "Peirce's General Theory of Signs." *Finding Meaning, Cultures Across Borders: International Dialogue between Philosophy and Psychology* (2011): 49.

https://repository.kulib.kyoto-u.ac.jp/dspace/bitstream/2433/143046/1/2010-08_GCOE_Rev_Edu_049.pdf.

Truc, Olivier. „En 2005, l'affaire des caricatures de Mahomet au Danemark et la solidarité de « Charlie Hebdo ».“ *Le Monde*, 7. ledna 2015. Staženo 10. června 2024.

https://www.lemonde.fr/attaque-contre-charlie-hebdo/article/2015/01/07/en-2005-l-affaire-des-caricatures-de-mahomet-au-danemark-et-la-solidarite-de-charlie-hebdo_4551135_4550668.html.

Vishnevsky, Tanya, Heather Beanlands. "Interpreting Research in Nephrology Nursing."

Nephrology Nursing Journal 31, no. 2 (březen–duben 2004): 234. Staženo 24. ledna 2024.

<https://www.proquest.com/openview/3198b68031c2bb4fd1191f5f3123c235/1?pq-origsite=gscholar&cbl=45638>.

ZÁVĚREČNÉ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS	
Závěrečné teze student odevzdává ke konci Diplomního semináře III jako součást magisterské práce a tyto teze jsou spolu s odevzdáním magisterské práce do SIS předpokladem udělení zápočtu za tento seminář.	
Jméno:	Anna Kaletová
E-mail:	88694247@fsv.cuni.cz
Specializace (uveďte zkratkou)*:	ZES
Semestr a školní rok zahájení práce:	LS 2022/2023
Semestr a školní rok ukončení práce:	LS 2023/2024
Vedoucí diplomového semináře:	PhDr. Zuzana Kasáková, Ph.D.
Vedoucí práce:	PhDr. Ondřej Matějka, PhD.
Název práce:	Odráž teroristického útoku v politické satíře Charlie Hebdo
Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):	Charlie Hebdo je francouzský satirický týdeník, známý pro svůj nekorektní obsah zaměřený na aktuální dění ve světě, politiku, náboženství a kulturu. Do celosvětového povědomí se časopis dostal 7. ledna 2015, kdy byl na jeho redakci spáchán teroristický atentát. Útok byl motivován kontroverzními karikaturami Charlie Hebdo, konkrétně pak těmi, které zobrazovaly proroka Mohameda. Útočníky byli bratři Chérif a Said Kouachiovi hlásící se k militantní islamistické teroristické organizaci Al-Káida. Diplomová práce se soustředí na obsah časopisu Charlie Hebdo po tomto teroristickém atentátu. Cílem práce je zodpovědět výzkumnou otázku, zda se po útoku v nábožensky zabarveném obsahu Charlie Hebdo něco změnilo a případně jak. Metodologické východisko čerpá z kvalitativní obsahové analýzy a sémiotické analýzy. Zkoumaným pramenem jsou karikatury Charlie Hebdo z let 2015, 2017 a 2019. Získaná data jsou porovnána pomocí komparativní metody a je zodpovězena výzkumná otázka.
Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Téma práce jako takové se nezměnilo. Změna však nastala ve zkoumaném období, neboť se v průběhu sběru dat ukázalo, že sbírka zkoumaného pramene (karikatur Charlie Hebdo) dostupná v knihovně kulturního centra a galerie moderního umění Centre Georges Pompidou sahá pouze do roku 2021. Jiným způsobem se karikatury týdeníku získat nedají, proto bylo zkoumané období upraveno na tři symetrické časové sondy – léta 2015, 2017 a 2019. Snahou bylo pokrýt co nejširší časové období od teroristického útoku po současnost. Další vývoj nastal v přesnější stanovení sémiotické analýzy, která čerpá z kombinace přístupů dvou významných sémiotiků, Charlese Sanderse Peirce a Rolanda Barthesa.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):	Úvod Přehled akademické debaty a literatury 1 Historie a vývoj týdeníku Charlie Hebdo 1.1 Filozofie, ideologie a satirické principy Charlie Hebdo 1.2 Vizuelní a obsahové prvky Charlie Hebdo 1.3 Ideologické spory 1.4 Teroristický útok na redakci francouzského týdeníku Charlie Hebdo

<p>2 Výzkumný rámec</p> <p>2.1 Karikatura, politická kresba a satira</p> <p>2.2 Sémiotika</p> <p>2.2.1 Charles Sanders Peirce</p> <p>2.2.2 Roland Barthes</p> <p>2.3 Cíl práce a výzkumná otázka</p> <p>2.4 Metodologické východisko</p> <p>2.4.1 Kvalitativní výzkum a kvalitativní obsahová analýza</p> <p>2.4.2 Sémióza a sémiotická analýza politických karikatur</p> <p>3 Analýza karikatur Charlie Hebdo</p> <p>3.1 Kategorie 1: Motivy obálek týdeníku Charlie Hebdo</p> <p>3.2 Kategorie 2: Zobrazení náboženských stereotypů v karikaturách Charlie Hebdo</p> <p>3.3 Kategorie 3: Náboženské postavy v karikaturách Charlie Hebdo</p> <p>3.4 Výsledky kvalitativní obsahové analýzy</p> <p>3.5 Sémiotická analýza karikatur Charlie Hebdo</p> <p>3.5.1 Sémiotická analýza karikatury Charlie Hebdo z vydání č. 1177 7. ledna 2015</p> <p>3.5.2 Sémiotická analýza karikatury Charlie Hebdo z vydání č. 1197 1. července 2015</p> <p>3.5.3 Sémiotická analýza karikatury Charlie Hebdo z vydání č. 1299 14. června 2017</p> <p>4 Diskuze</p> <p>Závěr</p>
<p>Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):</p> <p>Hlavním závěrem práce je zjištění, že se obsah týdeníku Charlie Hebdo po teroristickém atentátu na jeho redakci 7. ledna 2015 výrazně nezměnil. Naopak v roce 2015 byl v porovnání se zbývajícími zkoumanými roky 2017 a 2019 zaznamenán zdaleka nejvyšší počet karikatur zesměšňujících islám. Celkový počet karikatur zobrazujících islám v roce 2015 je 257. Ačkoliv se obsah časopisu v některých obdobích přizpůsobil aktuálním politickým a společenským událostem, čímž ubylo prostoru pro karikatury s náboženskou tematikou, tato redakční rozhodnutí jsou v souladu s filozofií Charlie Hebdo. Autoři časopisu se nadále věnují kontroverzním tématům a pravidelně informují o islámu, čímž pokračují ve své tradici neohrožené satiry a svobody projevu a tisku.</p>
<p>Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):</p> <p>Karikatury Charlie Hebdo z let 2015, 2017 a 2019.</p> <p>Barthes, Roland. <i>Kritika a Pravda</i>. Liberec: Dauphin 1997.</p> <p>Barthes, Roland. <i>Mytologie</i>. Praha: Dokořán, 2004.</p> <p>Berger, Peter L. <i>The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics</i>. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company: 1999.</p> <p>Collectif. <i>Charlie Hebdo, 50 ans de liberté d'expression</i>. Paris: Les Échappés, 2020.</p> <p>Eco, Umberto. <i>Teorie sémiotiky</i>. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2004.</p> <p>Eco, Umberto. <i>Otevřené dílo: forma a neurčenost v současných poetikách</i>. Praha: Argo, 2015.</p> <p>Guyer, Jonathan. 2015. „The Offending Art: Political Cartooning After the Charlie Hebdo Attacks”. <i>Nieman Reports</i> 69 (1).</p> <p>Hendl, Jan. <i>Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace</i>. Praha: Portál, 2005.</p>

Helin, Jenny, Tor Hernes, Daniel Hjorth, Robin Holt. *The Oxford Handbook of Process Philosophy and Organization Studies*. Oxford: OUP Oxford, 2015.

Hershberger, Andrew E. *Photographic Theory: An Historical Anthology*. New Jersey: Wiley-Bleckwell, 2014.

Hervieu-Léger, Danièle. *Religion and Modernity in the French Context: For a New Approach to Secularization*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1990.

Hight, Gilbert. *The Anatomy of Satire*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1962.

Hoopes, James. *Pierce on Signs: Writings on Semiotic by Charles Sanders Pierce*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1991.

Chandler, Daniel. *Semiotics: The Basics*. Oxford: Routledge, 2002.

Kaelble, Hartmut. *A Social History of Europe, 1945-2000: Recovery and Transformation after Two World Wars*. Oxford: Berghahn Books, 2013.

Neffati, Imen. *Anti-sociologisme, Zionism, and Islamophobia in Philippe Val's Charlie Hebdo*. Kalifornie: Sage Publications, 2021.

Palek, Bohumil. *Sémiotika*. Praha: UK, 1997.

Strauss, Anselm a Juliet Corbinová. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Nakladatelství Albert, 1999.

Sturken, Marita, and Lisa Cartwright. *Practices of Looking: An Introduction to Visual Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Tillier, Bertrand. „Caricature and the laughter of incongruity.“ *Revue Française de psychanalyse* 81, no. 1 (2017): 2.

Trampota, Tomáš, Martina Vojtěchovská. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010.

Yannick, Haenel, François Boucq. *Janvier 2015 – Le Procès*. Paris: Les Échappés, 2021.

Etika výzkumu:**

-

Jazyk práce:

Český jazyk

Podpis studenta a datum

Anna Kaletová, 26. července 2024

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		
Vedoucí specializace		
Garant programu		

* BAS – Balkánská a středoevropská studia; ES – Evropská studia; NRS – Německá a rakouská studia; RES – Ruská a eurasijská studia; SAS – Severoamerická studia; ZES – Západoevropská studia.

** Pokud je to relevantní, tj. vyžaduje to charakter výzkumu (nebo jeho zadavatel), data, s nimiž pracujete, nebo osobní bezpečnost vaše či dalších účastníků výzkumu, vysvětlíte, jak zajistíte

Seznam tabulek

Tabulka číslo 1: Počet karikatur *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019 zobrazujících islám. Zdroj: vlastní zpracování.

Tabulka číslo 2: Motivy obálek týdeníku *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019. Zdroj: vlastní zpracování.

Tabulka číslo 3: Zobrazení náboženských stereotypů v týdeníku *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019. Zdroj: vlastní zpracování.

Tabulka číslo 4: Náboženské postavy v karikaturách *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019. Zdroj: vlastní zpracování.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Triadický model znaku podle Charlese Sandersa Peirce. „Peircian Semiotics,“ Semiotics and UID, staženo 11. listopadu 2023, <https://cseweb.ucsd.edu/~ddahlstr/cse271/peirce.php>.

Obrázek číslo 2: Karikatura *Charlie Hebdo* „Les jeunes aiment le djihad“, 7. ledna 2015, č. 1177. Dostupné na mikrofilmu v knihovně kulturního centra a galerii moderního umění Centre Georges Pompidou.

Obrázek číslo 3: Karikatura *Charlie Hebdo*, „Le terrorisme se banalise“ 1. července 2015, č. 1197. Dostupné na mikrofilmu v knihovně kulturního centra a galerii moderního umění Centre Georges Pompidou.

Obrázek číslo 4: Karikatura *Charlie Hebdo* „Terrorisme : Ça c'est Paris !“, 1.6. 2017, č. 1299. Dostupné na mikrofilmu v knihovně kulturního centra a galerii moderního umění Centre Georges Pompidou.

Seznam příloh

Příloha číslo 1: Excelová tabulka – Kvalitativní obsahová analýza karikatur *Charlie Hebdo* v letech 2015, 2017 a 2019. Zdroj: vlastní zpracování.